

Historie van mejuffrouw Cornelia Wildschut. Deel 6

Betje Wolff en Aagje Deken

bron

Betje Wolff en Aagje Deken, *Historie van mejuffrouw Cornelia Wildschut*. Deel 6. Isaac van Cleef,
Den Haag 1796

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/wolf016corn06_01/colofon.htm

© 2004 dbnl

Cornelia Wildschut; of, de gevolgen der opvoeding.

Eerste brief.

Juffrouw ANNA HOFMAN, aan den Heere REINIER WALTER.

MIJN WAARDSTE VRIEND!

Altoos beschouwde ik u met zekere soort van vrees, ik zag u aan meer als mijn voogd, of (is u dit wat te vaderachtig) als een oudste broeder die mij verre overtrof in doorzicht en verdiensten, dan als vriend mijner vroegste jeugd: gij waart zo gewoon, en het stond u zo wel, mij mijne fouten zo wel als mijne goede hoedanigheden te zeggen; en indien mijne ouders niet door slagen in de Negotie buiten staat gesteld waren om voor mij een' Gouverneur te kiezen, dan zoude ik dikwijls gedacht hebben, dat gij dien post op u genomen had, en ten minsten zo veel

aanspraak kost maaken op mijne gehoorzaamheid als veele ouders, die hunne kinderen hebben verwaarloosd.

In ernst, WALTER! indien 'er in de liefde geene vrees is; indien zij de vrees buitensluit, dan kan ik u niet ontvangen zo als gij wenscht: meermaals zeidet gij: 'NAATJE! gij zijt niet vrij met mij; 't is of gij mij vreest; of gij bang voor mij zijt:' juist niet bang, zo gij wilt, gelijk voor mijne conscientie als die mij zo eenige misslagen herinnert; ô die kan wel andere groote oogen zetten dan gij; 'er wel anders onvergenoegd uitzien; zij gebruikt ook nooit het tiende deel uwer complimenten, uwer: '*zo ik de vrijheid mogt neemen;*' uwer: '*indien gij mij vergundet*' enz. enz. zij is nog goed rond goed Zeeuwsch; zij zegt mij koeltjes en ernstig, alles wat haar in mij niet aanstaat (en dat mij ook met recht voldoet,) ja somwijlen is zij een recht kruidje roer mij niet, en tikt mij terstond op de vingeren; ik gevoelde echter altoos zo iet onderscheidens voor u; ik dacht altoos, ja die WALTER meent het zo wèl met mij; hij is zo grootsch op mij als een Leermeester op zijne veelbelovende Leerlinge; hij eischt veel van mij, om dat hij in den *waan* is, dat ik veel doen kan; ondertusschen woondet gij toen nog onder de kinderen der menschen; in 't midden van een krom en verdraaid geslacht; daar gij u tog om 'er mede over weg te komen zo wat naar voegen moest. Ik was nog al de ergste niet.

Maar hoe moet ik u thans verwachten, daar gij u zo dikwijls bevond in het gezelschap van zeer volkomene menschen!

Hoe klein zal ik in uwe oogen zijn als gij mij vergelijkt bij uwe deugdzaame Fransche vrienden; bij uwen weldaadigen wijsgeer; bij uwen zo waarlijk vroomen kwaaker, om nu niet van anderen te spreken? met eene *zondares* tot wier verbetering gij zo veel toebragt, met eene lieve onschuldige, die aan de deugd vasthieldt, en zag op den onzienlijken; met uwen jongen vriend die gij zo geheel (naar uw voorbeeld) hebt omgeschapen.

Hoe zal ik u afvallen, ik die moet belijden nog bij ondervinding te weeten dat deugd strijd is! en dus nog zeer verre af ben van de volmaaktheid: evenwel ik zal u ook mijne beste zijde toonen: mijne beginzels zijn goed, en die poog ik altoos te volgen. Ik bemin en eerbiedig een onzer waardigste vrouwen, zo als ik de deugd bemin en eerbiedig. Indien ik tot de Roomsche kerk behoorde, deeze Maria zoude mijne heilige zijn, en ik zou meermaals zeggen, *ora pro nobis, sancta Maria!* Ik heb ook aan het huis van den Heere WILDSCHUT zo veele treurige tooneelen bijgewoond, dat mijn hart veel minder aan het beuzelachtige deezes levens gehecht is; ja ik had meermaals al mijne natuurlijke opgeruimdheid noodig, om niet tot nutlooze droefgeestigheid over te hellen; ik heb voor haar in 't binnenst van

mijn hart eene neiging ontdekt die ik nooit vermoedde; evenwel, overtuigd dat zij ons geen hair wijzer of geen speld beter maakt, bleef ik op mijne hoede, en herinnerde mij, alle veranderingen zijn geene verbeteringen: ik meende ook, tusschen ons gezegd, dat ik het niet zoude uithouden zo dra ik weder in aangenaame omstandigheden kwam; maar ik heb opmerkzaam alles bijgewoond, en ben meer dan ooit overtuigd, hoe bezwaarelijk het is voor een verstandig mensch, dat aan de deugd gelooft, dat zijne betrekking op zijnen Schepper doorziet, en de voordduuring zijns aanwezens voor bewezen houdt, in de beslissende oogenblikken, zijn geweten dat hem beschuldigt, gerust te stellen. Welk eene treffende les voor een jong meisje dat in het gewoel, zo al niet in de verleidingen der wereld leeft, en in haar' kring niet onopgemerkt doorgaat; hoe het hart alsdan weigert getroost te worden, om dat Medelijden alleen die uit zijne bronnen voor den lijder schept, als het geweten roept: 'gij zult maajen het geen gij gezaaid hebt.' Mijn hart is zo vervuld door dit alles, dat ik u daar over vrij omstandig zal onderhouden; dit eischt mijne vuurige dankbaarheid aan de Voorzienigheid, die mij, in 't gevaarlijkste mijns levens verwaardigt dit alles bij te wonen: ongelukkig zal ik zijn, indien ik daar niet tot mijne eigene verbetering het beste gebruik van maake!

Mejuffrouw DE GROOT werd in haar voornemen, om u daarover in 't breede te schrijven,

verhinderd, zo als zij u, meen ik, gemeld heeft, (want ik heb haar' brief aan u niet gelezen;) ik getrooste mij des op haar verzoek nogmaals eenige uren in' mijnen geest, te wandelen in het dal der doodsschaduw; ja, mijn vriend, de in veelen opzichte goede braave WILDSCHUT, rust in het graf! zijn laatste levenstijd was niets dan lijden, dan angsten, dan eisselijkheden; zijn berouw sloeg dikwijls tot wanhoop over. Hoe krachtig en wáár zegt de vroom Dichter KAMPHUIZEN:

*'t Armzaligst is hy die 'er leeft,
Die vrient aan God noch waereld heeft!*

De eerste straal van troost die in zijne ziel doordrong, was als een bliksemstraal die hem oogenbliklijk doodde... maar ik zal beproeven of ik niet eenige bijzonderheden hem betreffende, met bedaarder geest schrijven kan.

Na het laatste bericht, 't welk gij zeker nu reeds laast, bleef zijn toestand zo al eenige dagen dezelfde; hij scheen zelfs inwendig meerder gerust; ten minsten hij gaf ons zijn angst niet meer in ijsselijke uitroepingen te kennen; ja hij scheen te luisteren naar de vertroosting die de Heer SAMUEL en Mejuffrouw DE GROOT hem poogden te geven: meermaals stemde hij alles toe, en drukte hunne handen met dankbaarheid; evenwel zijn gelaat, zijne oogen schenen ons te zeggen: 'Gij spreekt wèl mijne vrienden, alles is zo waar, so billijk, ik

zie uw vriendlijk oogmerk zo duidelijk, dat ik ondankbaar zijn zoude, indien ik u langer deel gave aan de gevolgen mijns verzuims, mijner verkeerdheden; ik ben ook te zwak om u tegentespreken; alles wat gij zegt, is echter niet op *mij* toepaslijk; maar ik zal alles verbergen, ik zal *alleen* lijden.

De Heer SAMUEL, hem zo bedoord ziende, meende dat men hem nu veilig bericht van KEETJE konde geeven; hem zeggen, dat zij vol berouw tot haare Tante zoude wederkeeren, en daar met zo veele liefde en medelijden ontvangen worden, als zijn vaderlijk hart konde wenschen: de voorzichtige Juffrouw DE GROOT vond goed den Doctor nog eens te raadplegen: zo dra deeze intrad voelde hij den zieken de pols; zag hem oplettend en al vrij lang aan; hij vroeg niets; wij volgden hem in de zijkamer; daar gaf hij ons dit ontzettend bericht: de geheele ziekte is ontstaan door vertwijfeling; zij deed hem alles lijden; maar thans bemerk ik dat zijn geheele ziel in oproer is; zijn staat is oneindig gevaarlijker dan toen hij in vlaagen van raazernij zich lucht maakte; hij zal dit niet kunnen uitharden; hij zal of krankzinnig worden of oogenblikkig in zijn angst verstikken; hoe dit eindigen zal, kan ik verder niet bepaalen; laat hem toch niets hooren dat hem sterk zoude aandoen! men kan niet met hem redeneeren zie ik; laat hem rust; laat hem alleen; dan misschien zal hij in klagten uitbarsten; dit zal hem afmatten en

mogelijk wezenlijk bedaaren; dan kunt gij hem dit aangenaam bericht veiliger dan nu mededeelen: wij volgden dien raad; de Heer SAMUEL ging in de Tuinkamer, daar kon hij de minste beweging hooren; wij bleven met Mevrouw WILDSCHUT daar wij waren.

De zieke man, bemerkende dat hij geheel alleen was, barstte in jammerklagen uit: de Heer SAMUEL ging zacht naar boven, bleef achter de geopende deur en hoorde het volgende: ‘O mijn God! moest ik dan vader zijn van een kind dat weldra zich in schande en armoede bevinden zal... Dit kind, dit mijn kind, had de lust van mijn leven en de eer van haare sexe kunnen worden; door mijne lafheid, door mijn schuld, is het verloren.... Mijn kind! mijn kind! zijt gij niet reeds diep gevallen? zijt gij... maar ô God! dat denkbeeld zet mijn hersenen in brand... ô God! laat ik alles lijden, maar bewaar mijn ongelukkig kind! laat haar tijdelijk verderf zich niet uitstrekken tot haar eeuwig aanwezen! mogt zij, door rampen geleerd, haare fouten zien, zich daar van verbeteren, en is 't mogelijk hier nog gelukkig weezen!’

De Heer SAMUEL bemerkende, dat men nu met hem konde spreken, konde niet op zich verkrijgen hem het aangenaam bericht zijner Dochter niet mede te deelen; hij ging in de kamer, naderde het bed, zei: ‘Troost u mijn vriend, uwe Dochter is gevonden, zij zal weldra bij uwe zuster zijn;

zij heeft een oprecht berouw van haaren zwaaren misslag, en zal, door de lessen en het voorbeeld haarer Oom en Tante, ongetwijfeld nog hier in dit leven gelukkig weezen. Troost u mijn vriend,' herhaalde de ijverige man; 'gij ziet dat uw verzuim zulke vreezelijke gevolgen niet gehad heeft, als gij met zo veel reden duchtet.'

Dit bericht overstelpte hem zo geweldig, dat hij den Heer DE GROOT sterk aanzag, en zeide: 'Is het waar!... ô mijn kind!' - Zo als die hem wilde antwoorden, stooft zijne vrouw naar het bed, (wij hadden gezien dat de Heer DE GROOT naar boven gegaan was en waren hem gevolgd,) en riep: 'Wel ongeloovige THOMAS! zei ik niet altoos dat al dat zoeken vergeefs was, dat zig alles schikken zoude? daar, lees het zelf,' (zij hield uw' brief dicht voor zijne oogen, en wel dat gedeelte, waarin gij schrijft, dat gij KEETJE gevonden had.) Hij richtte zich, met moeite, overeind, knielde, hield zijne oogen nu op den brief, dan op ons, wilde spreken maar kon niet; hij hield den brief in zijne verstijfde handen, en zijne oogen ten hemel heffende, zeide hij met eene beweegelijke stem: 'ô God! zie hier een' zondaar, die u niets heeft opteofferen dan een gebroken dankbaar, ootmoedig hart: neem het aan om Jezus, mijns Zaligmakers wille.' Hier slooten zich zijne lippen en oogen, en - hij was *dood!*

Verbeeld u onze ontsteltenis! verbeeld u den toestand waar in DE GROOT zich bevond; maar

dat kunt gij niet, en ik ben onbekwaam u die te beschrijven.

ô Mijn vriend! indien eene verwaarloosde opvoeding altoos zulke ijslijke gevolgen naar zich sleepte, wie zoude moeds genoeg hebben zich in het huwelijk te begeeven? Maar zijn deeze gevolgen echter niet zeer natuurlijk? Zouden zij niet altoos zo zijn, indien onkunde, onverschilligheid en gewetenloosheid, niet tusschen beiden kwamen, en deeze gevolgen achteruitschooven, tot aan de intrede der toekomende wereld? Indien de mensch (en dit houde ik voor bewezen) verantwoordelijk is, niet slechts voor de kennis die hij heeft van zijne pligten en zijner bestemming, maar ook voor de kennis die hij verzuimd heeft daaromtrent te verkrijgen, en ik mij bepaal bij dat groot getal ouders, die verzuimd hebben die kennis te erlangen, hoe wel hen niets daar toe ontbrak, en alles daar toe aanleidde, zo dat zij hunne kinderen opvoedden gelijk onze KEETJE; dan huiver ik terug als ik mij hen voorstelle, staande voor den Rechter der wereld. Bedenken wij, aan den anderen kant, in welk een' draaiking van gewoel en afleiding, van bedwelmende vermaaken, zulke ouders reeds bij hunne intrede in de wereld geplaatst waren; hoe alles zamen kwam om hen van ernst en aandacht te verwijderen, om hunne zedelijke krachten te beproeven, te kennen, hoe bezwaarelijk hunne omstandigheden het voor hen maakten de stem huns gewetens te hooren, 't welk nog daar

en boven zo weinig verlicht en onderwezen is, dan vraag ik in *hoe verre* waren zij vrij? dan vraag ik den strengsten veroordeelaar: Kunt gij bepaalen hoe gij u, in dezelfde omstandigheden geplaatst, zoudet gedragen hebben?' En indien hij zich bedaard beschouwt, zal hij zeker niets ten zijnen voordeele kunnen beslissen. Ik zeide dit onder anderen aan de waarde Juffrouw DE GROOT, en haar antwoord trof mij zo zeer, dat ik het u, mijn vriend! moet mededeelen: 'Indien de beschrijving van den plegtigen Oordeelsdag letterlijk moet verstaan worden, en zo als onzen godlijken Leermeester die ons gegeven heeft, dan moet Hij die in den beginne bij God was; Hij die God, en den mensch kende, zo als Hij alleen God en den mensch kent, de middelaar Gods en der menschen, ons geslacht oordeelen, indien wij rechtvaardig zullen geoordeeld worden: een Engel zoude hiertoe even onbekwaam zijn, als hier op aarde de welmenendste naauwstgezette Heilige: en waarom? om dat het niet gegeven is aan hun - de geesten te weegen.'

Laat ik tot mijn verhaal wederkeeren. Hoe denkt gij dat de van haar' man, haar kind, haare goederen beroofde Weduw zich gedroeg? Geheel instemmend met haar doorgaand karakter! zij schreeuwde het geheele huis bijéén; zij kuschte den dooden met zo veele vervoering, als zij hem zeker geen eenmaal in zijn geheele leven gekuscht had; hoewel zij hem altoos zo lief had als zij lief-

hebben kon; tierde en baarde zonder een' traan te weenen, hoewel zij met haar' zakdoek haare oogen rood wreef: zij *schold* op KEETJE, op DE GROOT, en barstte dus uit: 'Nu kind! nu heb je jou zin: nu is je vader om u van chagrin gestorven; je zult wat voor God te verantwoorden hebben; had je nu VAN VEEN genomen, dan zou mijn lieve man hier niet dood op zijn bed liggen; en nu is al dat visitegeld, en al die Doctors dranken om niet, en nu moet ik nog de zwaare kosten doen van hem te laten begraven als een fatzoenlijk man; als ik je Tante niet had, mogt ik de goede lui wel gaan dienen, of mijn brood bedelen; 't is goed dat je bekeerd bent, anders zou jij ook gaauw onder de aarde liggen, want gij hebt je vader den dood gedaan.' Toen vloog zij naar beneden, kwam met haar toiletspiegel, blies 'er de poeder af, en legde dien op WILDSCHUTS dooden mond; voelde zijn pols; zei dat hij nog warm was; hield hem een *Eau-de-luce* fleschje onder den neus, streek de slaapen van zijn hoofd, maar geene beweging bespeurende, ging zij naar DE GROOT, die als een beeld stond en riep: 'Zie daar, dat zijn nu die wijze lui! die zouden alles zo verstandig schikken! mij werd op hals en keel verboden niets van KEETJE te melden; ik mogt nooit alléén zijn bij mijn eigen kostlijken man; net als of ik niet zwijgen kon; en wie heeft het nu gezegd? Ik dank den Heere dat ik mij niets te verwijten heb; dat ik zijn leven door mijn

grooten mond niet verkort heb: maar de mensch moet ééns sterven, en die wèl gestorven is, is gelukkig, want als men arm is, is 'er in de wereld niet veel te beleeven.' Niemand onzer antwoordde een enkel woord. Zij moest uitraazen; 't was ook spoedig gedaan; zij ging naar beneden; zette koffij, liet warm brood haalen en riep toen: 'Kom vrienden! wij moeten ons troosten en wat gebruiken voor de schrik.' De droefheid van FRANS trof mij ten uitersten; hij weende als of hij zijn eigen vader verlooren had; en zo dra hij spreken kon, wijdde hij uit in den lof van zijnen meester; sprak van al de goedheid die hij altoos voor hem gehad had; zei dat hij hem nooit zoude vergeeten; bleef bij de uitkleeding, en toen WILDSCHUT in zijn doodsgewaad uitgestrekt lag, knielde hij bij het lijk, kuschte zijne handen, zag hem aan, en 't scheen, door zijne traanen en zuchten, als of zijn hart zoude breeken: tot op dit oogenblik heb ik niets dan droefheid op zijn altoos zo vrolijk gelaat gezien; hij spreekt niet dan wanneer hij moet, en is nauwlijks in staat om iet te doen.

De Weduwe gaf het horologie dat haar man altoos bij zich gedragen had, aan den Heere JAN DE GROOT, als aan zijnen boekhouder en vriend; deeze weigerde het, maar verzocht dat zij het aan LICHTHART present deed. 'Daar mijn goeje jonge,' zei zij, 'draag dat horologie ter gedachtenisse van uw' Baas, gij hebt het wel verdiend, en hij zou een'

man van uw gemaakt hebben; nu, de Heere zal wel voor u zorgen; gij zijt een braaf kind dat zijne ouders nooit verdriet aandeed; dat kan KEETJE niet zeggen; maar die wèl doet, die wèl vind.'

Zij heeft geen denkbeeld van de waarde van geld of goed; ten bewijze: terwijl het lijk nog boven aarde stond, pakte zij in eene groote koffer en balijmanden, een goed gedeelte der kostbaare Boeken van den Heere WILDSCHUT'S vader, en zei: 'Zie NAATJE! die boeken geef ik u; ik lees tog niet, en jij leest gaarne.' Ik had alle moeite van de wereld om haar te beduiden dat ik mij schaamen zoude misbruik te maaken van haare goedheid, en indien Mejuffrouw DE GROOT mij geen gelijk gegeven had, dan zoude zij mij dien schat hebben t'huis gezonden: wij raadden haar daar in 't vervolg een geschenk van te maaken aan Mevrouw STAMHORST, die zeker de Boeken haars vaders gaarne zoude bezitten, en het wèl met haar zoude maaken.

Vervolgens liet zij het bed en ledekant des overledenen wegbrengen, om dat zij te bang was beneden een vertrek te slaapen, waarin haar man gestorven was. Welke denkbeelden! zij dwong mij zelfs bij haar te slaapen, zo bang was zij om dat de doode boven ons lag: ongaarne volgde ik dat in.

De Heer STAMHORST en zijn zoon kwamen zo dra zij den doodbrief ontvangen hadden, over: beiden waren bedroefd en ontsteld: zij traden

met den Heere SAMUËL naar het lijk en weenden beiden. De oude Heer STAMHORST zag den dooden met diepen aandacht en zeide: 'ô Godlijke zaligmaker! indien gij hier geweest waart dan zoude mijn broeder niet gestorven zijn! maar Gij hebt zijn berouw aangenomen.' De weduw viel hem dus in de rede: 'Ja broêr! dat hebben wij duizendmaal gezegd, *want* God is almachtig, maar hij vertrouwde niet op God, en ik zei altoos, PAULUS WILDSCHUT! dit zijn veege tekens.' De Heer STAMHORST zag haar aan met misnoegen en medelijden; hij zag dat zij hem niet begrepen had - Wij hadden veel moeite om haar een zeer zotten inval uit het hoofd te praaten - Uit zuiver overleg wilde zij gemaakte rouwklederen voor haar ontbieden, van eene vriendin die zij te *Rotterdam* heeft! Om haar te doen veranderen ontbood ik schielijk rouwgoed; dit gaf haar bezigheid. Alles is met de grootste betaamelijkheid uitgevoerd; de Heer JAN DE GROOT heeft zich, als of hij nog Boekhouder ware, in den rouw gekleed, zo ook LICHTHART - VAN VEEN was op de begraavenis, en ten uiterste aangedaan.

De oude Heer STAMHORST zoude zeer wèl overeenstemmen met uwen wijsgeer LE BLANC: hij spreekt weinig, maar niet uit stroefheid; 't is een man die denkt, en sterke denkers zijn zelden groote praaters: ik heb opgemerkt dat hij dit leven uit een zonderling oogpunt beschouwt; zijn zoon is geen gemeen jongeling; hoe gelukkig dat

hij zo een vader heeft! zijn schoon gelaat tekent sterke levendige driften; hij vecht met het vuur eens doolenden Ridders tegen alles wat hij onderdrukking, en geweld noemt, en is maar tamelijk te vrede met onze *schoone orde* der dingen: hij beweerde eens tegen mij, dat lafheid de bron is van alle ondeugden: ‘Want,’ zeide hij, ‘deugd is strijd, maar wat kan zij aanvangen met zulke laffe zielen die den moed niet hebben om ondeugd en dwaasheid onder de oogen te zien?’ Zo een knaapje heeft niet veel op met verdraagzaamheid; hij heeft zulke overspannen begrippen van de menschlijke natuur, dat hij een streng wetgever zijn zoude; zijne groote regel is: ‘men kan wat men ernstig en bepaald wil; niets is onmogelijk zo men maar moed en bestendigheid, heeft.’ (Gaarne zoude ik, mijn bedaarden WALTER, eens met zulk een vuurig hoofd en sterk doorslaand hart hooren redeneeren.)

Ik scheen daaraan te twifelen, maar hij antwoordde mij, dat hij in ons berouw over eene verkeerde daad zijn bewijs vond. ‘Ik heb,’ zeide hij, ‘immers geen berouw, als ik, bedaard voordgaande, mijn been breek; als mij een neêrvallende steen kwetst; als een donderbui mijn huis in brand slaat? want ik weet dat dit niet door mijn schuld is; maar ik heb, indien ik een verlicht geweten heb, berouw over iedere laage daad; iedere onwaardige gedachte die ik involgde en niet schielijk verjoeg; waarom? om dat dit mijn eigen schuld

is, en mij mijne lafheid toont - men moet,' voegde hij 'er bij, 'vertrouwen hebben in zich zelven; hij die dit mist daalt beneden zich zelven; uit wantrouwen aan zijne krachten word hij traag, onnut, en een ballast zo wel voor zich als voor de maatschappij. Ik weet wel dat sterke driften groote verwarringen *kunnen* aanbrengen; maar dit is niet *noodzaaklijk*; alle rijken zijn geen verkwisters of gierigaarts; alle groote geniën, *en zij zijn de producten der driften*, hebben geene verwoestingen aangericht; en daarom besluit ik,' (is dit besluit wel in orde WALTER ?) 'dat veelen die men geniën noemt en het mensdome verwoest, of tot ondeugd verleid hebben, geen recht hebben op dien eertitel; het waren mannen van groote talenten, meer niet. ROUSSEAU is een genie, een groot man; VOLTAIRE een fraai vernuft met veele talenten; PAULUS was een genie; JULIAAN een fijn sophist.' Wat konde ik daar veel op antwoorden? De oude Heer STAMHORST heeft een ziel die ik mij verbeeld geheel oog te zijn; zijn zoon ziet veel, maar mogelijk ziet hij niet bedaard genoeg; ik geloof echter dat hij den aanleg heeft tot een groot, misschien wat zonderling, man; 't schijnt mij toe dat zijn pols tot in de toppen zijner vingers slaat; hij mag de Natuur wel dankbaar zijn, om dat die hem zulk eene ijzere gezondheid gegeven heeft, anders kon zijn zenuwgestel hem wel eens eene lelijke trek speelen; want niets is voor hem on-

verschillig, wat zeg ik? alles zet hem in vuur en beweging.

Zo een Neef kan met zo eene Tante niet zonderling harmonieeren; hij kan haar, (al zegt hij dit niet) niet uitstaan: zij merkt daar niets van, en lelt, en gonst hem onophoudelijk aan 't hoofd; doet hem duizend malle vraagen, en verhaalt hem niets dan - *beuzelingen*: hij staat eisselijk veel uit, door haare vriendlijkheden: gisteren zijn beiden de Heeren vertrokken tot groot genoegen van den zoon; beiden logeerden bij den Heer SAMUEL: hij bleef weinig in 't sterfhuis, en was meest altoos bij zijn aanstaanden Broeder VAN VEEN; ik hoop dat die hem wat menoniten zal. Tante heeft aan Neef verzocht toch dikwijls aan haar te schrijven: ik ken wel aartige jongens die dit zeer zouden amuseeren, doch voor een STAMHORST is daaraan geen denken: hij beantwoordde dit op eene wijs, dat ik mij verpligt achtte hem daar over iet te zeggen: 'Waarlijk Juffrouw HOFMAN dat kan ik niet helpen! ik kan mij niet diverteeren met zo eene malloot' - Maar 't is haar schuld niet' - 'Maar 't is ook mijn schuld niet; ik kan haar niet uitstaan' - 'Maar de wijzen zijn in de wereld om de dwaazen te verdraagen' - 'Maar ik ben geen wijze, dit weet gij zelve wel; lieve Hemel! wij zijn toch ook niet verpligt om ons in een zottenhuis te laten opsluiten!' - 'Ja, zij houd echter zo veel van u' - 'Ja, ja, ik houd

ook veel van haar: ik zal haar zelfs een Oostindische Raaf present doen die ons een vriend, even mal als zij, t'huis zond; dit zal haar zeker aangenaam en goed gezelschap zijn: BETJE zal haar wel schrijven dat dit een geschenk van mij is en dus zullen wij groote vrienden blijven.' - Uit dit weinige zult gij zijn karakter kunnen vinden. - 'Mijn Hemel!' zei hij eens, toen de goede vrouw hem een geheel uur had voorgegonst, 'indien ik veroordeeld geweest ware met deeze vrouw altoos omtegaan, ik zou als een gunst verzocht hebben om toch liever Baas in *Blaauw-jan* te zijn:' - hij heeft ook met dit alles iet droog grappigs: zijne Tante verzocht hem eens een briefje te schrijven, aan geloof ik, haar kastenmaker: hij deed dit ook, maar op zulk een klein stukje papiers, dat zijn vader hem vroeg, waarom hij niet een ordentelijk stuk papiers genomen had? Hij zag bij zijn neus neêr, en zei - 'Vader ik dacht dat FRANS het dan gemaklijker draagen kon' - STAMHORST is een zeer braave deugdzame jongen, en echter, welk een verschil tusschen u en hem! STAMHORST is het in de betrachting met u ééns, maar, hij denkt zo geheel anders: moeten wij niet noodwendig in ons oordeel over anderen dwaalen, indien wij alleen wet, en karakter vergelijken, zonder het temperament, de opvoeding en omstandigheden daarbij in aanmerking te neemen? maar wie is zo scherpziende om te kunnen opsporen, wat al

vreemds, strijdigs, belemmerends zich kan plaatzen tusschen willen en doen? Ik mag, ik durf deeze bedenking niet verder voordzetten; de mensch wordt gewijzigd door het geen buiten hem is, en echter hij is *vrij*. ô Diepte!.... Laaten wij toch nooit van anderen zeggen dat hun hart niet recht is voor God! ô dat oordeelen! dat veroordeelen! wat is dwaazer, wat is hoogmoediger?

De oude Heer STAMHORST heeft in zijn Broeders lessenaar een verzegelden brief gevonden; hij las die ons voor, aan het huis van VAN VEEN: De Weduwe weet hier niets van, men oordeelt best 'er niets van te zeggen.

Men neemt als eene waarheid aan dat het geweten in de ure des doods, ons een waarachtig bericht geeft van onzer zedelijken staat: is dit wel zonder uitzondering waar? Ik twijfel 'er sterk aan! het schijnt mij toe dat ziekte en smart ons niet zeer geschikt maaken, om ons zelven *recht* te beoordeelen, om naauwkeurig met ons zelven afterekenen: zien wij ook niet zeer zondige menschen gerust sterven? terwijl voor deugdzaame Gelovigen, de dood wel eens een Koning der verschrikking is?

De Heer WILDSCHUT moest zich omtrent zijn verwaarloosd kind zeer veel verwijten: maar zijn berouw daarover was zo diep gaande, zo oprecht, dat wij ons mogen troosten in de overdenking, dat zijne zonden vergeeven zijn: indien hij van deeze ziekte ware hersteld, dan zoude hij

zeker een geheel ander leven geleid, en gebruik gemaakt hebben, van die oorspronkelijke vermogens die God hem gegeven had.

Het aangenaam tooneel 't welk gij u in het huwlijk dikwijls maaldet; de kring onzer vrienden, onzer uitspanningen, zal, nog iet meer zijn dan *een handvol menschenvreugd*; ja zelfs iet meer dan men zich in dit leven belooven mag. Gij weet wel WALTER, dat de aarde voor mij niet meerder een dal van traanen is dan de mensch het kind des Duivels: maar zij die in spijt van mode en gewoonten gelukkig durven zijn, door zo dicht bij de Natuur te blijven als mogelijk is, blijven toch in betrekking, en zijn dus afhankelijk van zo veele toevallig- en omstandig-heden dat zij zeer dikwijls hunne redelijkste vooruitzichten verduisterd, hunne deugdzaamste poogingen gedwardsboomd vinden: om die reden houde ik het met *Arlequin*, die zo dikwijls hij naar zijn huis ging zich voorstelde bestolen te zijn, zijn vrouw dood, of zijn dochter verleid te vinden - 'Kom ik dan t'huis,' zeide hij, 'hoe gelukkig vinde ik mij dan! Ik vind alles wat ik daar liet, mijn vrouw is gezond en mijn meisje zo deugdzaam als beminnelijk:' - zo dat ik, zegt BLANKAART, maar zeggen wil, dat men de dingen zich niet al te mooi moet voorstellen, dan zullen wij die altoos nog beter vinden, dan wij gedacht hadden; of om meer in uwen trant, dat is, ernstiger te zijn, deel ik u den volgenden inval mede, zij zal u mogelijk stof tot denken gee-

ven - Indien de van het ligchaam afgescheiden geesten reeds veel gelukzaliger zijn dan zij hier op aarde, en met hun ligchaam verbonden, ooit waren; dan dunkt mij heeft de opgewekte jongeling, en LAZARUS, niet veel verpligting aan onzen godlijken Meester, toen die hen in dit onvolmaakte leven te rug riep: LAZARUS vooral verloor daarbij zeer veel, dewijl zijne vijanden hem zochten te dooden.

Gij zijt thans eenigen tijd als in ABRAHAM'S schoot geweest, door u te bevinden bij zo veele braave lieden: ik vrees des dat het u hier niet zeer zal toevallen. Gij hebt reeds zo veel goeds gedaan, dat indien gij niet blijft erkennen, *ik ben het werktuig der Voorzienigheid*, dan zult gij een Engel Satanus noodig hebben, die u met vuisten slaat!

Ik moet u nog een zeer aangenaam nieuws mededeelen: LICHTHART is Boekhouder bij VAN VEEN geworden. De Heer JAN DE GROOT heeft mij gezegd, dat hij, hoe jong nog, in staat is tot zo eene directie, en de Heer VAN VEEN, heeft daar, in de redding des comptoirs van den Heere WILDSCHUT, de voldoende proeven van gezien: ik had dikwijls opgemerkt dat LICHTHART bijna nooit naar de kerk ging; ik verhaalde dit eens aan VAN VEEN; die hoorde het met weinig genoegen, en vroeg hem naar de reden. - 'Dat komt' zei hij, 'om dat ik zo weinig versta van het geen ik hoor: onze dominéés zijn zo magtig geleerd, of zeggen mij dingen,

daar ik zo bedroefd weinig aan heb.’ - VAN VEEN raadde hem, zich wat voortebereiden, door nu en dan met aandacht in den Bijbel te leezen, doch sprak hem geen woord van zijne kerk: zeker men kan de *Lamsche Menoniten* niet beschuldigen, dat zij, om proseliten te maaken, landen en steden doorreizen; hunne Leer is zo zedelijk, zo bijbelsch, dat het gezond verstand en onbedorven hart niet weigeren kunnen daaraan hunne toestemming te geeven. - Nu weet ik dat hij reeds meermaal bij onzen christen wijsgeer, wier predicatiën gij nooit verzuimt, onder het gehoor geweest is; hij moet daar veel aandachtiger gezeten hebben, dan veelen der Gemeente, die zo grootsch is op haaren Leeraar, en echter meermaal een slaapje neemen, terwijl ik mijn hart vasthield om dat de tijd zo verbaasd snel omvloog! want hij gaf mij een volledig verhaal van alles wat hij gehoord had; zo dat, ik ben verzekerd dat dees braave jongen niet zal behooren onder onze stroovuure *esprits fort*: gisteren betrapte ik hem zelf op ketterij, want ik zag hem den trap der gaanderij afkomen.

Mijne goede Moeder heeft mij menigmaal bekeven om dat ik zo dikwijls naar de Menonite kerk liep; hoewel zij mij niet, gelijk zeker eerwaardig geleerd predikant, zeide, dat ik, indien ik ten avondmaal gaan wilde in de groote kerk, ik mij van dat gaan naar deeze kerk zoude moeten menageeren: mogelijk vreesde zij dat ik in dit geval,

zo als de vrouw die men dit compliment maakte, zelve zoude bedanken: dit gevalletje is mij onlangs verhaald, en ik weet van goede hand dat het waarheid is. Een der argumenten door den Geleerden man aangeroord, was dit: 'Dat ieder moest blijven in die kerk waarin hij geboren was' - Ik weet niet of hij ooit ROUSSEAU gelezen heeft, anders zoude ik denken dat hij dit argument dáár geleerd had: de aangesproken zuster antwoorde: - 'Wel dominé! indien uw bewijs in orde is, dan kan ik niet zien dat de Roomsche Geestlijkheid ongelijk had, toen zij, ten tijde der Reformatie, onze geloofsgenooten bij duizenden verbrandde: het argument bleef het zelfde' - en zo scheidde de Dominé en de zuster, met groote beleefdheid zo als het fatzoenlijke lieden, die 't in een zaak niet ééns zijn, betaamt: Dominé was een veel te goedaartig man om de zuster smaad of smart te willen aandoen, genomen dat hij zulks hadde kunnen doen; en de zuster betuigde overal dat Dominé veel te braaven, en eerlijken man was om hem niet zo eene beuzeling van harten te vergeeven: doch hield aan haare beginzels vast, en ging voords daar ter kerk en ten avondmaal daar zij het meest geleerd en gesticht wierd: gelukkig dat haare familie zo verdraagzaam als *Dortsch rechtzinnig* was; en de stokoude Vader alleen zeide: 'Mijne dochter is oud en wijs genoeg om voor haar zelve te kiezen.'

Ik heb echter, toen 'er laatst gedoopt wierd,

de goede vrouw zo lang aan 't hoofd gemaald, dat zij besloot eens met mij te gaan: het geen zij daar hoorde beviel haar vroom hart zo wèl, dat zij geloof ik het wel eens herdoen zal.

Zo kom ik van Mevrouw WILDSCHUT: zij heeft mij als een jood geplaagd om een Lijkvers op haaren man te maaken; en, om mij aantemoedigen, beloofd het in een zwarte lijst te zullen plaatzen, tusschen een Nieuwjaarswensch, door KEETJE geschreven, toen die zeven jaar was, en het portrait van haar' mans profil, dat zij door een' schilder met kleuren heeft laten opmaaken! Gelukkig dat zij haare invallen rasch vergeet, anders zoude ik met dit verzoek zeer verlegen zijn; nu denk ik zal het 'er wel weêr doorwaajen.

Om mijn hart getrouw te zijn, moet ik u, mijn waarde WALTER! zeggen, dat ik uw komst met tamelijk veel ongeduld verwacht; dat de dagen mij puur lang vallen; dat ik u van post tot post verzel, en bijnaar hoop dat gij deezen langen brief niet zult kunnen leezen vóór gij te *Amsterdam* zijt - evenwel hij gaat op de Post. Gij zijt reeds meermaal belet om uw reis voortzetten; men weet niet wat 'er nog kan gebeuren: mogelijk wordt onze lieve KEETJE, zo getroffen als gij mij haar beschrijft, ziek, en word gij genoodzaakt bij haar te blijven: *genoodzaakt*, zeg ik, want uw hart zou haar in zo een geval niet verlaaten: ik laat het aan u over, of gij haar haars Vanders dood al of niet zult melden: mijn verlan-

gen om haar te zien, te spreken, te omhelzen is onbeschrijfelijk groot: als zij bij Mevrouw STAMHORST is, zal ik de uitnodiging, mij gedaan, aanneemen.

Gij zult mij wat verbleekt en vermagerd vinden, doch mijne gezondheid is in orde, laat u dit gerust stellen. Het moge voor onzen geest beter zijn te gaan in het klaaghuis, dan in dat der maaltijden; evenwel, het ligchaam krijgt daar geweldige schokken, indien ons hart zo zeer deel neemt in de ongelukkigen als het mijne genomen heeft in den armen overledenen.

Vaarwel mijn uitverkoren vriend! ik omhels u in mijne gedachten, terwijl ik mij noem,

Uw

NAATJE.

Tweede brief.

**Mevrouw FRANCINA WILDSCHUT, aan Mevrouw
MARGARETHA RICHTERS.**

Wel mijn goede ouwe Klos! ja zie, wij noemen elkander zo als wij willen, en oude vriendschap roest niet, en gij waart tog altoos zo wat klossig: GRIETJE! heb je nu in deeze laatste maanden niet geloopt of je een been om een duit, en nog een lijf onder je meubelen had, met een beklemd hart op alle verkoopingten, om te zien of je onder de jongelingen die daar maar komen om te lagchen en te gabberen, en niet om geld te besteeden, dien snoeshaan van een VAN ARKEL, met zijn lief peuzeltje niet zaagt, om voor een prijsje wat huisraad te koopen, en een bruïgomspak, dat de een of ander *Petit-mâitre* wat te ouwerwets vond? want KEETJE is krachtig en daanig koopachtig; nu dat is zij gewoon, al wat zij begeerde kocht zij, en mij was dat wel, en heeft al haare juweelen en groote goudbeurs wel netjes meêgepakt: nu daar had zij gelijk in, het was haar goed, en 't is met onze HEIN zo gewonnen zo geronnen; en zijn valsch speelen heeft dien deugeniet geen oortje rijker gemaakt - nu Tantelief! al je zorg en kwelling was voor niet: heb ik je niet altijd gezegd dat KEETJE in geen twee slooten te gelijk

loopen zou? 't is zo uitgekomen, en 't is met hen dat de eene niet weet, weet de andere: nu, Mevrouw LENTING heeft haar schoon in de manege gehad: ja, die manege heeft mij voor mijn Prinses handen met geld gekost, en de carrouzels ook; maar daar weet gij zo niet van; doch dit kwam nu zo te pas, dewijl ik van eene andere manege sprak: onze goeje FRANS is bij haar geweest, om haar te zoeken, even of zo een vrouwspersoon niet wist dat wij eerst bij haar stuuren zouden, om te zien, of KEETJE in haar huis was; maar met zo veel confertiefjes weet men niet altijd wat men doet; 't was wèl gemeend, en FRANSJE heeft nog een zoet plaisierreisje gehad, dat ik ook wel noodig zoude hebben; maar ik was niet zot genoeg, en veel te boos ook om dat stout ding natelopen: KEETJE heeft mij bedrogen, mij, haar eigen vleeschlijke moeder, mag ik zeggen, die haar in alle eer en deugd heeft opgevoed: nooit zag zij iet kwaads van mij, want dat ik vrolijk en voor een pretje ben, dat is zo mijn natuur, en een mensch heeft zich zelf niet gemaakt: had zij haar moeders voorbeeld gevolgd, zij zou 'er nu wat beter aan zijn; en ik had het wèl met haar voor; ik liet haar vroeg haar Belijdenis leeren, en dacht, anders kon 'er dat ook wel intrekken, en ik verstond dat zij ook zou *aan* zijn. Nooit viel ik haar streng, dat kan mij geen mensch nageeven zonder mij te beliegen; ik wist wel dat al die strengheid de jonge luî maar op een' dwaalweg brengt: ik

dacht altijd, men moet zijn kind het huis aangenaam maaken, dat brengt liefde en genoegen voort: nu, ik moet ook zeggen zo als het is, wij waren als twee zusters; dat KEETJE wilde, wilde ik ook: zij had mij ook recht lief, want ik gaf haar altoos haar zin: maar zij heeft mij wèl beloond, God betere 't! Ik dacht, zij is jong, zij is rijk, wat heeft zij te zorgen, en dat was waar; en dacht ik, als zij eens getrouwd is en een huis vol kinders heeft, zal zij wel zien dat het haar zaak is haar huishouden, zo als haar moeder, waarteneemen; want dat moet ik zeggen, 't meisje is zo schoon als een beeld, en had zo veel vrijers als 'er dagen in 't jaar zijn: nu, ik moest eens gezegd hebben, kind naai een steekje; help mij wat aan de wasch: wel ze zou gevraagd hebben, of de stijfsters en naaisters dood, dan of ik dood was, of veeg, (want zij was zo een doedje niet als zuster STAMHORST geloofde,) zo als haar vader dacht, die nu bij God is; ja dat was wel een veeg teken, dat hij zich zo overal mede bemoeide; en het meisje zou gelijk gehad hebben; en zij hield niet van leezen; nu, dat had zij naar geen vreemd: vader en moeder lazen nooit; ieder zijn meug zei de boer en hij at vijgen: hoor GRIETJE! ik geloof dat haar Gouvernante haar te veel deed leezen, want zij was zo bang voor een boek, als mijn Motje zaliger voor een kat. Ja dat geld van Motje zou mij nu goed komen, maar hier over heb ik geschreeven, en uw man

had gelijk, het was te laat om een huwlijks voorwaarde te maaken.

Nu zul je wel begrijpen dat wij tijding hebben van het stout nest? dat is ook zo, GRIETJE! ô net zo als ik het voorspeld heb! daarom brak ik ook mijn hoofd niet met het wegloopen van dat kreeft: die jongen had haar bepraat om een plaisierreisje met haar te doen, en KEETJE, die gaarn vreemde landen zag, sloeg dit niet af: hij heeft haar van liefde en trouwen aan 't hoofd gegonst, en zij die tog een hekel had aan VAN VEEN, en vreesde dat haar vader haar zou dwingen hem te neemen, drilde met hem op, zeker om haar' vader tegen te spreken, en haar' eigen zin te volgen, ô daar ken ik haar wel toe instaat! maar VAN ARKEL, die overal zijn spions had, zal gehoord hebben dat hier niets overschoot dan een O met een P, heeft haar verlaten; heeft al haar goed meêgenomen en haar laten zitten voor 't geen zij was: zo dat, Tantelief! het eene kwaad loont het andere; ik zei altoos wacht maar, wacht maar! boontje zal wel komen om zijn loontje, want die zijn moeder bedriegt kan het niet wèl gaan, en het is met hem zo als in de Comedie, de bedrieger bedrogen: ja ja, onze Comedie is wel heel leerzaam - Hoewel ik nu de nijd op hem heb, want hij heeft door zijn strecken mij ook bedrogen, zo kan ik de jongen nog al geen ongelijk geeven; wat zou hij toch, mag ik je bidden, met haar begonnen hebben? eet eens van

een mooie tafel, als 'er niet op is; en KEETJE diende hem nu als een vuist in zijn oog; KEETJE zou een kostelijke huisvrouw geweest zijn; zij gouden vergaan zijn van armoede, en slecht hebben geleefd; want een leêge beurs maakt een berooid hoofd, dat zag ik wel aan den mijnen, en PAULUS WILDSCHUT was, dat weet gij, zo goed als brood: zo dat, ik ben zeer blij dat hij maar is heen gebruid; hij zou haar niets dan kwaad geleerd hebben en misschien ook valsch speelen, en spotten met den Bijbel, en daar was zij tog niet van t'huis, zo weinig als ik, dat moet ik haar ter eere nageeven.

Maar nu zul je alweêr in de benaauwdheid zitten, en vraagen waar of dat arm jong schaap nu in de wijde wereld zwerft, en hoe zij aan brood komt in een vreemd land, daar zij God noch goed mensch kent? Dat hij KEETJE bedorven heeft, dat geloof ik nooit; zij was niet manachtig, net als ik; zij wilde haar hoofd volgen en pret hebben; en HEIN zal zeker alles blaauw blaauw gelaten hebben, *want* hij had haar, dat zie ik nu duidelijk, niet lief; anders zou hij, al was zij zo arm als een worm, bij haar gebleven zijn: of zij arm is dat moet zij weeten: geen mensch sterft van honger, 'er zijn overal goede Christen menschen, ook onder de Papisten, zo als de wijze Juffrouw DE GROOT altoos zegt, en ik wel wil gelooven: meen jij dat zij in die Herberg bleef daar zij alles zo peperduur moest

betaalen? zij ging, en daar deed zij wèl aan, uit dat huis, en ergens hier of daar bij een boerin, en zij had nog twee ducaaten, en was nu weêr vrouw en voogd: maar het is eene heele historie die ik zo niet kan navertellen: ik denk dat zij zich wat te goed zal gedaan hebben, en braaf room en andere snoeperij gegeten heeft: de boeren zien zo naauw niet, en ook alles is in dat land veel goedkooper dan hier, en nu had Mejuffrouw weêr wat nieuws aan de hand: die luî zouden haar niet verstooten hebben; want zij is haar gezelschap wel waard', als zij op haar dreef is; zo dat, zij was daar warm en wèl geweest: maar wat wil het geval? een oude kennis van haar, een jong Heer die door zijn studeeren ziek en mal geworden is, en nu reist om zijn gezondheid en verstand weder te krijgen, met een jong Heer die gij tog niet kent al noemde ik hem: nu haar oude kennis, de zoon van onze boekhouder DE GROOT, die zich eerst verbeeldde zo wijs te zijn als SALOMON'S kat, heeft zijn kostelijk verstand weêr gekregen en schrijft dierbaare brieven van berouw aan zijne ouders: nu altijd, die twee Heeren komen in een dorp aan, en daar vinden zij mijn Del, dat zich daar in een boeren huis ophield: zij stond aan 't venster, of de deur, (daar wil ik af zijn.) DE GROOT kende haar terstond: kort gezegd, (zie, ik heb de historie maar ééns hooren voorlezen, om dat de brief naar zuster STAMHORST moest, daar ik niets tegen had, want

zuster is mij eene lieve vriendin, en haar BETJE is al wat men met oogen zien kan;) de Heeren moesten al heel mooi praatzen, en het zelfs op hairen en snaaren zetten; want zij zei dat zij met hun niet mēe wilde, en haar eigen meester was, en veelen zotte praatjes meer; en zij durfde nog wel zeggen, dat zij boos was op haar' vader, en op mij ook: 'k zeg, beknijpen en bekrabben zou men zich! nu ik was zo danig kwaad, dat ik veel niet verstaan heb, van 't geen Juffrouw DE GROOT, die eene zoete zachte stem heeft, ons voorlas: doch dat heb ik wel gehoord, dat hij haar, haar assurante grooten mond verweten heeft: nu, vreemde durven altijd meer zeggen dan eigen, en manne-woorden doen wat af, maar het was *fit arejaantje*; nu, dat wist ik wel; KEETJE was doof aan dat oor: nu, Madame werd dan zo boos als een spin; maar onze jonge Heer, die heel wijs en deugdzaam is, sprak toen eens anders, en zei dat hij order had om haar meēteneemen waar hij haar vond; dat al haar geweld niets uit deed, dat zij meê zou en meê moest: zij zag op of het te *Keulen* donderde; zulke taal was Spaansch voor haar; zij hield vol, en de jonge Heer wist niet van opgeeven, en toonde dat 'er meester boven meester is: eindelijk zeide zij, dat zij haar' vader niet weêr zien wilde, en hij zei: *nu dan zul je je zin hebben*, want uw braave vader is van verdriet krank, zo hij niet reeds in 't graf is - daar viel KEETJE van haar zelf en klaagen en schreien

geen gebrek; en toen had zij berouw, en veel vieren en vijven, zij wilde evel niet naar haar Moeder toe: dat geloof ik wel! als goede luï kwaad worden zijn zij niet mak, en zij had voor 't eerst van haar leven wel een hababbel kunnen belopen, want ik ben, hoe goed ik ben, niet gek zou ik hoopen - ook is het hier niet raar; daar komen geene visites, en de lekkere tand zou uit moeten, en Moeder zou haar leêge goudbeurs niet meer kunnen vullen, of alle nieuwe snofjens koopen. 't Is goed dat zij zulks zo begrijpt: en ik vrees ook dat haar Vaders Geest alle nachten in de kamer zou gedwaald hebben, want hij is tot zijn dood toe, zo met haar bezig geweest, en ik ben bang voor Geesten; en waarom zoude de Heere mij straffen, om het geen zij gedaan heeft? en nu schrijft die jonge Heer dat zij bekeerd is; en wel zo veel berouw heeft als hairen op haar hoofd, over haar' Vader, die haar zo lief had en altoos haar' zin gaf; maar hij schrijft dit alles heel anders, weetje? dan, dit is de zin. - Ik heb nooit gedacht dat zij nog zo aantrekkelijk was, maar een mensch kan op reis zeer veranderen, zo als ik wel gehoord heb; en ook, zij heeft nu mores geleerd: nu, 't is beter laat dan nooit; hoewel zij nog jong is; ook is de Heere magtig een steenen hart wegteneemen en een van vleesch te geeven: het komt mij echter naar mijn domme verstand voor, dat WALTER haar niet zo pardoes de dood van haar' vader moest gezegd hebben; zij kon 'er

wel een schrik voor al haar leven van houden, en dat was ook niet aartig.

Zo dat, ik ben blij dat zij naar haar Oom en Tante gaat; maar ik geloof dat ik dat al eens gezegd heb; nu dat mag geen kwaad. Hoor GRIETJE! ik ben klein behuisd, en als ik in mijn tuinkamer zat, kon zij wel de deur uit wippen; en dat zou zij, zij mag zo veel bekeerd zijn als men wil, doen; want zij kan niet in huis blijven en ik heb nu geen meid die haar kan naloopen: maar als zij nu bij zuster komt en daar alles in den rouw ziet, zal zij wel lont ruiken, en zij kon denken, dat ik, die altoos met haar plagt op en neêr te gaan, en menig pretje met haar had, uit verdriet gestorven was; zij kan wel denken dat ik veel met haar gezelschap mis; meer dan haar Vader, die haar nooit eens meênam. Als ik nu hoorde dat zij zich dat had ingebeeld, onze lieve Heer bewaare mij! maar dan zou ik denken dat dit een rouwgevoel of voorspook was; en dat ik mijn goede PAULUS WILDSCHUT weldra zoude volgen: daar heb ik evel niet veel trek in, want men mag eens zo wat zeggen, het leven is tog zoet; en een mensch leeft tog gaarne, en men weet hoe het hier is, en niet hoe het daar zijn zal, zo als de schrift zegt - evenwel zo als het de Heere behaagt.

Maar KEETJE heeft aan mij geen letter of jota geschreven, hoewel zij aan haar Nichtje, hoor ik, geschreven heeft; en een kostelijken Brief vol

van berouw, en goeje beloften - ja, als het kalf verdrongen is dempt men de put: en waarom schrijft zij niet aan haar Moeder? maar zij kent mij, zij weet wel dat ik het haar nooit zal vergeven, want ik ben als vuur tegen logen en bedrog, en kan geen valsche menschen uitstaan, en zij heeft mij bedrogen: nu, laat zij mij schrijven, ik beloof haar een oud katebakkes, en eene goede schrobeering 'er bij: zij heeft wel gezien, toen zij haar' vader zo afjagtte, dat Moeder, als zij uit den hoek komt, geen wollen lap is: en denk vrij, dat het niet aartig voor mij is, te zien dat mijn eenig kind dat ik zo wèl opvoedde, en zo wèl voorging, mij zo veel schande aandoet: zouden de menschen niet moeten denken dat het mijn schuld was? dat ik haar bedorven had? maar ik heb een gerust gemoed, en weet dat ik als een braave Moeder mijn' pligt gedaan heb. Hadde ik, zo als veele ouders doen, haar het huis door graauwen, snaauwen, hassebassen en huishouden, moede gemaakt, ik zou denken dat het mijn schuld waar'; doch nu, zo als ik zeg, heb ik een vrij gemoed, en dat is mijn troost.

Broer STAMHORST is ook zo een haastig schepsel niet als de mijne was, kort vóór zijn dood: nu, men moet de dooden laten rusten; hij was anders altijd zo een goed man, en ik ben recht bedroefd over zijn dood; maar hij is gelukkig en wat wil men meer? zo denk ik dan.

Of ik haar evel weêr in huis zou neemen als zij mij een' brief vol berouw schreef, en om ver-

giffenis bad, (dat nog nooit gebeurd is mijn lieve mensch! want Moeder moest altoos hoop geeven;) dat weet ik nog niet, en daar leg ik dikwijls over te maalen; want het is nu onchristelijk en onmogelijk, dat ik haar nu zo kan onderhouden als zij gewoon is: slaapen kan zij zo lang zij wil, want terwijl zij slaapt eet zij niet; ja, zij was een wittebroods kindje, een kindje van weelde, en dat kan nu niet; wij hebben alles eerlijk betaald, en nu schiet 'er niets over; maar zuster geeft mij genoeg; dat moet ik zeggen: nu ik een vrij man ben, zal ik nu en dan eens een klein reisje doen, zo als naar u, eens in den Hout gaan eeten, eens aan mijne buuren een oesterpartijtje geeven; dat ben ik zo gewoon, en dat wil ik zuster niet aan den neus hangen. Als men zo van stukje tot beetje overal rekenschap van geeven moet, is het raar 'er af: ik moet vrouw en voogd blijven, en zuster is niet voor zulke grapjes; en, lieve Heer! een mensch heeft geen meer plaisier dan hij zich zelf aandoet, en daarom moet ik het op een andere wijs weêr wat bezuinigen: ik weet ook niet of haare bekeering wel lang duuren zal.

Wat zou jij mij nu raaden, GRIETJE! zie, kind, gij gaaft mij altijd zo veel goeden raad en wij verstaan malkander tog best: denk 'er eens over: ik zie schrikkelijk aan tegen die lange winteravonden; ware KEETJE bij mij, dan kon ik evenwel met haar een vijfhonderdje speelen, en nog eens met haar praaten en lagchen; 't is tog mijn

kind, en ik ben haar Moeder; maar zij heeft mij bedrogen, dat kan ik niet vergeeten: ik merk ook dat zij nu heel kniesachtig geworden is; dat zijn weêr nieuwe grillen, en die mij niet aanstaan; want men kan wel bekeerd zijn al ziet men niet of men den azijn gepacht had. Daar is nu Juffrouw DE GROOT, die zeker wel zo goed bekeerd is als KEETJE durft denken, maar zij ziet 'er zo stil en wèl te vreden uit, dat het een lust is, en die heeft ook haar kruis, want zij verliest groot bij ons comptoir.

Nu had zuster mij voorgesteld, om bij deftige burgerlieden intewoonen; maar daar bedank ik voor; mij dunkt dat dit mijn slag niet is. Nu heb ik hier een ouwe schoonmaakster, die mij wel eens een handje leent, en die zei, dat ik mijn kost moest koopen op *Sint Joris hof*, of in het Proveniershuis te *Haarlem*; daar, zei JANNETJE, woonen wel heele deftige menschen, en dan had ik voor niets te zorgen. Maar GRIETJE! wat zou ik bij al die ouwe teuten uitvoeren? en ook ik bemin de vrijheid: neen, ik niet op Hofjes of in Proveniershuizen; wat denk jij? En ook ik kan zo niet eeten naar een vaste lijst, of mij als een dienstmaagd of weeskind laten zeggen op wat uur ik t'huis zijn moet: ik denk ook als het mij van den winter in huis verveelt, dikwijls met een sleê naar de Comedie te gaan, en FRANS meê te neemen, die verdient wel dat ik hem eens een pretje geef, zo trouw heeft hij zijn' baas opgepast, en

VAN VEEN, daar hij nu op het comptoir gaat, zal om mij dienst te doen dat niet weigeren; en dan ga ik ook maar in de bak zitten, zo als meer braave luî: men heeft wel eens een meisje van plaisier naast zich, doch dat is in de loges niet beter, want daar komen de maitresses van onze groote luî, en men kan somwijl aan het uithangbord dat niet zien, en men is dan nog in gevaar om met die peuzeltjes in gesprek te komen, zo als mij zelve meermaals gebeurd is: en het is nog beter in NOACH'S ark met rein en onrein vee overtevaaren, dan in de roef te koekeloeren met een ligt vrouwspersoon en haaren maintineur.

Ik schrijf deezen, tegen jou gezeid, in mijn zijkamer, om dat het hier vrolijker is dan op mijn zaaltje of in mijn tuinhuis, en ook daar durf ik met in komen, om dat mijn mans lijk daar gestaan heeft; het is mij gedurig of ik hem nog hoor zuchten; ja, de man heeft veel uitgestaan!.... Daar komt een Heer de stoep op, 't is mijn buurman die mij zeker den rouw komt beklagen; zo dat, ik kan deezen nu niet afschrijven.

VERVOLG.

Nu GRIETJE! je hoeft nu uw hoofd niet meêr te breeken om mij raad te geeven over KEETJE: ik geloof dat de Heere dien man bij mij gezonden heeft, om mij te troosten en op den goeden weg

te brengen: het Commediegaan zal 'er nu ook wel intrekken, want het is of zo mijn hart is omgekeerd: nooit heb ik geweten dat een mensch zo klakloos, en in zo weinig tijds zo geheel en al veranderen kan, als ik nu ondervind - maar nu weet je nog even veel: hoor dan hoe dit is toegegaan: die Heer, mijn buurman, heet JORDAAN; hij is een *Hernhutter*, daar ik wel van gehoord heb, maar hier in *Amsterdam*, weet gij, zijn zo veelerleie Godsdiensten of religieën dat ik 'er zo geen agt op sloeg; men heeft mij veel lelijke dingen van die luî verteld; maar dan dacht ik: ja, men liegt altoos het meest van heele vroomen, heele verstandigen, en heele bekwaamen luî; en dat is maar waarheid GRIETJE! zie, die luî staan anderen in den weg, en een mensch is tog altoos nijdig, hoewel ik nu daar nooit van t'huis was, maar altoos zulke menschen wel zetten mogt, al wist ik dat mij zo veel niet gegeven was: deeze goede vriend zei: 'Zuster! ik heb veel gehoord van de ziekte en het sterfbed van uw' man, en ik zou hem gaarne eens getroost hebben, maar ik hoorde dat hij te zwak was, en dikwijls zeer ijelde: ik hoop echter dat hij als een kind van den Heiland stierf, en nu rust in de door den speer geopende zijde des Lams.'

Ik verstond niet wat hij zeide, maar ik dacht: kom, dat zal wel wat wennen: hij kwam mij zo vriendlijk voor, en was zo uitermaaten minzaam, dat ik hem het heele geval van KEETJE van A

tot Z vertelde, als ook dat WILDSCHUT zich vast had ingebeeld, dat hij de grootste schuld had om dat hij haar niet genoeg in de vreeze des Heeren had opgebracht; en dat hij zo een groot zondaar was; iet het welk ik niet geloof, want hij was altoos een braaf eerlijk man geweest, die niemand benadeelde met woorden of daaden, en veel goeds gedaan had aan den armen; maar, zei ik, alle menschen, zo men wil, zijn groote zondaars voor den Heere.

Hij nam mijne hand in de zijne en zei: 'Lieve, zuster! gij zegt daar eene groote en dierbaare waarheid; dit leert men in de schoole van den Heiland; deeze waarheid verheerlijkt het Kruis van Christus; gij hebt zeker wel gelezen dat PAULUS niets wilde weeten dan Christi en dien gekruisd? dat hij betuigde dat hem bermhartigheid geschied was, *daarom* dat hij de grootste zondaar was.' - 'Wel,' mogt ik zo zeggen: 'ja dat heugt mij nog ergens gehoord of gelezen te hebben' - 'Wel zuster! dit te erkennen, is gelooven in den gekruisten, en in hem te gelooven is rechtvaardigheid, heiligheid en zaligmaking.' - 'Maar,' vroeg ik, 'moet een mensch zich dan niet bekeeren en den Heere gehoorzaamen?' (want dit had ik nog uit mijne belijdenis onthouden,) - 'Zeer zeker! maar om dat te moeten, is het noodig dat men kan: uit onze natuur zijn wij dood onmagtig, en om dat te kunnen doen, moeten wij ons

innig vereenigen met het Lam Gods, aan den stam des kruises gestorven; het bloed dat uit alle zijne wonden gevloeid is, maar vooral zijn dierbaar hartenbloed, dat uit zijne zijde vlood, moet ons geestlijke krachten geeven; want zo als de ranken geene vruchten draagen, indien zij niet in den wijnstok blijven, zo kunnen wij geene vruchten voortbrengen indien wij niet in den Heiland blijven: zijn vleesch is waarlijk spijs, zijn bloed is waarlijk drank; wij moeten het zo waarlijk stoflijk eeten en drinken als het op *Golgotha* verbroken en vergoten is, en zo als de *Israëlitien*, op bevel van MOZES, het stoflijk bloed aan de dorpels en posten hunner deuren streken, om den verdervenden Engel afteweeren.' - 'De Heere zegen mij!' riep ik, 'dat lijkt wel paapsch! en hoe kan een mensch dat vleesch en bloed eeten, en 'er zich meê bestrijken dat voor zo veel duizend jaaren op *Golgotha* was?' - 'De Roomsche kerk,' zeide hij, 'heeft veele *dierbaare* Apostolische waarheden behouden, die onder de Protestanten verlooren zijn; en ook, God is almagtig; Hij kan zich aan ons mededeelen.' - Toen vroeg hij om een Bijbel, ik schelde aan mijn meid, en die bragt mij 'er een, en toen las hij daarin wat hij mij van dat eeten en drinken gezegd had: hoor GRIETJE! ik moet het gelooven, want het staat in den Bijbel; maar ik zie 'er niet dóór: nu, hij zei ook dat dit de groote verborgenheid der God-

zaligheid was. - 'Men moet,' zeide hij, 'zo als de Heiland eischt, zijn verstand verzaaken en een kindeken gelijk worden: hang den Heiland aan; Hij zal u het dierbaar geloof schenken; gij zult door alle de geloofsclassen doorgaan, en eindelijk geheel het eigendom des Lams zijn: gij zult gevoelen dat gij van zijn ligchaam gevoed wordt, door zijn bloed gedrenkt zijt; alle wereldsverstand, alle redeneeringen, alle wijsbegeerte zal u dit niet ontpraaten: niemand zal u rukken uit de hand des Vaders, als gij eens het eigendom des Zoons zijt' - Ik werd recht *week* en bedroefd onder dit alles; ik vroeg aan dien dierbaaren man: 'Of ik nog wel tot dien zaligen staat zoude kunnen komen? ik die zo blind in het goede ben!' - O!' zei hij, zalige erkenning van deze blindheid! hoor de liefderaad van den Heiland: ik raad u dat gij van mij koopt goud, beproefd, komende uit het vuur, op dat gij moogt rijk worden; en witte kleederen, op dat gij moogt bekleed en uwe naaktheid niet openbaar worde; en de oogen zalft op dat gij zien zoudet' - 'Ach!' mogt ik zo zeggen, 'waar voor zal ik dat alles koopen ik ben eene geruïneerde vrouw?' De Broeder troostte mij, en zei: 'Koop dat voor het bloed des Lams, die u gekocht heeft, en alle deeze goederen voor u heeft verworven: o hoe rijk zult gij zijn als al de rijkdom des algenoegzamen J E Z U S uw eeuwig deel zij! Wij hebben te

Seist, eene heele dierbaare Gemeene, wier eigendom JEZUS is: daar verkeert Hij dagelijks met de zielen; daar openbaart Hij zich door den Geest aan de geroepene en gezalfde Oudsten, en Herders; daar verzegelt, en heiligt Hij de huwlijken, op eene geheel geestlijke wijze; daar is hij zelf de echte man der Bruidkerk, en van iedere Zuster, die het huwlijk met een, door een' Oudste verkoren kind des Lams, heeft aangegaan: daar Hij^(*) Daar zult gij kindertjes, jongelingen, vrouwen, weduwen in CHRISTUS vinden, die in de ziel vereenigd, hun beroep drijven in stilheid en eerbaarheid; liederen zingen voor het geslachte Lam; geduurig hun hart, hoe zondig het is, aan den kindervriend ter reiniging overgeven; met hem raadpleegen in alle wereldsche verleidingen, die des duivels en hunnes zondigen vleesches; zich verschuilen in zijne bloedige wonden; zich met zijn bloed voeden, zo als de mug zich voedt met ons bloed; dus wassen zij geduurig op in de genade, tot dat CHRISTUS eene gestalte in hun krijgt: ik wil u gaarne daar eens medenemen; wie weet wat de lieve Heiland daarin wil werken! o als gij eens alle ran-

(*) Wij schaamen ons om hier bij te voegen wat de Broeder meer zeide, met betrekking tot dat geestlijk huwlijk met CHRISTUS. Alles is hoogst onbetaamelijk; 't is uitgedacht door een wellustig hypocriet, of een raazend zot Geestdrijver.

gen zijt doorgestaan, die 'er in 't geloof zijn, dan zal de geest ten teken dat gij een kind des Heilands zijt, en een eigendom des Lams, het zegel van dat kindschap het heilig stoffelijk bloed dat op *Golgotha* gestort is aan uw voorhoofd strijken; dit teken zullen alle groote geloovigen zien, maar zij die wettisch zijn, en hun eigen gerechtigheid zoeken is dit onzichtbaar^(*) .

(*) Onze Lezers die deeze dolligheden leezen, zullen welligt denken dat Mevrouw WILDSCHUT den Broeder zeer verkeerd begreepen moet hebben; en zijne redenen nog veel verminkter heeft nageklad; dat zij ligchaamlijk opvatte 't geen geheel geestlijk gemeend was. Zij heeft geen schuld. Een onzer, heeft in haare jeugd, een eigenhandigen brief van den Grave VAN ZINZENDORF gelezen, door hem geschreeven aan eene Zuster. Daar in las zij onder veele prophane dingen ook dit: 'Ik heb de Zuster..... gezien, en met veel vertroosting in CHRISTUS het roode bloed van den Heiland duidelijk aan haar voorhoofd ontdekt. Niet op eene Geestelijke wijs, neen: het eigen stoffelijk bloed, zo als dat door den *lieven* Heiland op *Golgotha* gestord is. Zo zeker het stoffelijk bloed JESU als het stoffelijk bloed dat de Israëliten streken aan de posten der deuren op dat de Engel des verderfs niet in hunne huizen treden zoude.'

In mijne jeugd ging ik meermaals uit nieuwsgierigheid in de Broeder-Gemeente te *Amsterdam*, om te weeten of de ongerijmdheden die men van haar verhaalde versierd, of waarheid waren: daar hoorde ik zelf, onder veele andere onbetamelijkheden: de Leeraar het volgende woordlijk zeggen - 'Lieve Broeders en Zusters! voed u toch met het bloed van den Heiland, ter versterking van uw geestlijk leven! hecht u aan Hem, zuigt het bloed uit zijne wonden, zo als de *muggen* het uit uw vleesch zuigen: gij jaagt deeze kleine bloedzuigertjens weg, maar ô! de lieve Heiland heeft gaarne dat gij zijn bloed zuigt' - Ieder die onze schriften kent weet dat wij aanbidsters zijn van Vrijheid in de Kerk, zo wel als in den Burgerstaat; dat de vervolging ons *bête noir* is: wij blijven aan de zijde eener welverklaarde verdraagzaamheid, die niets gemeens heeft met de schandelijke onverschilligheid die geduurig meerder Leerlingen verwerft: wij weeten dat 'er onder de *Hernhutters* veele eenvoudige vroome, braave Lieden zijn, wij kennen die in persoon: wij gelooven dat deeze het onbetamelijke deezer uitdrukkingen niet doorzien, dat eene verhitte inbeelding daar wel de bron van zijn kan: evenwel, smart het ons, en alle hoogachters van den redelijken Godsdienst, zulke uitdrukkingen te vinden die zo verkeerd toegepast, als indedaad bespottelijk zijn; doch men verzekert ons dat deeze secte sterk afneemt, en zien de oorzaak daar van in de verdraagzaamheid onzer Overheden.

Ik was hier toe wel genegen, GRIETJE! hij beloofde mij op Pinxter eens in gezelschap zijner vrouw naar *Seist* meê te neemen, en wel voor huisvesting te zullen zorgen: dat zal heel goed komen dacht ik zo, dan kan ik met een bij de Broeders het een en ander mooi stukje koopen, als ook schoenen, tegen dat ik uit den rouw ben: ja, men moet in voorraad zorgen, en zij maaken tog nergens zulk net werk zo als heel de wereld weet - Toen sprak ik hem in 't breede over KEETJE, en vroeg maar op den man aan: 'Of ik, indien zij mij een' berouwbrief schreef, verpligt was haar alles te vergeeven en weder onder mijn moederlijk opzicht zoude moeten neemen?' - Ik zal nu, zo als in de Comedie-

boekjes, de naam van hem en mij op den kant zetten, dan is het duidelijker voor u, het spijt mij dat ik dit niet eerder bedacht heb.

DE BROEDER. Wel mijn lieve Zusje! gij zoudt den Geest der genade die nu in u zijn zalig hart-veranderend werk begint, wederstaan, indien gij zoudt toonen dat gij nog booze driften in ons binnenste voedt, indien gij het verloren schaapje, niet van gantscher hart alles vergaaft; anders zoudt gij den zoeten kindervriend bedroeven. Gij moet zoo vergeeven als gij vergeving bidt, in het bloed des Lams: o! de Heiland zal u daartoe kracht en wil geeven.

IK. Wel Mijnheer, gij doet mij schreien! Ik zal nog van daag aan Zuster STAMHORST schrijven, dat die KEETJE ten eersten naar mij toezend. Ik ben tog haar Moeder; zij is mijn kind.

DE BROEDER. Niet zo haastig Zuster! ik moet u nog iet vraagen.

IK. Vraag mij alles! och! ik heb niets te verbergen.

DE BROEDER. Hebt gij uw kind heel teder lief? hangt uw hart haar aan? wenscht gij, hoewel zij u misleidde, haar weder te zien? haar te omhelzen, en in uw bijzijn met haar te verheugen? dit moet gij mij in waarheid zeggen.

IK. ô Ja! ik vergeef het haar, sedert ik met u sprak; en indien zij mij niet zo voor de maf gehouden had, dan zou ik zelve haar gaan haalen: ik dacht altoos dat ik schrikkelijk boos op

haar was, en haar heel wel zou vergeten; maar dit is zo niet, en nu verheug ik mij al in voorraad hoe gelukkig wij leeven zullen.

DE BROEDER. Zoet, mijne Zuster! Maar de lieve Heiland die zich zo geheel met alle zijne verdiensten aan ons geeft; die ons lief gehad heeft met eene eeuwige liefde; die zelfs zijn dierbaar hartenbloed niet spaarde, om ons daar door van zijnen Vader te koopen, ziet, Hij is toch onze Bloed-bruidegom! Hij begeert ons ook geheel; Hij is niet alleen een teder, Hij is ook een *Salonisch minnaar*; Hij wil ons hart met niemand deelen; Hij eischt uw kind, uw eenig kind, zo als Hij van ABRAHAM zijnen IZAK eischte; niet om het met eigen handen te slagten, maar om het aan het Lam opteofferen, op dat Hij het leide, heilige, in zijn bloed wassche. Hoor wat Hij zegt: 'Wie vader of moeder, of zuster of broeder, of man of kind liever heeft dan Mij, kan mijn Decipel niet zijn:' zo dra uw maker uw man geworden is, moet gij alles om hem verlochenen; gij zoudt, om u dit gemaklijker te maaken, uw Dochter naar *Hernhut* kunnen zenden, zo als veele vroome Ouders gedaan hebben; en die kinderen zijn meest allen het Lam ten Bruide geworden.

IK. Maar KEETJE zal bij haar Oom en Tante woenen, en dat zijn heele wijze Godvreezende menschen.

DE BROEDER. Wij dwingen niemand: ô! die

lieve Heiland wil een geheel vrijwillig volk hebben: en daar Hij haar zo wonderlijk op den weg, als SAULUS op dien van *Damaskus*, geroepen en bekeerd heeft, kan zeer wel bij uwe Zuster het werk des Geestes in haar volbragt worden; zij kan zelfs een middel in Gods hand worden, om deeze lieden hun gezond verstand, en wereldsche wijsheid te leeren verzaaken, zich geheel in den Heiland te laten vinden: ô als uw kind zien zal dat geen zedig gedrag, geen bedriegelijke burgerlijke deugden, het hart in rust brengen, of de conscientie bevreedigen; als zij niet blijven kan op eigen troostgronden die de geheele bedorven reden haar aanbiedt, dan zal zij van zelf vlieden tot de Bloedfontein, die geopend is voor de zonden en ongerechtigheden.

Toen was de heilige man zo opgewonden, dat hij met eene zielroerende stem begon te zingen; het was het zelfde Liedje dat ik onze Lutersche oude stijfster wel heb hooren zingen:

ô Hoofd vol bloed en wonden, enz.

maar dat ik glad vergeeten ben - zo dat, de man sprak heel rechtzinnig, en had zulk een inzoet voorkomen, zulke tedere zachte oogen en trekken; hij was zo week, zo bewoogen, dat ik dacht: nu, de Heere verlaat geene Weduwen; Hij zond dees Broeder om mij te troosten en optebeuren; deeze heeft mij bewoogen om eens aan mijne

arme ziel te denken, dat ook de tijd wordt; want een mensch kan 'er gaauw uit zijn, zo als wij alle dagen hooren, en GRIETJE, wat zou ik nu ook al veel in de wereld doen? de Heere heeft mij immers al het aardscbe ontnomen, zelfs mijn' man, en ik kan tog in mijn diepen rouw niet op alle publicque vermaaken gaan: en met FRANS naar de Comedie te gaan voegt niet als ik mij wel bedenk, 'er zou op de theevisiten maar een heel gebabbel over zijn, en het kon den jongen benadeelen, hoewel ik zijn Meter ben, en hij naar mij genoemd is; want hij is mijn doopkind; en hij ziet 'er uit als een bloejende roos, en ik ben een vrouw op 't best van mijn tijd; en Juffrouw DE GROOT zou daar ook niet voor zijn. Hoor, GRIETJE! ik heb zulk een eerbied voor die vrouw, en zij studeert veel in de boeken, en zij zelve geeft zulk een goed voorbeeld, en kan spreekken dat mij de traanen over de wangen loopen: nu de Heere geeft ieder zulke bekwaamheden niet; zo dat ik, zal den lieven Heiland maar met mij laten begaan, zo als de Broeder mij raadt, en dat zoet versje opvolgen dat hij op mij gemaakt heeft.

*Zusje, wil je zalig zijn,
En een kind van Jezus zijn?
Geef uw hartje aan Jezu Christ
Die voor u gestorven ist.*

De goede man schreef het uit, en nu is het mijn

avond- en morgen- gebed; want het bidden aan tafel kan ik mij niet meer gewennen, maar ik zing nu uit een geestlijk Liedboekje dat de Broeder mij gezonden heeft.

Ik zal van den winter nu zoet gezelschap hebben aan Buurman en zijn vrouw; (die ook begenadigd is;) en des heb ik KEETJE nu niet noodig: ik ben zeer benieuwd om te weeten of ik het ook zo verre in den staat der Genade brengen zal, dat 's Heilands kindertjes ook zijn bloed aan mijn voorhoofd zien zullen, door den Heiligen Geest, zo als de Broeder zegt, daar op gezet, ten teken van mijn kindschap. Ik versta 'er mij nog bedroefd weinig van GRIETJE! maar dat zal wel komen zegt de Heer JORDAAN: en hij heeft mij de Predikation van DEKNATEL vereerd, die bij den Benisten Predikant geweest is: hij zegt dat die zo gezalfd geschreven zijn: ik heb nu ook de kleine MENNO SIMONS. Het staat mij wel aan dat de Broeder niemand veroordeelt, maar gelooft dat de Heere in alle religien de zijnen heeft; dat zei ik altoos tegen onzen Dominé, als die zeide dat men buiten onze Kerk niet zalig worden kon; dat was mij te paapsch; en ook dan was de Hel te klein.

Weetje wat ik ook nog tegen onze Leeraars heb, GRIETJE? zij bemoejen zich zo niet met hunne Gemeente: ik ben nu zo veel jaar aan, maar behalven onzen vriend, zag ik nooit een' Leeraar aan ons huis dan om ons aan 's Heeren tafel te noo-

digen, en dat is eene gedwongen fraaiheid, bij veelen, en dan is 'er altoos een Ouderling bij, die zo barsch kijkt als schoppen boer; zo dat, een mensch heeft het hart niet om eens gemoedelijk uit de schrift te spreken. Daar hebben het de Roomschen nu weêr beter van: het geen daar gesproken word blijft daar: Dominé die veel bij ons kwam toen ik op een gouwen troon zat, kan mij, schijnt het, op de *Lauriergracht* niet vinden; hij heeft mij tot nog den rouw niet komen beklagen.... Laat ik niet liegen, hij is hier op de begraavenis geweest, maar mij nooit naar KEETJE gevraagd, die hij evel heeft gedoopt en aangenomen, en dat kostte mij nog vier ankers Rijnsche wijn: is dit nu, zo als de schrift leert, het verloren schaap zoeken en op de schouders t'huis brengen? en zal hij ook niet voor haar ziel moeten verantwoord worden zo wel als haar Vader, die daar zo veel angst over uitstond? nu de Heere vergeev' het hem, maar of gij 't weeten wilt of niet, wij hebben dan ook laauwe Leeraars.

Ik las daar in een Boekje: de mensch is niet anders dan *slijk en zonde*. Ja dat is waar! want wij zijn stof en assche; wij zondigen, ook als wij in het goede bezig zijn, zo als ik nu omtrend onze Leeraars: daarom vind ik het zo troostlijk dat de Heer JORDAAN zegt: 'dat wij een vollen, alvoldoenden J E Z U S hebben; en dat één drup-

peltje van zijn hartebloed in staat is om duizend miljoenen van werelden te zaligen.’

Ik heb in mijn geheel leven niet zo veel aan het goede gedacht dan sedert eenige dagen; want in de Comedie en op de gezelschappen hoort men heel iet anders: en ik ben gantsch veranderd, en wenschte dat mijn man op zijn doodbed ook met deez' man gesproken had; nu, dat heeft zo niet moeten zijn.

Ik ben blijde dat die Heer mij zo geheel van KEETJE heeft losgemaakt, dat ik haar aan den Heiland kan overgeeven, bij wien zij het beter hebben zal dan bij mij, die tog maar een onwetend vat ben: en nu zal dat gemaal en verwijt van de vrienden, en van NAATJE ook uit zijn, dat ik mijn eigen kind verstoot: de lieve Heiland zal haar wat beter den weg naar zijn' Hemel wijzen, dan haare Gouvernante die mijn' man zo veel geld kostte, en haar niet, zo als de Duivel Hem gedaan heeft, alle de Koningrijken der wereld op een kaart door tutteltsjes en streepjes laten studeeren, daar zij geen zier nut of troost voor haar arme ziel van gehad heeft - nu, ik geloof ook niet dat die Gouvernante bekeerd was: evenwel ik weet het niet.

Verheug u nu dat ik zo begenadigd ben, en daar gij mij dikwijls zo ouwerwets de waarheid gezegd hebt, moog je nu ook wel eens naar mij luisteren: mij dunkt, GRIETJE! je moest je ook

maar uit al je wereldsche beslommeringen losmaaken, en aan je kostelijke ziel denken; want al dat werelds goed maakt toch niet gelukkig; men kan, zo als ik, alles door bankroeten en ongelukken verliezen. Je hebt geen kind noch kraai in de wereld, en je neven en nichten hebben genoeg in hun' staat: voor wie sloof je dan in alle weêr en wind? en zo als mijn buurman zeit:

*Een druppeltje van 's Heilands bloed
Is meer dan al het wéérelts goed.*

Verkoop alles wat je hebt, en hou voor u beiden zo veel over als gij noodig hebt om stilletjes te leeven, dan kunje het overige aan de arme-kas te *Seist* schenken, die, zo ik hoor, zeer arm is, en veel te onderhouden heeft; en de arme Zusters die daar bij elkander wonen zijn in een droevigen staat; zij eeten niets dan soep van roggenbrood met uien; de varkens worden gemest van het overschot: en dan moet je bij mij komen logeeren, dan konden wij eens in de *Hernhutsche* Kerk in de *Houttuinen* gaan, daar zo kostelijk gezongen wordt, en daar men niet in slaap valt, zo als in onze kerken, alwaar men maar stil zit te luisteren tot dat men Davids Psalmen aanheft; dat mij ook niet goed dunkt, dat is goed bij de *Jooden*, wat hebben wij met die Psalmen te doen?

Ik heb mijn huisje voor een jaar gehuurd: als

alle Hernhutters zo zacht en minzaam zijn als mijn Buurman, dan zal ik het weêr inhuuren. Zie, men kan nog in de waereld verleid worden, want Juffrouw DE GROOT heeft niet veel op met de Broederschap, dat merk ik wel, al zegt zij het juist niet, en mijn hoofd is zwak, en ik zou daarover met haar niet disputeeren kunnen; en zo zou ik nog aan 't wankelen kunnen komen, daarom zal ik mij maar digt bij hem houden, en aan KEETJE zal ik ook schrijven zodra die mij geschreven heeft, en ik zal haar raaden mijn voorbeeld te volgen: zij zal nu misschien meer naar mij hooren willen.

Zo dat, zeg nu niet dat ik hard en onverbiddelijk ben - nu, als men met Buurman spreekt word men zo week als brij, en men word zo innig: doch de Heiland wil dat ik haar aan hem overgeev'; en indien ik ook nog te *Seist* ga wonen dan kun je al mijn meubelen overneemen: men zal mij zeker in het Weduwhuis voor niet inneemen en dan kan ik alle daag tweemaal te Kerk gaan - ja, ik heb dat maar al te veel verzuimd; doch ik ben nog een fleurige vrouw, en zal nu geen weêr of weg ontzien, en ook, ik hoor zo graag zingen; en als men begraven word gaat dat niet zo treurig als bij ons; evenwel ik hoop dat ik nog lang leeven zal, want als men dood is, is het uit met deeze wereld.

Je behoeft mij nu niet te troosten of raad te geeven; want de lieve Heiland, zeid Buurman,

zal nu mijn trooster en raadsman zijn - Nu groet ik u en uw' man, en blijve;

Uwe Vriendin,

FRANCINA DE WIND, *Weduwe*, WILDSCHUT.

PS. Ik heb veele dagen bij tusschenpoozen aan deezen Brief geschreven, daarom duurde het zo lang dat gij niets van mij hoordet.

Derde brief.

Antwoord op den voorgaanden.

Wel mijn ouwe kennis, indien ik uw schrift niet zo wel kende, ik zou nooit geloofd hebben dat je zo veel gedulds had, en ook zo veel verstands, om mij zo een langen geleerden brief te schrijven, die ik denk dat je niet veel beter verstaat dan ik. Hoor SIJNTJE! je moogt het opneemen zo als je wilt, maar daar is een hoope gekheid in uw' brief. ô Kind! laat ik het u mogen zeggen, indien je aan den Heiland niets anders te geeven hebt dan je verstand, dan zal je gift sober zijn, en weinig om 't lijf hebben.

Indien mijn goede man, die wat meer letters gegeten heeft dan jij en ik, en die zo stil als hij daar in zijn japon zit te leezen, of printen te bekijken, de menschen en de wereld door en door kent, mij zo niet wat te recht geholpen had, ik had uw brief nooit verstaan.

Ik ontving hem voorleden Saturdag morgen, zo als ik in de keuken mijn koffij zat te drinken, gelijk ik meer doe, want de mijne ontbijt altoos alleen, en ik zat zo wat in een Catalogus te kijken; maar toen ik al uwe gekheid las, werd ik zo kwaad, dat ik den brief op de tafel keilde, in de gestorte koffij, want zie, ik gebruik voor mij nooit een blad, al heb ik 'er een paar honderd in voorraad; en ik zei, ik geloof dat SIJNTJE niet bij haar hoofd is, of den gek met mij houdt; en dat stond mij niet aan dat een Weêuw zulke kuuren heeft, en haar ouwe vriendin voor de maf houdt: evenwel, ik dacht zij is niet wijzer, en nam hem weêr op, en droogde hem zo wat af, en las hem tog geheel uit - zo dat, ik verstond uw' brief in 't geheel niet; want ik kan toch niet geloven dat gij den gek stak met heilige dingen; daar kende ik u te wel toe. Ik verstond hem zo weinig als mijn *Hebreeuwschen Bijbel*, die ik bij een' *Jood* in het sterfhuis gekocht had; en ik presenteerde hem aan een jong Proponent, doch die zei dat hij geen *Hebreeuwsch* genoeg verstond, om dien te leezen om dat het ongestipt *Hebreeuwsch* was - zo dat, gij moogt zo veel schokkeeren op onze Leeraars als

je wilt, ik zeg, dat het 'er bedroefd voor ons zou uitzien, indien de zeventig Overzetters den Bijbel niet in 't Hollandsch vertaald hadden, (die zelf Leeraars waren,) want dan zou een arme Groensmous meer van ons Geloof weeten dan wij Christen menschen.

't Is toch raar, SIJNTJE! dat jij, die altoos je eigen hoofd volgde, en dat aan uw dochter geleerd hebt, en die nooit uw' man, die toch verstand had, en maar veel te goed was, of uw zuster, wilde raadpleegen, dat jij je nu zo maar zo alles laat wijsmaaken van den eersten wild-vreemde die bij u komt, dat gij alles wat hij zegt voor Euangelie aanneemt, en dat om dat die Buurman zo een fijn meisjes bakkesje, en zo een lief stemmetje heeft! Wel men zou zeggen waar let jij niet op! hoor, ik hou niet van die bloempappige murwe zoete mannetjes: ik hou het met onze Vaderlandsche bollen, die 'er uit zien als kerels, en spreken als mannen; zo als de mijne, en die is echter zo goed als een verstandig man zijn moet, en een man als een beeld, dat weet heel *Rotterdam*; ik heb hem ook door een groot Schilder laten uitschilderen, in zijn tuin, en de Schilder wou mij ook schilderen, maar ik vroeg of hij mij voor zot hield? zie, ik ben geen vrouw voor 't oog, en 'er zijn lelijke apengezichten genoeg geschilderd, zo als ik dikwijls op verkoopingën zie; en mijn goed hart kan hij tog niet schilderen; zo dat, ik wilde het niet toestaan: nu dat daar gelaten. Ik ken hier ook

zulke grienbroêrs, die 'er uitzien of zij uit het zottenhuis gebroken zijn, en daar kan ik mij zo dol over maaken, want ik val wat poestig; om dat zij de mensch die tog naar Gods beeld geschapen is, zo verlelijken; maar dat is 't nog niet al; dat malle gelaat willen zij ons nog voor groote heiligheid verkoopen. ô Hoor! de Heiligen die ik heb, zien 'er heel anders uit! Ik heb een Heilige PETRUS, en PAULUS, en een' Kerkvader CHRISOSTHOMUS, deezen zien 'er uit als mannen die voor de waarheid durven uitkomen, dat het klinkt als een klok; en de mijne zei dikwijls: 'Hoor GRIETJE! als ik deeze mannen zie word ik gesticht' - zie, dat kan ik nu weêr niet zeggen; ik ben zo wat anders, maar hij is niet van liegen, het zal wel zo zijn. Daar kocht ik laatst een boekje van ERASMUS, *de Lof der Zotheid*, en ik keek de mooie plaatjes zo eens in, want om het te leezen, daar heb ik niet aan, en daar in zag ik net zulke zotte fatsoenen van bakkessen, als veele onzer fijnen; ja als of zij naar hen gemaakt waren, en mijn man zei dat ik geen ongelijk had ook.

Nu, ik ken uw' Buurman niet; het kan heel wel zijn, kind, dat hij een vroom braaf man is, die het niet vast heeft, doch dat inzoete gelaat maakt hem bij mij niet beter dan een barsche knevel, die van zich durft tasten, als het zijn pligt is: je weet ook wel dat de Duivel zich kan veranderen in een Engel des lichts, weetje 't niet?

En die Broeder wil dan dat men zijn kostelijk

verstand, dat God de Heer ons gaf, moet wegsnijten om den Heiland te behaagen? Wel, denk jij dat jou man, toen hij zo buiten verstand lag, en geen enkel Vader-ons kon bidden, zo veel waardiger was aan onzen lieven Heer, en zo bekwaam was om Hem te dienen, als andere vroomme wijze menschen, daar je me zelve van schrijft?

Die Broeder rekt naar zich toe; hij weet wel dat men malle luî alles kan wijsmaken: en dat bloed van CHRISTUS, dat voor zo veel tijd gestort is, zou nog bewaard worden om aan jou lui voorhoofd te strijken!... Laat ik mij niet bezondigen, maar wat zou het dáár doen? Het is vergooten om onze kostelijke zielen te wasschen, maar niet om onze voorhoofden te bestrijken; en dat teken zou niemand zien dan de vroomme *Hernhutsche Gemeente*? Welk eene dolheid! Hoor, weet gij wat, ik hou niet van tekens die niemand zien kan dan die 'er belang bij heeft om u dat op den mou te spellen; wel zo kon een ander bedrieger, die een pik op ons had, zeggen, ik zie het teken des beestes aan uw voorhoofd; welke malle vroomme knapuilen! en dat laat jij, *Saviblom!* je zo maar wijsmaaken! en waarom mogen de *Hernhutters* alleen maar zien dat men een kind van God is? vraag dat ook eens aan jou zoet grienenden Broeder.

Ik heb daar een heelen avond met den mijnen besteed om in Gods woord te studeeren, maar hij toonde mij daar wel andere tekens van Gods uitver-

korenen, dan stoffijk bloed aan ons voorhoofd! de Zaligmaker zegt, dat men den boom kent aan zijne vruchten; dat begrijp ik duidelijk; en PAULUS leert al het zelfde, zo als mijn man mij voorlas. Mijn man die veel te Kerk gaat, en veel in den Bijbel leest, sprak met mij in 't lang en breed, en ik verstond het wat beter dan dat gezemel van uw' Buurman - 'Ei lieve, RICHTERS!' zei ik, 'schrijf dit eens op een papier, want ik zou mijn vriendin dat gaarne overbrengen zo als het is, en mijn memorie gaat het staal zo wat uit' - dat deed hij, en ik heb hem daar voor een mooi schilderij gegeven, daar hij zeer veel zin in had, doch dat ik hem wat te duur wilde verkoopen, want wij hebben ieder ons zakgeld, om daar meê te doen wat wij willen: kijk zo zijn wij; en dat raakt niemand. Zie hier nu wat hij voor mij opschreef, van zijn gesprek; maar je kunt het zelve in LUCAS *Handelingen* lezen, dat doet de deur toe.

'Was PAULUS, toen hij op den weg naar *Damascus* bekeerd wierd, geen uitverkorene? geen kind des Heilands? waren de geloovigen die hij vervolgd had geen kinderen van den Heiland? en als PAULUS na zijne bekeering bij hen komt, durfden zij hem niet vertrouwen, want zij geloofden niet dat hij bekeerd was; had PAULUS nu dat teken van bloed aan zijn voorhoofd gehad, dan zouden zeker de Geloovigen dat gezien, en niet getwijfeld hebben aan

zijne bekeering; maar neen, hij moest zijne bekeering door zijne werken toonen, vóór zij hem aannamen' - Zie zo redeneert mijn man, en dat kan een kind verstaan; maar al dien snik snak van uw' Buurman, is zo duister, (en zo zot ook,) dat ik geloof dat hij 'er zelf niet veel van rooit.

Ik was zo ontsticht over uw' brief, dat ik, die voornemens was des Zondaags eens aan 's Heeren tafel te gaan, dat moest uitstellen, om dat mijn gemoed geheel ontsteld was, en ik vreesde dat dat malle gegons van dat bloed mij in mijn aandacht zou hinderen, en maaken dat ik den Leeraar kwalijk zou verstaan.

Indien ik den naam van onzen lieven Heer niet zo diwijls gezien hadde, ik zou warempel gedacht hebben dat uw vriend u een liefdensgevalletje van twee jonge nuchtere kalven had zitten vertellen: de mijne zeide - 'Zo spreekt geen vroom verstandig Christen-mensch van Gods heilig woord; dit doen spotters en ongelovigen' - maar dewijl wij hier in *Rotterdam* niets van de *Hernhutters* weeten, vroeg ik den mijnen eens nader over hen; zo nieuwsgierig was ik.

Nu, hij deed een Boekje van hen open! - 'Vrouw!' zei hij zo, 'daar zijn onder hen waarlijk braave lieden, doch die niet veel met de schrift bekend zijn; maar de hoofden zijn of looze fielten, of geheel en al met het gezond verstand in verschil: de overigen bestaan uit eenvoudige, of zelfs uit domme menschen, die over

hunne zonden zuchten, en gaarne mooje mannen met inzoete troonien zien; die oudsten bedwelmen door hunne hartstochtlijke uitdrukkingen, vooral, door een lieflijke muziek, hunne bekeerelingen: dan valt het niet moejelijk hen wijs te maaken dat zij hun verstand moeten wegwerpen' - Kort gezegd, hij zei mij genoeg om u te belooven dat ik nooit *Hernhutsch* worden zal: ik wil in mijn geloof sterven; ten minste ik ruil geen oud loot om oud ijzer: ik hou 'er ook niet van, dat zij zo veel geheimen hebben in de hoogste Classe: dat de Vrijmetzelaars niet willen gepraat hebben van het geen zij onder elkander doen als zij SALOMONS Tempel bouwen, dat begrijp ik wel: wat deftig verstandig man zou gaarne ten toon gesteld worden, gaarne zien dat men zijn jongens-streken vertelde, van zijn schootsvel, en troffel, en dat gebons met doodshoofden, en meer gekheden; maar dat de *Hernhutters* niet willen zeggen hoe zij God in hunne verborgenheden dienen, daar heb ik geen puf op: zo dat, SIJNTJE, als uwe bekeering bestaat in *Hernhutsch* te worden, dan had ik veel liever dat je nog maar onbekeerd waart.

Ik ben nu maar eene eenvoudige vrouw, die al haar leven in groote beslommering zat, om een duitje te winnen, maar ik heb evel ook, hoop ik, in den Bijbel gelezen, vooral sederd mijn man mij dat sterk aanraadde; maar wie heeft daar ooit gelezen, dat men, om den Heiland lief te hebben zij-

ne kinderen, die God de Heer ons geeft, en waar voor wij verantwoord worden zullen, moeten verstoten en door Knoeten en Duitschers te *Hernhut* laten opvoeden? Zeit PAULUS dan niet dat wij onze kinderen moeten liefhebben? Zeit CHRISTUS niet, dat wij onze naasten moeten liefhebben als ons zelf, en zijn onze kinderen ook onze naasten niet? En jij die het heele huis op stelten zette, om dat uw man eene braave Mamesel huurde voor KEETJE, zou haar nu onder wild vreemden sturen, zo het van u maar afhing - is 'er dan ook in heel *Amsterdam* geen mensch die haar leeren kan God te vreezen, en zijne geboden te onderhouden? uw Buurman is waarlijk wel beleefd, dat hij u toestaat KEETJE bij haare braave verstandige Tante te laten; dat zou voor een jaar, toen gij nog rijk waart, zo gemakkelijk niet gegaan hebben: maar als 'er niet te haalen is zijn zulke vroomen zelden t'huis; en hoe weet hij dat het verstand uwer Zuster bedorven is, dat zij maar burgerlijke deugden heeft? Of heeft zijn lieve Heiland hem dat geopenbaard? Jij, noch je Buurman zullen mij niet wijs maaken, dat de Heiland zulke onchristelijke openbaringen geeft; maar ik mag mij met die malle praat niet langer ophouden; ik word 'er veel te boos over. Daar heb je immers nu de verloren zoon uit het Euangelie, die komt, (en daar deed hij wèl aan) bij zijn' Vader te rug, na dat hij het deerlijk verbruid had, belijdt alles, en bidt om vergeving - wat doet nu de Vader? Klun-

gelt hij naar de een of ander *Hernhutsche fijnbaart*, of phariseeuw? gaat hij bij JOHANNES, die wel een ander kind des Heilands was dan uw Buurman, om te vraagen, of hij den Jongen wel alles mogt vergeven, en weêr in zijn huis neemen? hij vraagt het zelfs niet eens aan den Heiland, die geleerd heeft dat men zeventigmaal zevenmaal des daags (bij gelijke gesproken) moet vergeeven, die zou hem zeker niet geraden hebben zijn' zoon naar *Hernhut* te stuurén.

En denk jij nu waarlijk, jou schaapshoofd! dat je bekeerd bent? en dat zo schielijk? nu, het is ook eene bekeering dat God 'er zich over erbarme! en dat om dat je nu niet meer naar de Comedie wilt gaan? daar je nu, al was je nog onbekeerd, zo weinig in je rouwgewaad voegt, als een aap in een lindmolen: ik geloof niet dat 'er eene Comedie te *Jeruzalem* of te *Nazareth* geweest is; waren de *Jooden* daarom bekeerd? vraag het maar aan JOHANNES *den Dooper*, die zal het je beduiden: niet dat ik zeg dat je ooit slecht van leven waart; je bent ligt zo vroom geweest als ik ben, doch dat bekeeren gaat zo niet met tien zeven haastene - en als je stilletjes nadacht hoe veel verdriet gij uw' man gedaan hebt door KEETJE niets dan gekheid te leeren, met haar altoos uitteloopen, en door dien gij haar niet gewaarschuwde hebt voor slecht gezelschap, hoe gij uw kostelijke tijd als een malle Prinses, met zotte losse jongens verkwanseld hebt, in plaats van t'huis te blijven en

uw dochter wat te laten naajen en breien, of eens een mooi boek te leezen, of wat moois te tekenen; zulke tekeningetjes, als zij wat goed zijn, zou ik van u gekogt hebben, en daar zou zij nu nog een duitje meê kunnen winnen: als je daar over berouw had, en de Heere dankte om dat zij nu in zulke goede handen was, en om dat uw Zuster alles wil goedmaken dat jij bederft, dan zou je jou beginnen te bekeeren, dat zou hecht werk zijn kind! Zie, al vraag je mij nu om geen' raad ik wil u die echter geeven, en u eens oud uw pligt zeggen. Als je nu waarlijk bekeerd waart, zoud gij zeer bedroefd zijn om dat gij uw man door chagrijn hebt doen sterven. Mogt hij wel ooit zijn zin hebben met KEETJE? stijfde jij haar niet door jou malle toegevenheid, in haare koppigheid omtrent haar' Vader? en hoe heb je jou man afjagt gegeven om die lelijke feex, die jij logeerde; en nu dat de man het met de dood bekocht heeft, gaat het je niet eens aan je kouwe kleêren. En dan denk jij nog dat je bekeerd bent! Kom kom, gij zijt te mal om kikkers te vangen: en uw Buurman mag zo innig voor God zijn als ik hoop, ik hou 'er tog niet van dat hij zo bij u komt teemen en kwezelen; gij zijt nog zulk eene mooje frissche vrouw, en de Broeder zo murf als een gebraden appel. Pas op, de booze zoekt altoos meê te doen, en gij zoud de eerste niet zijn, die onder dat malle Godzalig gelaat en dat gefleem het gelag betaalde: zulke manlui zijn

altoos zeer amourens, kind; en ik betrouw hen, met mooje vrouwen die zij bekeerd hebben, niet verder dan ik ze zie, en dat zou mij tog van u leed doen, gij waart altoos eene eerbaare vrouw; doch je kunt weg zijn eer je 'er aan dacht. Ik heb wel gehoord dat in *Roomsche Landen* de Biegtvaêrs zo veel vermogen op hunne biegtelingen, dat een braaf man of Vader hen altoos met huivering ziet.

Dáár heb je gelijk in, dat ik wel wat eerder en meerder voor mijn kostlijke ziel mogt gezorgd hebben; maar ik heb ten minste nog nut gedaan, ik heb een mooi duitje gewonnen en altoos welgedaan aan arme sukkels, en ik heb menig jong paar, heel goed voor een prijsje in hun meubeltjes gezet, en wat toegestoken; niet dat ik daarop roem, dit was mijn pligt; en hoewel men in dat geroezeboes van koopen en verkoopen, niet veel aan God den Heer denkt, kan men dat nog minder doen in zotte gezelschappen, waarin jij altoos pietje de voorste waart; des avonds kon ik ten minste met de mijnen nog een goed woord spreken, aan tafel, en van hem leeren, want hij is niet bang dat ik hem met mijn grooten mond overschreeuwen zal, of over malle jongens aan 't hoofd lellen, verstaje?

En nu heb ik aan een zoet jong meisje, die mij veel geholpen heeft alles overgedaan, na dat ik den rompslomp verkocht had; ik geef haar een zoet sommetje voor zes jaar zonder intrest, om haar voorttehelpen, en ik heb een mooi Buitentje

gekocht op den *Goudschen Weg*; daar kan ik alles waarnemen wat uit of in de Stad gaat; want ik wil mij niet heiliger toonen dan ik ben; ik zou mij zo op ééns niet aan de stilte kunnen gewennen, en nu is de mijne zo vergenoegd als ADAM in 't Paradijs; want buiten is toch zijn lust en leven; en ik zal hem een heele mooie *Neftuin*, met zijn vork, die ik achterbaks hield, present doen voor zijn bloemstuk; en dan hoop ik des Winters avonds veel in 't woord te leezen, en onzen lieven Heer te bidden dat hij mijne oogen verlicht als de Emausgangers, en mij mijne zonden vergeve; en nu zal ik ook zo veel doen als ik kan om mijn poestigheid te overwinnen; want de mijne zeit dikwijls; 'GRIETJE! je bent zulk eene degelijke, zulk een goedhartige vrouw; je bent niet gierig, niet grootsch, je doet zo veel goed aan jou evenmensch, 't is jammer dat je zo bedroefd over een beuzeling kunt opstuiven' - en daar heeft de man gelijk in; ik zie dat zelf wel; nu, alles met 'er tijd. En nu zal ik ook naar Gods huis gaan zo lang mijn beenen mij draagen willen: hoe! daar ik noch weêr noch wind ontzag om een koopje te doen, en een zoet winstje te hebben, zou ik dan ontzien om heil voor mijn kostelijke ziel te koopen? want jij meugt zo veel gonzen als je wilt over onze Leeraars, ik zeg jou, en mijn man zegt het ook, dat een braaf Predikant een waardig nuttig man is, en dat het 'er bedroefd uit zien zou, indien wij ten minsten niet

ééns 's Weeks wat goeds en stichtelijks hoorden: praat mij niet van met u naar de *Hernhutsche kerk* te gaan, ik wil 'er niet van hooren, zeg ik je immers? ik ga niet naar de Kerk om te hooren zingen, en dingen te hooren daar geen Christen-mensch, die niet stapel zot is, iet van begrijpt.

En als ik niets in mijn huis te doen heb, of niets te begaffelen vind voor mijn evenmensch, dan zal ik nu en dan eens met mijn jong mensch die nu in mijn dingen zit, op de kijkdagen gaan, om het meisje zo wat te recht te helpen; want het is wel een snel maar nog een jong schaap, dat nu voor haar moeder, die weêuw is met verscheide kinderen, het brood zal winnen. En, als ik dan eens niets te doen heb, dan meen ik in mijn tuinhuis aan den weg te zitten, om zo wat uittekijken; de goede God wil heel wel hebben dat wij zijne schepselen beschouwen, en zien hoe druk ieder het heeft en hoe wèl te vreden ieder is, en hoe Hij ons *Rotterdam* zegent, zo dat elk met de negotie zijn brood kan verdienen.

't Is buiten in het groen wel aartig voor luê die voor de stilte, en voor de studie in de boeken zijn, zo als mijn man, en die graag schrijven en wrijven, of hun gedachten bij één weeten te houden; maar ik ben nog te dom, om te bevatten dat het Godvreezender en aangenamer is, Gods lieve vogeltjes te zien huppelen en te hooren zingen, (daar ik echter ook recht mijn spikkel aan

heb, en de tuinman ook verbood hier geen snaphaan afteschieten; want zie, ik kon het niet uitstaan als hij daar een onnozel vogeltje dood schoot, om dat het in een kersje of druifje pikte, en mijn man is net alleens: ‘T is ook voor hun, vrouw!’ zegt hij: (ja hij is een wijs en een goed man, nu dat geloof ik gaat altoos zamen,) dan Gods beeld, de menschen te zien wandelen, te hooren lagchen of vriendlijk te zien praaten, als zij zo voorbij mijn tuinhuis gaan; zo dat, ik maak geen zonde van menschen te zien: ik bepraat ze niet over hun kleding of houding, of kapzels; ik begrijp dat het onze lieven Heer weinig scheelt hoe zij gekleed zijn, als zij maar braaf en goed arms zijn; en ook ik weet niet van de mode; ik loop 'er zo maar slecht en recht door: maar ik wil dat RICHTERS is als alle luî van zijn stand en jaaren; hij is dat zo gewend, en het raakt niemand, wat ik hem koop of aantrek: als ik helder en schoon ben, is mij dat genoeg: zo dat ik maar zeggen wil, dat men zich wel kan bekeeren tot den levendigen God, al gaat men niet met een inzoet Broeder naar *Seist*, om te zien hoe alle vroomen éénder gekleed zijn, net als de Weeskinders: ik hou niet van die malle bijzonderheden: ik kan in mijn huis ook wel orde houden, bidden en danken zou ik hoopen: wil ik je eens wat zeggen ouwe kennis? 't is u maar te doen om eens op den dril te gaan: 't zal je mooi aanstaan daar voor een oortje t'huis te leggen, jij die tog gewoon waart je zin te doen:

kort gezegd; jou bekeering is maar waveling. En wat dat zoet rijmtje aangaat, daar heb ik niets tegen: ja het is wat te zeggen, 'Geef je hart aan Jezus Christ,' maar ik ken u van haver tot gord, je hebt de wereld nog lief en je kunt onmogelijk twee Heeren dienen.

Maar nu moet ik u nog eens oud beet neemen over onze Leeraars - is dat geschemp en gesmaal ook al een bewijs van je bekeering? - hoe zit het? Ik zeg jou dat de Dominé, die wel eens bij je at, wel zal gezien hebben dat hij met u niet veel nuts spreken kon: kan de man dan, terwijl je zat te lagchen en te gabberen met uwe snoeshaanen, daar invallen, als een vlieg in den brij? Neen, neen dat zou maar spotternij veroorzaakt hebben: dat kwam daar niet te pas: en dat hij voor KEETJE zal moeten verantwoorden, dat geloof ik nooit; zij was uw kind, zij zal voor uw rekening komen: en zo PETRUS op den Pinxterdag zo gesproken had, als uw Buurman, hij zou geen drieduizend zielen bekeerd hebben - En nu zul je als je mijn brief gelezen hebt weêr in de war zitten, en niet weeten naar wie je hooren moet; want je volgt altoos uw eigen hoofd, behalven in het goede: je zult zeker deez' brief wel aan Broeder voorlezen, en die zal je dan zeggen dat ik geen deel heb aan den Heiland; doch die de Heere lief heeft onderhoud zijne geboden: zeg jij dat aan Broeder. Het zal je nog eens berouwen, uw lief kind niet te willen zien, als de Natuur

sterker wordt dan de Leer, zeg dat ik het je gezegd heb.

Nu groet ik je en wensch u het beste, en mijn man groet u ook, en ik blijf,

Uwe ouwe Vriendin

M. RICHTERS.

Vierde brief.

Juffrouw ELIZABETH STAMHORST, aan Juffrouw ANNA HOFMAN.

Ik ontving, waarde NAATJE! uw' brief met zo veel blijdschap als natuurlijk eigen is aan een meisje, wier geheel hart gevormd werd voor vriendschap: maar waarom zeg ik dit? wie is daar beter van overtuigd dan gij, die mij zo wèl kent? Hoe gelukkig voor ons beiden dat wij elkander gevonden hebben! Ik huiver als ik denk dat wij dit leven zouden hebben kunnen eindigen zonder elkander te ontmoeten.

Gij zijt volkomen gerechtvaardigd: het was mijn schuld dat gij u voor mij verborgt... mijn schuld, zeg ik! is dit echter wel zo? de Natuur gaf mij zulke gelaatstrekken, en mijne groote levendigheid

'er bij: dit moest gij bedacht hebben. Dat ik u niets liet blijken van mijne overneiging tot VAN VEEN ontstond uit, uit, uit - grootschheid; ik wilde het bijnaar voor mij zelve niet weeten: evenwel gij hebt mij wel half overreed dat ik de meugebet van KEETJE niet ben; en nu heb ik meer vrede met mij zelve, de vriend zal 'er vroeg of laat de blijken van zien: bij elken brief die hij mij schrijft, valt hij mij toe; ik zie meer en meer dat ik veel kans heb om met hem gelukkig te zijn; zijne liefdensbetuigingen zijn niet met al melkmuilachtig: ik zie wel dat hij het ellendig weg heeft, doch hij zegt mij dat op eene wijs, die zelfs mijne Moeder behaagt: maar de mannen zijn zulke looze schepzels, NAATJE! misschien schikt hij zich naar mijnen smaak, om mij des te zekerer te knippen: slapperloot zo ik dat evenwel wist!... (hier wrijf ik mijn wang met het bovenste van mijn linker hand, en zeg: *tjet!* weetje, zo als wanneer men ergens over denkt daar men niet recht dóór ziet, en zo drommels graag door zien zoude:) kom aan, ik zal u alles maar eens eerlijk opbiegten, dat zal maar best zijn. Je moet dan weeten, kind! (zeit Tante) dat voor eenige maanden MIETJE VAN VEEN, niet verre van ons huis logeerde; dat VAN VEEN zijne Zuster bragt; doch des volgenden daags vertrok: gevallig was ik daar aan huis, en bleef daar dien geheelen dag.... en toen BETJE! ja ik schaam het mij half - en toen kreeg ik het weg! Wat is de schrijfkunst toch een

allerliefste kunst! zonder haare tusschenkomst zoud gij, gij zelfs, dit nooit geweten hebben: de vriend beviel mij - dit is het al!

Ik zag niet waarom, want hij onderscheidde zich niet van andere braave jongens die, bloed zo graag! BETJE STAMHORST zouden genaast hebben: denk ook niet dat hij mij in verzoeking bragt: ô daar heeft hij geen schuld ter wereld aan: hij was wel zeer beleefd (hij kan niet anders) maar ik zag wel dat mijne *schoone* oogen hem zo weinig troffen als of hij zelf blind geweest ware: 'Kom, kom, BETJE!' zei ik, 'dat zijn vreemde kuuren van u; gij moet dit maar uit uw hoofd zetten: mijn Hemel 'er is ook zo héél véél raars niet aan hem!' - Naderhand hoorde ik van MIETJE dat hij tot over zijne ooren toe verliefd was op KEETJE: 'Dat is erger,' dacht ik! Zij verhaalde mij zo veel goeds van haar' Broeder; zei, dat zo hij eene goede keus deed, zijne vrouw gelukkig zijn zoude, en gaf mij zo heel fijn, hairfijn menist te kennen, dat mijne Nicht haar niet smaakte - ik die altoos veel van KEETJE hieldt, nam haare partij, en gaf te kennen, dat haar Broeder, indien hij zo veele goede hoedanigheden had, haar, (KEETJE,) zeker gelukkig maaken zoude, mids hij begreep dat hij een groot kind trouwende, haar, als 't ware, zo wat zoude dienen optevoeden, en wat geduld moeten hebben.

Van zijnen brief aan Mama, en van zijnen brief aan mij, weet gij - Kort gezeid, NAATJE, ik be-

greep dat VAN VEEN mijn Neef worden zouden. Onderwijl dacht ik echter veel te veel aan hem, en moet mij somtijds overstemmen om mij niet te ontdekken: ik geloof echter dat mijne Moeder mij uitvond, hoewel zij 'er niets tegen mij van zeide: onze PIETER-*baas*, die ook kennis met hem gemaakt had, vond bijna zo veel behaagen in VAN VEEN, als zijne Zuster: om mij te kwellen, plaagde hij mij schriklijk met hem, en streed mij (die lelijke olijke jonge daar hij is!) op, dat ik meer smaaks had in VAN VEEN dan in mijne geheele kudde van *Pastor fidos*. Om mij uittelokken, voegde hij 'er wel eens bij, dat hij niet in 't hoofd kon krijgen dat VAN VEEN, als hij KEETJE nader kende, niet zoude begrijpen dat zij de vrouw niet was die hij hebben moest.

Vrouwlijke, of wild gij meisjesachtige hoogmoed, vooral, de zucht om mijn' Broer in de war te helpen, deed mij nu nooit van hem spreken: dit, ik beken het, was niet natuurlijk, en moest mijn kwelgeest grond doen ruimen: maar ik betrouwde mij niet: door een loopje, (dat ik hem nooit zal vergeven; geloof ik althans,) kwam hij 'er achter - hij trad eens op een middag bij mij in den tuin, na dat hij een rit te paerd gedaan had. 'BETJE!' zei die gaauwdief; 'daar heb ik iemand ontmoet in wien gij en ik het grootste belang neemen, ik wist niet dat hij hier was: maar hij zei mij de reden, en komt van daag ons een bezoek geeven' - 'Is VAN VEEN hier?' zeide ik,

(vóór dat ik wist wat ik zei en werd zeer rood.) Hij greep beide mijne handen in de zijnen, lachte hartlijk, en zei: ‘Nu word niet rood; neen het is Jonker ERNST, die eenige maanden afwezig was.’ Wel NAATJE! nooit was ik zo moejelijk! Daar lag nu mijn kostelijk geheim! Ik *hield* mij zo boos dat hij waarlijk dacht dat het mij meenens was, en dewijl hij mij niet alleen lief heeft en *eerbiedigt* zo als zijn broederlijke pligt van hem eischt, maar zelfs *mal* met mij is, en een allerbest hart heeft, wist hij niet hoe het weêr goed te maaken: hij beleed dat hij niet edelmoedig gedaan had, doch dat hij niet dulden kon, dat ik hem, die mij alles vertrouwde, (en dat is ook waar,) daar zo een geheim van maakte: hij beloofde ook mij daar nooit (wat ik deed) mede te kwellen: hij hield zijn woord, hoe dikwijls ik hem, om hem te beproeven, half raazend maakte - ô zo hij zich oversnapt hadde, dan had ik hem getoond dat hij veel minder een man ware dan hij dacht; iet, dat zijne trotschheid een verbruiden oorvijs zoude gegeven hebben, en mij de gelegenheid verleend om uit mijne hoogte op hem neder te zien: zelfs in een brief die hij schreef toen ik te *Amsterdam* was, bewaarde hij, gaauw genoeg, mijn geheim op dat stuk.

Vraagt gij nu wat mij zo veel behaagen deed krijgen in VAN VEEN? Ik kan dat niet onderscheiden zeggen, ik gevoelde dat: dit zal u misschien wat gek voorkomen; geduld! het was niet anders: nu, nu ik hem nader *ken* weet ik dat zeer

wel: hij behaagt mij om zijne goede en aangenaame hoedanigheden; hij behaagt mij zelfs als een verstandig man; en dit weet gij is zelden het geval: hij is zo omtrent als ik altoos iemand voor mij wilde kiezen, om met tamelijk geluk de levensreis in het huwlijksbootje afteleggen: Jonker ERNST maakte mij lange zijn hof; doch zijn adel stond hem in den weg; ik kon niet uitstaan door mijn man te moeten veredeld worden, en gaf dit den braaven weldenkenden waarlijk edelen man altoos te verstaan; en dewijl mijne Ouders (ter gunste van hem,) hem zijn adel niet zouden toegerekend hebben, lieten zij echter mijne keuze vrij. Andere spektakels en snoeshaanen, kwamen nooit in aanmerking: zo dat, kind! het schijnt dat VAN VEEN mij is opgelegd: dat ik hem bemin is zeker, maar dat hij daar zo zeker van is, denk ik niet: hij gelooft alleenlijk dat ik met 'er tijd mij over hem zal - erbarmen; dit is ook al genoeg: als ik in zijn magt ben, en hij het 'er naar maakt, zal dat krachtig toevallen: ik ben niet coquet, maar ik meen dat men zijne eigene malligheid niet behoeft uittetrompetten: alles wat die knaapjes zonder moeite verkrijgen, rekenen zij doorgaans niet veel: hoe zegt RICHARDSON? - 'Edelmoedigheid is geene manlijke deugd' - hij is, met alle zijne bedaardheid, dan maar eens een recht driftig minnaar: indien ik het toestond, dan zou hij al lang zijn bruïgoms kleêren gekocht hebben; doch ik heb hem nog deeze week geschreven dat daar

zo een gruwlijken haast niet bij is; en dat meen ik NAATJE: hij bemint mij, en nu legt mijn hart in roozen! Indien gij ooit twijfeldet of gij mijne uitgelezen vriendin waart nu ten minsten zult gij daar nooit meer aan twijfelen: ik toon u mijne vriendschap uit mijne werken; zo ik echter niet gerust ware dat gij mijn geheim zoud bewaaren, nooit zoude ik u dus geschreven hebben.

Ik schrijf deezen dus verre, vóór wij KEETJE zullen zien: morgen zal de dag zijn.

VERVOLG.

Wij reden, dat is, Mama, ik en haare kamenier (eene bejaarde vrouw van een braaf karakter, die reeds vóór mijne komst in de wereld dat gemaklijk werk aan mijne Moeder verrichtte,) naar een ander Buiten, alwaar mijn Moeder den Heer WALTER bescheiden had, om reden die zij hem ook melde.

Omtrent vier uren in den namiddag reed 'er een postchais de laan op; mijn hart sloeg sterker: Mama zuchtte, maar zweeg: voor het huis trad uw WALTER uit, en hielp KEETJE, terwijl hij haar met beide zijne armen ondersteunde in het gaan: zo als zij mijne Moeder zag, viel zij haar om den hals, doch durfde haar niet aanzien; zij was aan het bezwijmen toe - Mama drukte haar aan haar hart, kuschte haar teder, doch

konde niets zeggen: ik weende in een' hoek van 't venster - 'Mevrouw!' zei uw WALTER, 'ik hoop dat ik naar uw genoegenvoldaan heb aan uwe mij zo zeer vereerende bevelen;' en leide haar en KEETJE naar eene Canapé - KEETJE was flauw, men bragt haar met moeite bij haar zelve: nu zag zij eerst dat wij in den rouw waren - zij gaf een gil, en riep uit, als een wanhoopende: 'ô God! ô God! o mijn Vader! mijn lieve Vader!' meer kon zij niet zeggen: zij verstikte bijna, drukte zich vast aan mijne Moeder, zag haar ann met wilde oogen, trok zich terug, riep: 'Kunt gij iemand dulden die haar' Vader'... Mama weende, ik trad naar de Canapé, omhelsde KEETJE, mijn Moeder WALTER ook, die in zijn ziel ontroerd was, zonder bijna te weeten wat ik deed. 'Gij,' zeide mijn Moeder tegen KEETJE, 'zijt niet wèl mijn kind! Kom nu, Nichtje en ik zullen u wat te bed brengen, gij hebt rust noodig: gij zijt mij welkom, ik bemin u zo zeer als ooit, gij zult mijn kind zijn' - dit roerde haar dermaate dat zij begon te weenen. 'ô Mijn Tante! mijn Moeder! wist gij hoe ik u bemin!' - Nu omhelsde zij mij ook, maar met zo veel vuurs dat ik naauwlijks mijne oogen konde gelooven. Mijn hart smolt als ik zag hoe vermagerd, hoe dood bleek zij was: ik kon haar niet zien zonder een medelijden en deelnemen dat alle beschrijving overtreft! Haar schoon hair hing onopgemaakt,

en los over haare schouders en borst; haare eertijds zo slonkerende groote blaauwe oogen stonden dof en ingevallen; geen de minste kleur dan een schitterende blankheid, was 'er op haar nog zo schoon zo keurlijk getekend gelaat te zien: ô N A A T J E zo gij haar zaagt! in den vollen bloei der gezondheid kan zij 'er nooit zo *intressant* uitgezien hebben: alles zo zacht, zo weereeloos... o N A A T J E ! indien gij haar zaagt!

Mijn Moeder en ik leidden haar naar mijne slaap kamer, en hielpen haar te bed: zij hield mijn Moeders hand, weende, zag haar aan, haare oogen zeiden: 'Verlaat mij niet!' - 'Goed, mijn lief!' zeide Mama, 'ik zal bij u blijven' - ik kuschte haar nogmaals, en ging bij W A L T E R : ik bedankte hem voor alles, maar was te onthutst om meer te zeggen dan de dankbaarheid eischte.

K E E T J E was uit vermoeidheid in slaap gevallen: mijn Moeder beval haare kamenier bij haar te blijven en trad bij ons in de kamer: zij zei dat zij ontroerd was door den slechten staat van gezondheid waarin zij haare Nicht zag: 'Zij moet zeer veel geleden hebben Mijnheer W A L T E R ?' - Dit stemde hij toe, doch hoopte dat rust, vertroosting, en zo eene minzaame behandeling alles zouden herstellen; dat het denkbeeld: 'Ik heb mijn Vader door verdriet doen sterven,' het eenige was dat zij voor haaren geest hieldt; dat dit bij een kind, 't welk niet ontaart is, eisselijker zijn moest dan men zich konde verbeelden! hij hoopte dat mijne Moeder alles zou-

de aanwenden om dat denkbeeld te verzwakken. 'Ik,' voegde hij daar bij, 'beproefde dit dus lange vruchtloos: dit denkbeeld geeft eene scherpste aan haar berouw, dat die haar gezondheid ondermijnt: evenwel zij is nog zo jong, laten wij hoopen Mevrouw!'

Wat zal ik u veel al van onze KEETJE schrijven? zij is doodlijk bedroefd, en waarlijk ziek: zij spreekt weinig, weent veel, zucht geduurig; maar als zij mij, of mijne Moeder ziet steekt zij haare lieve handen naar ons uit, en roert zij ons door haare liefde en dankbaarheid: zij heeft daar zo even naar u gevraagd; ik zeide haar dat gij vurig verlangdet om haar te zien, want dat gij haar altoos bemindet, en veele droevige uren uit zorg voor haar had doorgebracht: zij drukte mij de hand en weende.

Mama neemt voor, haar, zo dra zij daartoe beter zal geschikt zijn, over haaren Vader te spreken, en te zien of zij dat eisselijk denkbeeld 't welk haar verscheurt niet wat kan verzwakken.

De Heer WALTER merk ik, verlangt sterk om naar *Amsterdam* te vertrekken, anders zoude mijn Moeder hem met het uiterste genoegen hier eenige dagen houden. Zelden doet men iemand dienst door zeer veel ten zijnen voordeele te zeggen, vóór men hem nog in persoon kent: het schijnt dat wij dan genegen zijn iet ongunstigs te vinden, 't zij uit ijdelheid die ons wil overtuigen dat wij wel anders zien kunnen dan onze berichtens, 't zij uit

afgunst: maar hoe wij ook door Mejuffrouw DE GROOT vooringenomen waren, uw WALTER komt 'er met glans door: mijne Moeder, die verdiensten kent, en, vooral in jonge lieden, zo hoog waardeert, beschouwt hem als een zeer uitmuntend Jongman: evenwel zij gelooft dat gij hem verdient, en prijst uw beider keuze: het doet haar zelfs leed dat mijn Vader hem niet dan een oogenblik zien zal: hij heeft aangenomen hem een kort bezoek te geeven, om hem te zeggen dat KEETJE hier is, en hoe zij zich bevindt.

Vraagt gij mij nu hoe hij mij bevalt? ô dat kunt gij wel gissen, evenwel om u plaisir te doen, zeg ik u dat, indien ik een vrij hart had, en hij over mij dacht als over u, ik het zoude durven waagen mijn geluk in zijne handen te stellen. Hij is niet alleen een redelijk, verstandig, maar ook een goedaartig man, die de menschen van hunne beste zijde ziet. Onder en naar het Soupé heeft Mama veel met hem gesproken: gij zult zeker nieuwsgierig zijn waar over het gesprek liep: om u te voldoen ga ik van mijn leefregel af, en schrijf deezen in die uren die ik anders besteedde met - slaapen. Hij sprak veel over KEETJE, en toonde ons dat hij haar in haar waar licht ziet; meer ongelukkig dan schuldig: vervolgens spraken wij over u: hij betuigde zeer veele verpligting aan u te hebben - 'Aan mij!' ja, zeg ik immers! aan u; doch om u dit verstaanbaar te maaken moet ik u verhaalen hoe dit te pas kwam. Mama zeide,

ik meen Mijnheer WALTER, dat gij uwe Ouders vroeg verloor, en zo als men dat met recht noemt, u zelven hebt opgevoed.

WALTER. Beiden, Mevrouw! is waar: ik heb mijn' Vader naauwlijks gekend, en ik was maar veertien jaar toen ik mijn Moeders dood beweende: mijn Vader was een zeer braaf man met wien mijne Moeder gelukkig, doch in geen ruimen overvloed leefde: hij was Kapitein in *Hollandschen dienst*, en zoude mogelijk bevorderd geworden zijn indien hij langer geleefd hadde: zij woonden in een klein *Overijsselsch Steedje*, en leefden daar vergenoegd - na zijnen dood ging mijne Moeder met mij naar *Amsterdam*, leefde daar onbekend, doch verzuimde niets wat in staat zijn kan een kind eene beschaafde opvoeding te geeven; haare huislijkheid en zuinigheid stelde haar daartoe instaat: zij ontdekte dat ik smaak had in den koophandel, en hoopte dat ik, door mijne kundigheden, en goed gedrag, eens voordeelig zoude kunnen geplaatst worden: zij bespeurde in mij eene groote overhelling tot ernst en denken; voor zo veel een kind denken kan: dit zag zij, 't is waar, met genoegen, maar geloofde tevens dat zij die neiging niet al te veel moest vieren: zelve eene blijmoedige vrouw zijnde, overtuigde zij mij weldra dat indien men tamelijk gelukkig in deeze wereld leeven zoude, men moest poogen veele dingen in een helder licht te plaatzen. Dat men menschlijk en gezellig zijn moest, dat men om te behaagen zich

behaagelijk maaken moest; zij toonde mij echter, aan wie, en waardoor men moest trachten te behaagen: zij liet mij ter uitspanning de best geschrevene boeken leezen, sprak daar veel met mij over, maakte mij bekend met deugd en Godsdienst, toonde mij dat men hunne wetten moest volgen indien ons oogmerk ware hier reeds gelukkig te zijn: zij waarschouwde mij voor verleidingen waar voor ik misschien eens zoude blootgesteld zijn: zij gaf mij smaak in bezigheid, toonde mij dat orde de groote wet is; dat ondeugd en domheid de grootste vijanden dier orde zijn; en als zij zag dat ik geheel en al aandacht was, omhelsde zij mij meermaals, mij vermaanende dit alles in mijn geheugen en hart te drukken. - 'Gij zult,' zeide zij dikwijls, 'door eerlijkheid, door naarstigheit, door kundigheid u noodzaaklijk kunnen maaken in een Land van Koophandel; maar gij moet door een goed en beminnelijk karakter u vrienden zien te verwerven, die niet alleen in staat zijn, maar ook genegen u behulpzaam te wezen - De weg der deugd is effen, indien wij ons door het involgen van verkeerde driften die niet doornig maaken - ik heb u dien getoond, het zal eens uw zaak zijn dien zelf te bewandelen: poog een verlicht geweten te verkrijgen; pleeg dat altoos raad; hoor wat de Godsdienst u beveelt, wat uw verstandig zelfbelang u raadt, en gij zult bij ondervinding zien dat uwe Moeder nooit iet zeide

of deed dan om u gelukkig te maaken' - 'Dus voorbereid trad ik in de wereld: mijne Moeder had kennis en vriendschap gemaakt met de vrouw van een voornaam Koopman, die nam mij toen ik dertien jaar was op zijn comptoir: gezond, sterk, arbeidzaam zijnde, had ik het genoeg van mijn' meester meerder te voldoen dan ik had durven denken: als het comptoir gesloten wierd, ging ik altoos naar huis, en hield mijne Moeder gezelschap; al onze uitspanning bestond in praatzen, leezen, en wandelen: hoe gelukkig was ik, als ik zag hoe deeze liefhebbende Moeder over mij voldaan was! om mij eenige aangenaamheden te kunnen bezorgen hield zij zich naarstig bezig met borduuren; al dat geld besteedde zij voor mij; zij wilde dat ik in zekere fatzoenlijke ruimte zoude leeven; gaf mij ook een' meester in de muziek, eene kunst die zij zo hoog schattede, als nuttig hield voor jonge lieden, die veel moesten werken en droog eenzelvig bezig zijn - ô wat vormde ik mij toen plannen! ik zou eens zelf Koopman zijn, en dan niets winnen dan voor deeze lieve Moeder. Dikwijls glimlachte zij over mijne ontwerpen; doch keurde die goed.'

'De Hemel ontnam haar na eene ziekte van weinige dagen aan mijne liefde!' (hier NAATJE liepen de traanen over zijne wangen) 'zij stierf! - Op haar doodbed bad zij mij dat ik haare lessen toch zoude volgen, en bezwoer

mij op dien weg te blijven, waarop zij mij geleid hadt: dit beloofde ik zo heilig, dat zij gerust henen ging: zij had vóór haaren dood ook de vertroosting van te weten dat mijn meester mij onder zijn opzicht en in zijn huis nam: nu verloor ik alles voor mijn hart; en hoe wel ik uit pligt en dankbaarheid, alles deed wat men op het Comptoir van mij eischte, stortte ik in eene diepe droefgeestigheid, die zeer nadeelige gevolgen voor mij konde gehad hebben: ik had de behoefte om mijn hart te openen; maar vond niemand - onze jonge lieden stemden niet met mij in, hunne verkiezingen stieten tegen de mijne, hunne wilde vermaaken stonden mij zo zeer tegen als hunne jeugdige lichtmisserijen: zij bespotteden mij dikwijls, doch, ik dacht aan mijne Moeder, en had den moed niet die te verachten - mijn meester was een braaf doch zo stuursch en streng man, dat ik nooit dan huiverend met hem sprak - zijne vrouw leefde geheel voor de wereld, en kon weinig aandacht hebben op een Comptoirbediende van zestien jaar, die de gaaf niet had om haar te doen lagchen.'

'Weinig tijds daar na zond mijn meester mij naar het huis van den Heer HOFMAN, met wien hij veele zaaken deed: daar zag ik een meisje dat mij uitermaate beviel: zij was schoon, vriendelijk, beminnelijk; ik werd zo beleefd ontvangen in dat huis, dat ik besloot mijn bezoek te

herhaalen: naar maate ik NAATJE leerde kennen, geraakte ik aan haar gehecht; en weldra konde ik, zonder dat het mij moeilijk viel, geen dag laten voorbij gaan zonder haar, al ware 't maar een oogenblik, te zien - haar vrolijk geestig bijzijn, verlevendigde mij even als een goed glas wijn, als men vermoeid en flauw is: het duurde niet lang of ik wist dat ik haar beminde; zij was toen veertien jaar: ik begreep echter dat het dwaas zijn zoude haar dat te zeggen: ik sprak des nooit met haar dan als haar vriend, en vergenoegde mij met haar dagelijks te zien, en veel met haar te spreken! Nu was ik veilig voor allerlei verleiding; en mijn iever om toch eens zelf Koopman te worden vuurde sterk aan: nu wist ik waarom ik arbeidde: mijn geheele hart was vervuld, en de hoop die ons tog nooit verlaat, maakte alles goed - Juffrouw BETJE zal zeker het overige ons betreffende wel weeten,' (hij lachte:) 'de jonge DE GROOT maakte kennis met mij; dat gaf mij toegang in zijn ouders huis: zijne uitmuntende Moeder zag met genoegen dat hij mij onderscheidde: ô hoe veel voordeels deed ik met haar gezelschap! hoe bedroefde het mij dikwijls dat mijne Moeder haar niet gekend had; die zoude ook haare vriendin geworden zijn: haar zoon, die van de Natuur schoone geschiktheden ontving, om eens een ongemeen bekwaam jongeling te zijn, was door overspannen denken,

het slagtoffer zijner verkeerdheid geworden; hij werd ziek en bij wijlen ijlhoofdig: de gelegenheid deed zich op om buiten 's Lands te gaan; ik verzocht zijne Moeder om zijn gezelschap, hoopende dat beweging, vermoeidheid, en een getrouw doch vriendelijk gedrag van mijnen kant, hem geheel zoude herstellen: ik bedroog mij niet; en thans is hij reeds bij zijne Ouders met een gezond ligchaam en welgestelde geest.'

Wij hadden dit verhaal met aandacht en niet zonder aandoening gehoord: ik geloof NAATJE! dat gij dit alles min of meer weet; doch het kan u niet ongevallig zijn dunkt mij, te weeten *hoe* uw WALTER dit aan ons verhaalde: vóór wij ter rust gingen, ging hij nog eens bij KEETJE; sprak weinig, doch troostelijk, en nam afscheid dewijl hij des ogtends vroegtijdig meende te vertrekken: zij richtte zich in haar bed op: 'Nogmaals en nog duizendmaal dank,' zeide zij, 'vóór alles: breng dees kusch aan uwe beminde, bid dat zij mij mijne dwaasheid in haar miskend te hebben vergeeve; en indien ik niet rasch sterf hoop ik dat zij zich haarer vriendin nooit meer zal moeten schaamen: zo mijne Moeder het u toelaat, kusch haar ook voor mij en zo dra ik schrijven kan zal ik schrijven; maar ik ben zeer zwak, zeer ziek: ô mijn Vader! mijn lieve Vader! konde ik!... doch die gunst heb ik mij onwaardig gemaakt' - hier zweeg zij, en weende dat mijn hart brak. Als ik het verhaal van

uwen WALTER overdenk, kan ik mij maar niet uit het hoofd brengen dat de eerste opvoeding ons maakt het geen wij zijn: ik weet wel dat dit door veelen anders word beschouwd; doch ik zie het tot nu nog niet anders in: en hoe moet dit mijn hart omtrent mijne lieve KEETJE verzachten! ik weet wel, wat gij mij uit een brief van uwe vriendin ZADELAAR, daar eens over voorlaast, doch alles wat haare Moeder zeide overtuigt mij tot nu maar in 't geheel niet. Hoe het zij, KEETJE had altoos en zal altoos in mij haare vriendin, haare verdedigster behouden: ik zelf weet zo wel bij ondervinding hoe noodig ik tot mijn geluk eene Moeder heb als de mijne: ik verbeelde mij dat de mensch noch goed noch kwaad op de wereld komt, maar even vatbaar is voor goede als kwaade indrukken: zit NAATJE, ik weet wel wat hunne en andere groter Wijsgeeren daarover gezeg hebben, ik weet wel wat onze Theologanten beweeren doch zij overtuigen mij niet: ik zie overal zwarigheden; dan ik zie de minste aan mijnen kant: ik zou mij ook wel wagten daar over te spreken met iemand buiten mijne Moeder en ik.

En nu wensch ik u met mijn geheel hart geluk met de komst van uwen geliefden waarden lieven WALTER; meer kan ik dáár niet over zeggen: schrijft mij toch veel, en veel over Juffrouw HARRIS! zij gaat, zegt WALTER met haar' voogd naar *Engeland*: welk een verlies voor ons! hoe lief heb ik haar!

Het slaat daar twee uren na middernacht; en ik wil volstrekt met WALTER ontbijten die te agt uren vertrekt - Goede nacht! slaap wèl, en geloof dat gij buiten maate bemind wordt, van

Uwe

BETJE STAMHORST.

Vijfde brief.

De Heer PAULUS WILDSCHUT, aan zijne Dochter.

(N.B. *Deeze brief vond FRANS LICHTHART ongezegeld in de portefeuille van den Overledenen, en gaf die aan Mejuffrouw DE GROOT.*)

MIJN EENIG DIERBAAR KIND!

Gij zult mij toch toelaaten u zo te noemen, hoe weinig rede gij ook hebt te gelooven dat gij mij dierbaar waart - Ik kan niet sterven voor ik u deezen geschreven heb: ik bedien mij van eenige heldere oogenblikken die ik thans geniet: gij zult dit niet leezen voor ik in het graf rust.

Thans mijn kind, spreek ik tot u zonder toorn, zonder drift, zonder dwaaling, maar als een redelijk, u beminnend Vader - ô indien de goede en wijze God, zo als ik onophoudelijk bid, u niet verlaat in 't midden van duizende gevaaren die gij niet kent, maar mijn hart verstijven; als gij in deezen brief mijn berouw leest, dan zult gij zeker mij niet verachten; niet - kan ik het schrijven? - niet haaten: ik heb uwe gehoorzaamheid uwe liefde verbeurd, maar ik straf daar mij zelven over; ik lijde onuitspreekelijk! Ja, mijn kind, ik ben de oorzaak van alles: ik heb uit onmanlijke lafheid, uit zorgeloze onverschilligheid, uit schandelijke traagheid, uit gehechtheid aan mijne vermaaken, u in uwe eerste jeugd verwaarloosd: o mijn kind! indien ik den raad uwer Tante intijds, en bestendig gevolgd hadde, hoe gelukkig zoud ik - zoud gij thans zijn! maar hoe onwaardig gedroeg ik mij! ik liet drift en dwang opvolgen, toen ik logge laffe toegevenheid verliet: hoe konde ik mij toch vleiën een verwaarloosd, verdoold, verleid meisje, daar door te winnen? was dit dan het middel om haar te recht te brengen? heeft uwe Tante mij niet alles voorspeld? zag ik, als ik bedaard was, dit zelf niet door? Wat zal, wat kan ik ter mijner ontschuldiging bijbrengen! - Ja, mijn kind, gij hadt gebreken, maar ik heb die gesterkt door dwaaze oogluiking; en toen het u bijnaar onmogelijk geworden was eischte ik eene blinde gehoorzaamheid: gij hadt ook zeer veele goede nei-

gingen; doch ik heb die niet aangekweekt: indien gij eene betere opvoeding genooten haddet; indien ik, als een verstandig Vader uw oordeel verlicht, en geleid had; ô dan, dan zoude mijn KEETJE geen oorzaak zijn dat haar stervende Vader bloedige traanen weent! Onuitspreeklijk zijn mijne zielsangsten als ik aan u denk! - O barmhartig God! verlaat, verlaat mijn arm onnozel kind niet! - de pen ontvalt mij op de gedachte... dat denkbeeld, ik durf het niet nederzetten, verscheurt mijn hart! Zo jong, zo schoon, omringd van deugenieten, zo onkundig van de wereld, in de magt van den snoodsten verleider!... Wat Vader, indien hij de Natuur niet verzaakt heeft, indien hij de eer bemint, kan zulke overdenkingen uitstaan en zijn verstand behouden? - Herdenk ik aan uwe eerste kindsheid, aan uwe kleine liefkoozingen... ach! indien gij mij niet eerdet en bemindet, ik zelf ben daar de oorzaak van!

Zult gij, als gij hoort, dat uw Vader door droefheid en berouw stierf, niet een traan over hem weenen? ô God! ik zou sterven, en mijn eenig dierbaar kind zoude mij geen een traan schenken!... Neen, mijn kind, dat kan niet zijn, uw hart is, was nooit hard, kon het niet zijn - zal 'er nooit eens een wensch in uw' boezem oprijzen om uw' Vader te zien, om in zijne armen vergeving te ontvangen van - waar van? Wat hebt gij dan misdaan daar ik den grond niet toe legde? ô zage ik u, zage ik u nog maar éénmaal!

ô mijn kind, mijn hart brandt, het bezwijkt in mij van verlangen: kondet gij nog ontvlieden: maar waar, waar zijt gij? Zoud gij, verondersteld zijnde dat gij uwen ijsselijken toestand ziet, zoudt gij dan den *moed* hebben om tot ons terug te keeren? vreest gij niet te zeer voor den toorn uws beledigden Vaders, uwer misleide Moeder? Maar mijn kind! gij hebt eene Tante, gij hebt een' Oom, ô gave God dat gij u voor hun vernederdet! wist gij hoe veel deernis zij met uwe jeugd en onervarenheid hebben... nacht en dag bid ik voor u, God zal u niet verlaten: hij zal mijn gebed, het gebed eens doodlijk bedroefden Vaders, verhooren.

Ach! indien gij immer met berouw uwe dwaasheid, en met verteerenden angst uwen toestand ziet, mogt gij dan tot hun toevlugt neemen; daar zijt gij veilig; daar zult gij niet verstooten worden; daar zult gij leeren gelukkig en deugdzaam te zijn, uit vaste godsdienstige beginsels; ô mogt ik nog zo lang leven dat ik verneemen konde hoe mijn gebed verhoord is! de flauwste straal van hoop verkwikt mij reeds!

Versmaad, ô mijn kind! uwe Moeder niet; zij heeft zich niets te verwijten; zoud gij haar dan iet verwijten kunnen? zij deed het geen zij oordeelde haar pligt te zijn; zo is het niet met mij: ik zag, maar verwaarloosde dien!

Deeze brief mijn kind is alles wat uw Vader u kan nalaaten: hij heeft u noch tijdelijk noch zede-

lijk bevoordeeld: geene schatten bezorgd voor deeze of voor de toekomende wereld.

Indien gij uw' Vader den waardigen Jongeling die u zo teder zo geheel belangloos beminde, ten schoonzoon gegeven haddet; indien zijne liefde, zijne deugd, u had kunnen bewegen hem toetestaan u gelukkig te maaken! ach mijn kind, wat zoude ik thans te wenschen hebben? Ook dit wijt ik *u* niet, ik gaf u nooit de geschiktheid om wèl te kunnen kiezen: uwe natuurlijke gebreken stelden, door mijne dwaaze toegevenheid, u de wet: nooit kan ik vergelden wat de Heer VAN VEEN mij ten beste deed: ware ik te redden geweest, hij zou door zich zelven, en door zijn credit alles hersteld hebben - Wees gerust mijn kind! uw Vader is geen Bankroutier; arm maar eerlijk daalt hij in 't graf: had ik den raad van mijnen vriend DE GROOT opgevolgd, ik zou geene ondernemingen gedaan hebben wier mislukking den val van mijn huis na zich sleept.

Nu ik aan u geschreven heb is mijn hart minder pijnlijk: ô mijn kind! indien gij van deezen zwaaren val opstaat, zo verneder u voor uwen God: bid hem voor u en voor uw' Vader om vergeving en poog, door een deugdzaam leven, de ergernis die gij gaaft uittewisschen: leer uw God en Zaligmaker kennen, en bereid u vroegtijdig voor den hemel; ô mogt ik u daar eens weder zien! want op deeze aarde vrees ik u nooit meer te zullen zien - O God! zijt Gij mijn eenig kind, zijt haaren

schuldigen Vader genadig, om Jezus onzen zaligmakers wille - Vaarwel, vaarwel, en nogmaals vaarwel, is de bede

Uws zieklijken, doodlijk bedroefden Vaders,

WILDSCHUT.

Zesde brief.

De Heer PIETER STAMHORST, aan Juffrouw KLINKERT, en aan zijne Zuster.

Waarom, gij meisjes! heb ik, die allen dwang doodlijker haat dan de Duivel het kruis; die door de Natuur gestemd werd om onrecht en overheersching tegentewerken; ik die mij bijnaar van mij zelven niet wil laten dwingen, mij eene belofte laten afpressen door twee lieve stoute dingen van meisjes, (want jij knaapjen, jij BETJE, hebt ongetwijfeld uw lief zachtzinnig vriendinnetje verleid, om zich bij u te voegen in uwen dwang;) waarom heb ik die voor de Vrijheid vecht als een oud Batavier, mij laten overhaalen om te beloven, ten minsten een brief te schrijven in een korten tijd dat ik mij te *Amsterdam* zoude ophouden? mijne allerliefste Moeder zelve vergde dit niet van

mij: hier zit ik over te peinzen en te grommen: hoe kwam dit toch?

Voor ik dit onderzoek of liever uitvind, vraag ik aan u, B E T J E ; sedert wanneer, hadt gij toch zo veel zorgs voor mij, zo veele (zeggen de meisjes zo niet?) innerlijke dingzigheid, dat gij zeggen moest, geen rust of duur te zullen hebben, zo lang gij niets van mij arme sukkel hoordet? ô dat is recht teder (wilde ik het maar gelooven!) nogmaals zusje, dien dwang is uw werk geheel en al: het lief kind dat u hielp (want zij heeft naauwlijks zo veel van haaren vrijen wil bij u overgehouden, dat zij kan monsteren met MARTEN LUTHER'S knechtelijken wil;) heeft 'er geen deel aan dan door u.

Nu, indien gij dan zo week, zo murw, zo sentimenteel geworden zijt, dat gij zoud *wegvallen*, *opgelost* worden, indien gij niet wist of uw teder zielsbeminde broeder wèl is, indien gij de dagen al mijmerend zoud doorbrengen, en alle nachten (slaapeloos misschien!) zoud droomen van spooken en bitebatauwen, van moord en huisbraak enz., ja misschien wel de nachtmerrij, in de gedaante van een oud zwart grof lelijk wijf zaagt, die u de borst wilde toeknijpen; dan is het mijn broederlijke pligt uit dankbaarheid en medelijden, u van deeze sentimenteele grillen en romanziekte te genezen - of die voortekomen, eer zij uw bloed en zappen bederven; gij moogt anders fanaticq, melancolicq, phlegmaticq, scorbuticq enz. worden:

hoe zoude ik het kunnen verantwoorden den lijdenden WHERTER eene Zuster gegeven te hebben? Draalen kan hier niet dan gevaarlijk zijn; ik begin des aan uwe toekomstige herstelling te arbeiden; door uw teder hart aan mijn treurig afzijn te gewennen; daarom nam ik al eens in overweging, om, nu ik toch te *Amsterdam* ben, mij voor matroos te laten aannemen bij de *Oostindische Maatschappij*; en dan zult gij wel van geluk mogen spreken zo gij van de *Caap* een brief krijgt.

Vleit gij u thans niet, dat PIETER-Baas de dupe van de historie is? ô dan zijt gij beiden zeer mis! zoude ik zot genoeg zijn om mij in te beelden, dat ik bij meisjes die haare waarde zo wonderlijk wel kennen, zo veel in aanmerking kwame; daar en boven, ben ik niet uw beider Broeder en vriend? nu kindertjes, geen schurk van een zielverkooper heeft mij geronseld; geen dame uit de Jonkerstraat heeft mijn hoed afgenomen, om mij te noodzaken, wil ik niet bloodshoofds wandelen, dezelve bij haar opte zoeken: wij zijn heels huide en in goede gezondheid aangekomen: ô, PIETER-Baas, en *Mijnheer* STAMHORST zien de rede wèl, van al dat getalm om een brief! ik heb geloof ik de meisjes zo naarstig bestudeert als LIJNEUS de Rupsen; en zo ik mijne observatiën uitgaf zij zouden een al zo groot dik boek uitmaken als het zijne: ligt, dacht ik dan, dat een fix jong karel zo veel aandacht heeft voor de meisjes als voor de Rupsen: evenwel zij zijn zo lijdelijk niet

als deeze Insecten, en ontsnapten mij duizend en duizendmaal als ik dacht, nu heb ik 'er een vast; nu kan ik proeven doen op haar, op haar verstand! jij lui meisjes hebt zo veel van de *Sylphides* dat gij te vangen zijt als een hand vol vliegen: dit echter heb ik ontdekt: allen staan, bloed zo graag! bij ons in een goed blaadje: zij zijn zo in haar tuin als men haar voor iet meer dan modepopjes, lieve mallootjes houdt; zij zijn zwakke zieltjes, daarom beurt onze lof haar zo op; al is de lofredenaar ook slechts een Broeder of vriend: zij weeten wel dat Broeders en vrienden nog al iet of wat grootsch zijn op hunne Zusters of vriendinnen, die wat meer beduiden dan het groote hoopje; dat zij in gezelschap daar wel eens iet van zeggen; dat zij daar wel eens heele aartige aanprijzende voorredens maaken, die vraagers koopers doen worden: ontken het eens zo gij durft! vooral als ik u in de schalke oogen kijk; want schrijven doet niet veel af.

Hoor, BETH-lief! hoe gaarne zoud gij leezen dat *Broër* het met u van A. tot Z. ééns ware over *Amsterdam*, de gebouwen, de zeden, de inwooners, over hunne deugden en gebreken, uitspanningen, bezigheden, over hunne Comedie enz.: hoe trotsch zoudt gij worden dat gij het ééns waart met een *man* die reeds tot beider Rechten Doctor gepromoveerd wierd, en meer dan één Proces met glans gewonnen heeft: zo een brief zoud gij zeker nog aan uw kinds kinderen voorlezen om te

toonen, hoe de groote Advocaat STAMHORST, (die dan lang bij de mieren zijn zal) het met hun Grootmoeder ééns was, over zaaken van het grootst gewigt! *Ik zal meer zeggen*; zegt onze Buurman tegen Mama, als die, om een lief ding wilde dat hij *niets* meer zei; wel dan, ik zal meer zeggen; luister wel toe: gij weet wèl BETJE! dat ik ook geen adres op een' brief schrijven kan indien ik geraas en gewoel om mij heb: ik ben zo geen meester van mijn aandacht als gij, die, als gij het zo wilt, u door niets laat aftrekken en al mijn gebabbel, om u in de war te helpen niet meer reket dan of poesje eens zedig en deftig door uw kamer wandelde: dikwijls kreeg gij een graauw en haastig woord als gij met LEENTJE, of met Freule LEENTJE boven mijn hoofd te veel spookte: hier uit kunt gij opmaken dat ik in *stilte* schrijven moet: bij Tante (dit wist gij wel) kon dat niet; hoe buitenachtig ook haar tuinkamertje is; bij de Heer SAMUEL, alwaar wij logeeren geeft geen pas; als ik dáár ben moet ik niet in een hoek gaan zitten krabbelen maar met hem en met Vader praten: ik moet des schrijven bij onzen vriend - 'VAN VEEN?' ô jou platje dat hebt gij alles voorzien! 'Maar wat bewijst dit nu?' vraagt gij met een aartig opseschort lipje: dit bewijst het geen ik bewijzen wilde: ik ben bij VAN VEEN, ik zeg: 'Lieve Jonge, ik wilde gaarn een brief schrijven!' - 'Een Brief'? - 'Ja aan mijne Zuster' - 'Aan uwe Zuster, zij zal die zeker, zo gij zo lang als

ik hoop hier blijft, beantwoorden; wat lees ik gaarne brieven, van haar!’ - ‘Ja, BETJE schrijft een goede losse brief, 't is of zij die zo maar uit haar pen behoeft te schudden’ - ‘Ach STAMHORST, wie schrijft zo als uwe Zuster!’ - ‘Veele meisjes geloof ik, indien zij zo veel vernuft hebben als zij: hoor VAN VEEN! BETJE is mij te na om haar te prijzen, maar zij heeft zo veel geest zo veel oordeel enz. enz. enz.’ Zie, dit alles moet ik dan om mijn eigen fatsoen te bewaaren zeggen: dit alles wist gij van te vooren: gij berekendet het zo juist dat gij u daar reeds in voorraad mede verheugdet: maar om dit uw oogmerk te bereiken, moest uw Broêr, die goede slokkert, verteld worden dat men zeer ongerust zijn zoude enz. indien ik niet schreef, dat het zo raar zijn zoude als ik zo lang van huis was: ik moest schrijven of ik wel tegen de bedompte stadschlucht kon, enz.

Meisjes! Meisjes! gij zijt allen geveinsde hexjes in de liefde, en de vriendschap! in de Zusterlijke genegenheid! Ik geloof dat de orthodoxe Kerkvader, aan wien wij het geloofs artikel der booze menschlijke Natuur te danken hebben, geene menschlijke wezens bestudeerde dan - Vrouwen: ‘Dit is een fraai compliment Broêr’ - Het is in 't geheel geen compliment, zelfs niet eens eene beschuldiging, Zusje! - wat kan de dood-onmagtige mensch toch tegen de Natuur doen? Zijt gij des kindertjes des duivels, wij die ook niet

veel te roemen hebben op onze zedelijke volkomenheid beminnen doorgaands zulke duivelinnetjes als gij zijt, het meest; daar gij nu allen zo graag bemind word blijft gij aan den besten koop - gelooft gij dat Jonker ERNST, die braave verstandige man, u zo zoude beminnen indien gij niet zulke hoedanigheden had als van uw oorsprong getuigen? - ‘Maar nu Juffrouw LEENTJE?’ - ô die is uw schaduw! Zij bemint, zij verkiest zelve zo als gij; ô het zou het lief meisje, die door haar menigvuldig heusebeuzen (zo als gij het noemt,) met domme creatuuren, om hen de Heidelbergsche waarheden intestampen, reeds eene goede verdraagzame Natuur verkreeg, niet van het hartje mogen u tegen te spreken - BETJE was 'er zo op gesteld; BETJE maakte zich daar zo een feest van; ei lieve, *Mijnheer* STAMHORST schrijf ons dan eens uit *Amsterdam*: gevolglijk LEENTJE insgelijks.

Vermids nu echter Juffrouw KLINKERT daar door al meerder vordert in lijdelijke onderwerping; en zich dus voorbereid om met gemak *en grace* het huwlijks ijzeren juk te draagen, heb ik op dit stuk, vrede met haare Bestuurster: maar nu vraag ik u, BETJE! op uw consciënte, of gij gelooft dat de meisjes langer en breder over niet-met-al kunnen snappen dan ik dus lang sniksnakte? Of uw hollebol van een Broêr wel zo ongeschikt is als gij beweerdet, om eens, zelfs te *Parijs*, figuur te maaken? Plaag mij niet meer om brieven of ik

zou u daar wel andere proeven van geeven kunnen! doch misschien zoud gij dan zeggen dat ik als Advocaat veel gelegenheid had dit talent te oefenen: daar kan wel wat aan zijn - ik betuig u ook, dat ik zo men mij eens vrederechter wilde maaken, ik u mijn *Bul* en *Corpus Juris* present doen zou, om 'er den oven mede te stookten zo dra gij ons eens een lekkere pastei maakt: dat amt komt mij zo schoon voor, dat hij die het wèl bekleed de eer der hooger hand moet verwerven bij alle Eerwaardens en Hoog Weleerwaardens, indien zij vergeten dat hunne bediening bijnaar het zelfde bedoelt.

‘Ja,’ zegt gij, ‘dit is alles zeer mooi en zeer verstandig, wisten wij, nu maar dat de *goede* jonge het wèl heeft; dat de paarden, gewoon aan stilte en eenzaamheid niet schrikten, toen zij op de *Utrchtsch Straat* en Groenmarkt, door dat geschreeuw en al dien drang doorkwamen: of hij ook te veel in de avondlucht uitloopt, en uit een dwarsstraat in den Jordaan, die in het midden van de *Prinsengracht* aan het water door geen ijzeren leuning beschut, uitloopt, of hij, verdiept in hooge methaphisische of rechtsgeleerde bespiegelingen niet in den modderigen burgwal geloopt is.’

Nu, stel uw sentimenteel zieltje gerust: van dit alles is niets gebeurd; gezond en onbeschaadigd landde ik aan bij onze Tante: de *Amsterdammers* zijn zo polit dat zij overal voor ons ter zijde we-

ken, om ons onbelemmerd door te laten; eenige polissons uitgesloten: onze paarden die van kindsbeen af gewoon waren aan stilte, en weinig menschen zien, vooral hooren, namen in 't midden van al dat geschreeuw, getier, gekijf, en gelach, de partij die alle wijze lieden doorgaands neemen, zij verdubbelden ook hunne schreeden om 'er maar door en af te zijn: ik geloof niet dat JAN, onze Koetsier, hoe welsprekend hij ook voor hen zij, en hoe zeer hij hun altoos weet overtehaalen om zijn wil te doen, ooit in staat zoude geweest zijn om hen te bewegen, nog meer dan een nacht hier te blijven: hij zei mij ten minste: 'Mijnheer *mijn* paarden zijn zo melancolicq dat zij hier geen druppel water proeven willen.' Ik ging eens in den stal, en zag zelf dat zij dit weigerden, hoewel het hen met veel beleefdheid werd aangeboden, uit dien zelfden emmer, waarin eenige oogenblikken te vooren een schoon rijpaard, toebehoorende aan een jong Vader des Vaderlands, prachtig getoomd en gezadeld, zijn mond nog had ingestoken.

Ik hou 'er niet van om de verbeelding der meisjes te verschrikken door akelige voorwerpen, daarom ga ik stilzwijgend voorbij, hoe ik op het gelaat onzes overleden ooms, nog alle trekken van zorg, angst, lijden, en droefheid duidelijk zag; noch hoe Vader op het gezicht daarvan was aangedaan: het was voor mij te sterk: de omstandigheden zijns doods, zal Vader beter dan ik verhaa-

len! ik kuschte hem de hand en week te rug, zo onthutst dat ik iet moest gebruiken: die zorgeloze, goede, schoone, gezonde man lag daar bijna onkenbaar...

Laat ik u liever over onze Tante schrijven - ik hoop maar dat Mama dit niet leezen zal! - Hoor, B E T J E , ik kan haar niet uitstaan: men moet zoetigheid in de ingewanden van een Leeuw weeten te vinden, of zonnestraalen kunnen trekken uit een laffe waterachtige komkommer, om onder haar geplauder, niet alle geduld te verliezen: ik twijfel sterk, of onder alle de Vrouwen van S A L O M O N zo eene malloot te vinden was: hij verkoos liever te zitten op de nok van zijn dak met een schooteltje groente, dan in een huis vol lekkerheden met eene kijfachtige huisvrouw; en ik zat nog liever met zo een haaneveer op de mokerhei aardappelen te schransen (dan kon ik nog ten minste weêrom kijven en tieren,) dan met zo eene Tante alleen te zijn en evenveeltjes te eeten; en gij weet echter, die smaaken mij zo lekker als u een boterham met kersen - waarachtig, B E T J E (vergeef mij dit bastaartvloekje!) gij moet tog meer talenten hebben dan ik u ooit wilde toestaan: gij moet uit *arsenium* balsem weeten te bereiden, om u te kunnen amuseeren met Tantes gekheden: ik kan 'er, met al mijn disteleerkunst, niets uit stoken dan een vomatif zo krachtig als de *Ipecacuanha*; of, als ik mij recht boos maak, een goed zweetmiddel: en die vrouw was het echtjuweel

eens mans, die, zo hij gewild had nog wat meer dan een dagelijks man zoude geworden zijn: in al mijn leven kreeg ik zo veele donkere gezichten niet van mijn Vader; ook niet zo veele berispingen: Vader zegt zij is goed; ik *denk* zij is gek: Vader beweert dat dit haar schuld niet is, dat zij niet meer ontving: ik zoude ook iet dergelijks voor mij kunnen zeggen - zo ik durfde: Vader zegt, men moet de zotten verdraagen; ik, men moet die ontloopen: Vader heeft PAULUS, en ik Koning ACHIS aan mijne hand.

Het ergst is dat zij mij altoos naloopt en vervolgt als een spook eenen banger Geestdrijver: 't is lieve Neef voor, en lieve Neef na: dan vertelt zij mij alle de goede en gebrekkige hoedanigheden haars mans *zaliger*; en maakt eene Lijkrede dat ik haar, ware zij mijne Tante niet, wel zoude willen ranselen, zo zot en gek koeskoest zij alles door één: dan lelt zij mij aan den kop hoe kostelijk zij KEETJE opvoedde; haar alles gaf wat zij begeerde, nooit tegensprak: dan spijt het haar danig, dat zij mij nooit konde overhaalen bij haar te logeeren toen zij nog op een *gouwen troon* zat: dat ik mij *dood zou gelagchen* hebben om al die malle jongens die daar kwamen: onder dat alles plamoot zij het *goeje* 'er door, en spreekt van God den Heere: dan weêr dat haar man van berouw stierf, *om* dat hij haar' raad niet gevolgd had! altoos zit zij naast mij: zie ik uit tijdverveeling op mijn horologie; dan zegt zij, 'Foei! dat is veel te ou-

werwets;’ en wil aan haar vriendin te *Rotterdam* schrijven om het te verruilen; dan knipt zij met haar schaar mijn hair af om dat het te lang over mijn voorhoofd hangt, of krult het wat anders: ik durf niet snuiven, zij is terstond in mij doos, en dewijl zij niet gewoon is te snuiven, fniest en proest zij dat mij hooren en zien vergaat; en dan is het: ‘Neef waar koop je toch die kostelijke snuif? is dat nu Duinkerker? Je Oom had altijd zulke drooge snuif in zijn doos; ei lieve geef mij wat in een papiertje als ik kiespijn heb doet het mij altoos zo goed.’ Dan moet ik van die kiespijn een uur lang hooren vertellen, dit verveelt mij zo zeer, dat ik liever zelf eens een dolle vlag daarvan uithardde: kort gezegd, deeze heele vrouw is wangeluid voor mijne zinnen, mijne driften, mijn smaak, mijn hart en voor mijn verstand - in een dolhuis bevangt mij een waarachtig medelijden, ik stort een tedere zachte traan; ik maak zedelijke bedenkingen die mij zeer nuttig zijn: bij onze door adellijke vooroordeel geheel gek geworden Jonkers en Freules kan ik recht smaaklijk lagchen, vooral als mijne satirique Zuster de bespottelijkheid daar van zo aartig aantoot, maar bij Tante kan ik niets dan geeuwen of mij boos maaken: zij, en dit troost mij dan weêr over mijne onbescheidenheid, merkt daar niets van: ja ja, zij heeft eenige goede hoedanigheden, zij is goed geefsch en eene uitmun-

tende keukenmeid; maar met dit al ik kan haar niet uitstaan.

Zij moest hospita in een groot Logement zijn, ik zou haar overal recomandeeren, zelfs als mijne Tante; want hoe zoude ik mij kunnen schaamen de Neef te zijn van eene braave nuttige vrouw die haar beroep wel waarnam? Maar nu, nu zij in een anderen staat is schaam ik mij over haar: met vermaak zoude ik dan haare praatjes met haare gasten hooren: verwonderd u dit? Wel hoe dikwijls is 't het geval dat wij een paar gemeene wijven, als die kijven, alle *haare* welsprekenheid zien gebruiken? hoe lachten wij dikwijls over haare *Katsbalgerijen* (zeggen de *Duitschers*;) maar verbeeld u dat een Predikant als hij op den kansel tegen de Kettters ijvert, zich dus uitdrukte, zou dit niet walgelijk zijn?

Uit dit alles kunt gij, meisjes, wel opmaken dat ik niet langer aan het sterfhuis blijf dan de beleefdheid, of mijns Vaders bevel van mij eischt: ik zeide u reeds dat wij bij den Heer SAMUEL DE GROOT logeeren: gij BETJE kunt dien zonderlingen man niet hooger achten dan ik: kon iemand mij mijne Tante leeren verdraagen dit zou de man zijn: gij kent zijne geliefde stelling - alles zal te recht komen - 'Alles,' zegt hij, 'is ontwikkeling tot hooger volkomenheid, en de eeuwigheid zal zeker toereikend zijn om de langzaamste groei tot de volkomenheid onzer zede-

lijke Natuur te bereiken' - hij voegde 'er zo uit de overloopende volheid van zijn goedaartig hart bij - 'Veele menschen moeten ten behoeven van anderen, op deeze wereld in een' staat van kindsheid blijven: de Schepper heeft hen dienstbaar gemaakt aan meer ontwikkelder, verstandiger menschen' - Hoewel ik daar niets tegen inlage, en aandachtig luisterde ging hij dus voort - 'Twijfelt gij daar aan, Jonge Heer? wel zonder menschen als uwe Tante, zonder werkēzels, zonder lieden die altoos in de aarde wroeten, zouden geene Wijsgeeren, geene Natuuronderzoekers, geene Leeraars, geene Kunsstenaars het zo verre brengen bij gebrek van - tijd: zonder deeze voor de Maatschappij nuttige leden, zou NEWTON achter den ploeg moeten, een BUFFON de kruiwagen trekken, en gij knaapje op den driestel zitten; maar indien deeze, aan ons dienstbaar gemaakte menschen, hun pligt wèl waarneemen, zullen zij beloond worden door verplaatsing in hooger rang, en eens zo bekwaam zijn om de groote stad van God te bewoonen als de Aards-Engelen die voor Gods troon staan: zie dan nooit op zulke menschen neder als op langzaam voordkruipende wormen, maar zie op hunnen geheelen kring; ontdek in dien worm ook de aanstaande Capel die eens op zijne ontwikkelde schoon gekleurde vleugelen zich in het zonnelicht zal verheugen, en deel hebben aan den rijkdom der Natuur: leer de schran-

dere man in den dartelenden jongen, de nutte huismoeder in het beuzelend meisje, de verlichte geest in de zwakke ongeoefende vrouw kennen, en gij zult alles met vermaak, met teder deelnemen zien.'

Ik was verstomd en beschaamd: en deez' man, deez' denker word niet gekend, men noemt hem slechts *de Joodsche* DE GROOT! men belacht zijne zonderlijkheid, zonder te onderzoeken of dit hem ook onze hoogachting moest verwerven: Vader is zo ingenomen met deezen man, dat hij wel altoos bij hem zoude willen blijven om hem te hooren - praaten: hij zegt met opzicht tot DE GROOT: de Voorzienigheid geeft niet alles aan iedere eeuw aan ieder Land; maar mij dunkt dat hij aan ieder Land en eeuw een' Denker, een' Apostel geeft.

Vermids Vader zijn aangenaamste uren in dit gezelschap doorbrengt, en ik nog te jong ben om mij dikwijls in hunne ernstige gesprekken te mengen, en dan zo veel hoor dat voor mij vreemd, geheel nieuw, of niet wèl bewezen is, loop ik groot gevaar om 'er mijn' mond in te steeken; nu door vraagen dan door tegenwerpen, wip ik dikwijls de deur uit en zoek lieden die mij gelijk zijn, met wie ik vrijuit praaten kan: ja BETH-*lief*, ik disputeer, ik argumenteer, ik redeneer met VAN VEEN dat het rookt en stuift: en Vader MENNO'S levendig afbeeldzel, de oude VAN VEEN, die beneden ons zit te studeeren in de

stichtelijke Predicatie van Dominé BREMER, kan van angst niet op zijn' stoel blijven zitten; hij treed met groote schreden over zijn kamer, uit vrees (denk ik) dat ik zijn Neef zal onmenoniten, terwijl wij twisten over onderwerpen die met de menisterij niets te doen hebben; ja zo weinig daar mede overeenkomen als de *Trentische Kerkvergadering* met het eerste Sijnode der Apostelen te *Jeruzalem*, want wij haspelen over de zoete meisjes, en bemoejen ons zo zeer met de liefde dat het geloof geen beurt krijgen kan, en 't zij om elkander te plaagen, of om toch den heelen schat van ons vernuft te toonen, het meermaal zo oneens zijn, als gij en ik, wanneer wij aan den haspel zijn.

Gij begrijpt levendig, dat ik heel veel *moet* te vitten hebben op dat mooi stout dingetje waarin het verliefd, en des ook verdwaald hart van VAN VEEN zo veele uitmuntendheden ontdekt, bewondert en bemint, vermids ik toch dat juweeltje veel beter ken door huislijken ommegang dan hij: dat ik al de kuuren en potzen en onvolmaaktheden van dat hemelsch meisje (zo noemt hij u!) beter doorzie, en om mij, die het bloed altoos kookt en borrelt en bruischt, raazend dol te maaken, beweert dat knaapje met eene bedaardheid die gij u niet zo verbeelden kunt, en met een lach die instaat is mij den toom der reden in de nek te doen werpen, dat een meisje 't welk zich voorbereid heeft om domheid en armoede te onderwijzen, en

des geheel van haar afhankelijk te maaken, noodzaakkijk een wijsneusje, een lastig meubeltje zijn moet, ja zelfs eene heerschzuchtige vrouw zijn zal, gewoon aan grommen en bedillen: maar als ik dan met een vurig penseel schilder, ja als ik Juffrouw KLINKERT naar de Natuur voorstel, van haare bevalligheid, verstand, van haar lief karakter en hart spreek; dan zegt die lelijkert zeer bedaard, en bij zijn' neus neer: ik ben het volmaakt met u ééns mijn vriend over uwe Zusters vriendin, en mij dunkt dat gij haar in uw hart beledigd hebt door zelfs maar aan *haar* te durven denken, toen ik u te kennen gaf welk een hekel ik heb aan meisjes die haare arme afhangelingen onder den schijn van haar te onderwijzen hekelen en berispen, zonder de minste toegeevelijkheid te hebben voor de ongunstige omstandigheden: kent gij dan zo weinig de Catigiseerzusjes uwer eigen Kerk? dan moet gij op een dingsdag eens met mij naar de Oude Kerk gaan, daar zult gij Meisjes zien die u zullen overtuigen dat mijne mening niet ongegrond is, vooral als die Engeltjes, door drift vervoerd, het op de ketters geladen hebben, en haare argumenten door het slaan op den bank doordringen; ja tegen haare eigen orthodoxe verlichter Leeraaren zich aanstellen als geestlijke helleveegen: als gij deeze lieve zusjes gehoord en gezien hebt, dan zult gij 't mogelijk beter begrijpen, en ik zal u dan onder uw aandachtig toeluisteren stooren, door de vraag of gij uw ergsten vijand wel

zulk een lief schaap tot vrouw zoudt wenschen? Juffrouw KLINKERT heeft oneindig veel nut gedaan door zo veele eenvoudige zielen voor haar rekening te neemen, en die te bewaaren voor zulke grimmige Geloofsonderwijsters; zo dat, ik besluit dat een meisje als Juffrouw KLINKERT, die zo veele verdiensten en zulk een beminnelijk karakter behield in dat netelig werk, bijnaar te goed is voor de beste uit onze kudde.

Verstomd, geheel capot en muis-stil stond ik daar, deez' looze fijne Lofredenaar aan te gaapen; ik was het ook met mij zelven niet recht ééns, of ik hem, dan of ik mij zelven een konkel om de ooren moest geeven, daar hij mij zo ouwerwets had gefopt, en ik door mijn drift alles in de war had gejaagd: ik kon het niet uitstaan dat hij een meisje tegen mij moest verdedigen die ik zo boven alle beschrijving acht en bemin; en wien is het te wijten? Wel niemand dan mij zelven haastig schepzel, dat zich zelven altoos voorbij holt: ik zal boete doen dacht ik, maar echter in passant mij wreeken op dien zo vol streken zittenden Menist! ik deed des eene uitvoerige Lofspraak op uwe vriendin, en om het contrast nog sterker te maaken was ik in verzoeking om zo veel kwaad van u te zeggen, als ik mij van den tijd af dat wij paardje speelden konde herinneren.

Vervolgens vroeg ik hem met ernst en bedaardheid, of hij ook het vooroordeel had dat ons verbiedt een jong meisje door loosheid, in haare on-

kunde verschalkt, zo zeer te verachten dat haar oprecht berouw en wederkeering van haare dwaasheid ons niet kan bewegen haar, ondersteld dat wij haar bemind hadden, te trouwen? BETH-*lief*, gij hebt rijkelijk wat aan mij verdiend, maar ik zal u spaaren: onthuts u niet te veel, laat uw ligt beweegbaar hart niet kloppen met verdubbelde haastige slagen: ik wil u niet pijnigen door u zijn antwoord mede te deelen: weet alleen, *oude* liefde roest niet; en verwacht het ergst: evenwel, op dat anderen u dit niet al te onvoorzichtig zeggen, moet ik u tog melden dat VAN VEEN aan zijne eens zo beminde KEETJE alles vergeeft, en haar nog - bemint.

Gij kunt met onze lieve LEENTJE eens recht meisjesachtig keuvelen over allerlei soorten van liefden, en met welk eene liefde KEETJE nog door hem bemind word; om dat zo te bepaalen als uw eigen rust dat liefst had: de uitkomst zal u toonen of gij wel geoordeeld hebt; of uw hart eene goede prophethesse geweest is.

Van Prophetessen gesproken! Ik heb gister avond met de Moeder van LEENTJE aan het huis haarer Zuster gegeten: wel kind ik verwachtte eene geheel andere vrouw! Zij ziet 'er geen zier anticq uit, geen grein Oostersch, geen oogvol verrukt: dit valt mij krachtig toe: ô ik kan geene pedante vrouwen dulden, maar hoe dikwijls zeide Mama ons, dat gezond oordeel en goede opvoeding zeer uitnemend bekwame vrouwen daar voor

bewaarden, indien zij niet door Cabalen en Lofredenaars in den grond bedorven worden: hier van hebben Mevrouw KLINKERT en Juffrouw HOFMAN mij overtuigd: maar wat praat ik? kent gij deeze waardige vrouw zelf niet? weet gij niet dat zij niet alleen niet stijf, niet pedant is, maar zodra men wat aan haar gewoon word, zelve toont dat zij geen vijandin is van vrolijk levendig schertzend vernuft? dat zij iet luimigs heeft, 't welk de eenvoudigste voorvallen die zij verhaalt zo belangrijk maakt? Ja zie, ik heb zulk een lust om over haar te schrijven dat ik mij ga wijsmaken dat gij haar in 't geheel niet kent, veel van haar hoordet, en mij verzoekt mijn oordeel over haar te schrijven: Mevrouw KLINKERT is geheel eene vrouw, haare stem zelfs is zacht en vloeyend; haare oogen zien diep door, doch staan stil en bedaard: zo ik geloofde aan de zielsverhuizing, dan zoude ik denken dat de ziel van een onzer grootste overledene Theologanten in haar gevallen ware, en het is jammer dat men geen vrouwen tot Hoogleeraressen verkiest, om dat men nu op de Leidsche Universiteit, geene Professoren in de Oostersche taalen en Godgeleerdheid zal verkiezen, in de persoone van Mevrouw KLINKERT.

Indien gij haar niet als eene zeer goedaartige vrouw haddet leeren kennen, hoe zoudt gij ooit in uw kruin gekregen hebben om haar den brief te schrijven dien gij mij voorlaast? Haar stokpaardje zal ons nooit doen lagchen, want zij

rijdt daar niet op dan alleen en op haar stille kamer.

‘En zult gij mij dan geen een woord schrijven over mijne vriendin HOFMAN, die ik u zo sterk heb aangepreezen? - gij doet mijn' smaak geen eer aan; nu, 't zou geen mirakel zijn indien gij dien goedkeurdet’ - Kan ik dan nooit voldoen? - kan ik van alle braave menschen en lieve meisjes gelijk schrijven? Ik heb hier ook zo veel goeds van WALTER gehoord; die WALTER bemint haar! welk eene eer voor zo een meisje! a prôpôs van WALTER; wat verlang ik om hem te kennen: dat moet een uitmuntend man zijn! ik bespeur dat hij al zeer vertrouwd met de reden omging, toen ik (en hij is echter van mijne jaaren) nog meppen en oorvijgen aan de jongens uitdeelde die als rechte wreedaarts, vogelnestjes roofden en honden en katten vervolgden: ô! indien wij in *Amsteldam* gebleven waren, dan zoude ik zeker nog op de beurs gekoot en geknikkerd hebben terwijl WALTER met zijn' baas partijen sloot die wat afdoen - evenwel als ik mij bedenk dan is alles best zo als het is: 'er moeten niet schrikkelijk veel WALTERS zijn BETJE: hoe onnoodig waren dan Gek- en Verbeter-huizen! en vraag maar aan hun die daar bedieningen hebben, of zulke huizen nuttig en onontbeerlijk zijn: zij moeten dat best weten: wat wierd 'er van onze Oosten Westindische Compagnie? wat van onze zeevaart in 't algemeen: zouden dan niet alle Jonge-

lingen deugdzaam zijn? hoe weinig zoonen uit voornaame huizen zouden dan zot, lichtmis, liederlijk genoeg zijn om een plaats van Onder- of Opperkoopman naar *Oostindië* te verdienen; om hooge bedieningen in onze arméén te verkrijgen: zou men dan niet in de harde noodzakelijkheid komen om gewigtige amten aan eerlijke, kundige, jonge en bejaarde lieden te geeven, al waren zij ook slechts in onzen nietsbeduidenden rang te vinden.

Wat nu eindelijk uwe groote vriendin betreft, zij verdient WALTER: wat kan ik meer tot haar lof zeggen? wat kunt gij, met al uw vernuft, met al uw gevoel meer zeggen? ‘Maar zoudt gij haar niet beminnen kunnen indien gij niet reeds *dol* verliefd waart op eene - gij weet wel wie?’

Wel jou gekje! kan men zich dan ook maar het flauwste denkbeeld vormen van iet dergelijks als men zelfs reeds hartlijk bemint, wat men voor een ander zou kunnen ontwaaren, (ten zij men geheel anders dan ik gestemd ware:) een vrijer die maar op den inval komen kan: ‘Zo ik mijn meisje niet had, niet konde krijgen, zoude ik dan niet dit of een ander NAATJE kunnen beminnen?’ is reeds in zijn hart ontrouw aan zijn lief schepzel: nooit krijgt een verliefde jongen dees lelijken inval, dan wanneer de hoop op haar bezit dood en begraven is, en het hart den zwaaren rouw daar over heeft afgelegd: en ik hou staande dat een meisje die zo een' inval krijgt nog niet zo verliefd is als uw arme Broêr.

Ik zie het schoone waar ik het ontmoet, mijn hart gevoelt zo sterk dat gij dat niet half weet; en ik sta toe dat NAATJE eene schoone vrouw is, dat zij mogelijk meer talenten, meer kundigheden een even goed hart en inborst heeft als zeker lief schepzel dat gij wel kent, en ik boven alles bemin, en echter ik zoude uwe en ook mijn lieve HOFMAN niet voor mij kunnen verkiezen, tot een hulp die tegen mij over is; want als zodanig behaagt zij mij niet: hier over kan ik niets anders zeggen dan, de Natuur wilde dit zo niet hebben; en in zo verre geloof ik dat ieder zijn eigen *weêrpartuur* (zegt onze HEIN -baas.) eigen weêrpartuur is *opgelegd*: als de Natuur ons een uitsluitend blijven behaagen voor een eenige heeft ingedrukt; een behaagen dat men gevoelt maar niet dan gebrekkig kan beschrijven; hier door word de groote wet, wast en vermenigvuldigt, recht voldaan; hier door krijgt ieder zijn deeltje, hartje; zo als uwe groote vriendin Mevrouw DRAAIMANS zich liefst uitdrukt: hier door blijft de onbevalligste vrouw bewaard om, zeggen de *Duischers*, eene enkele Zuster te blijven; zij, zo wel als de schoonste haarer sexe, krijgt de waardigheid, de uitmuntendste aller wereldsche waardigheden; zij wordt moeder der levendigen: hier door wordt zij nog wel eens de troost, de hartvriendin haars mans, aan wien zij blijft behaagen, wanneer verwelkende schoonheid in 't verborgen de koude grillige onverschilligheid eens mans betreurt, die zijn behaagen eenig en

alleen grondde op de schoonheid: wat zegt gij nu van PIETER -*baas*? Ja zo verstandig kan *hij* schrijven! - troost u des BETJE, gij zijt, 't is waar, een lief snoepig, gij zijt een mooi meisje, maar niet zo schoon als uwe vriendin; en onze JAPIK zal, dit voorzie ik, u nog beminnen als gij'er met den bril op den neus recht grootjesachtig begint uittezien.

Gij kent Mejuffrouw DE GROOT zo wel dat ik over haar niets behoef te zeggen: haar braave man bewijst veel klaarder en zekerder dan alle Filosoofs-christelijke verhandelingen, dat de Koopmanschap, hoe veel aanleiding die ook geeve tot streken en bedrog; hoe zeer hij den geest tot zelfbelang geheel kan intrekken, evenwel zeer bestaanbaar kan gemaakt worden, met de zuiverste begrippen en de edelste pligten van den Christelijken Godsdienst: zulk een man bewijst niet door redeneeren maar door - voorbeeld - even als onze Moeder veel treffender bewijs is voor de waarheid en nuttigheid van den Godsdienst, dan alle de *Engelsche Predikationen* die men zo veele jaaren aan één, volgens eene Testamentaire schikking (en belooning) in de *St. James Kerk*, tegen Paapisten en Vrijdenkers door den neus voorleest, en waarop de zeer bekende prent van HOGARD, *komt alle tot mij en ik zal u ruste geeven*, zo toepasselijk is.

Meermaal zeide ik u dat onze MIETJE niet verdient van u niet geplaagd te worden: maar dat gaat mijne Zuster niet aan, (zeggen de meisjes,)

aan de koude kleêren: trouwens, indien onnozelheid en onschuld uwen satiriquen geest ontduiken konden, zou dan uw arme Broêr wel zo veel van u moeten uitstaan? Gij houdt MIETJE zeker voor zo een dwaaweltje, om dat zij niet alles omver loopt, om dat zij de borden niet met zo veel gedruis op de Tafel zet, dat de buuren naar vooren loopen, in gedachten dat de Omroeper iet uitklinkt; om dat zij haar' Broêr het linnen niet naar de ooren kijlt, maar ordentelijk in de handen geeft; om dat zij thee schenkt zonder dat de heele tafel drijft - 't is geen zomer meer, en hoewel de dagen zeer korten, is onze MIETJE echter ten agt uren gekleed, en wacht uw Vader en Broeder op het properste ontbijt, waaraan ik immer mijne gaaven toonde - ik hoor, dat zij eene puntige huishoudster is, gij weet hoe veel zij leest, hoe wèl zij schrijft; wat zou zij meer doen? Zonder haar durfde ik niet onder uwe oogen komen: ik heb door mijn natuurlijk ongeduld zo een groot gat in een nieuwe zwarte zijden kous gescheurd! wat zou mij dat een gegrauw van u toegebracht hebben! hoe zouden de naamen van havelooze slons, van jongen, van driftig schepzel, enz. mij in de ooren en door het hart gesneden hebben! al de kostelijkheden die ik u uit het oudemanhuis meêbreng konden mij naauwlijks daar voor bewaard hebben, en onze MIETJE, dat geduldig lam, heeft voor een goed woordje en een kuschje, daar een hiel in gebreid, zo dat JAPIK zelf

geene zwaarigheid zoude vinden die aan te trekken: de oude Heer kwam op het mat zo als ik mijn schuld op haar zacht wangetje betaalde, en zag zo grimmig als een beer: ik boog zo mooi als ik kon, hij tikte eens aan zijn witte slaapmuts, keerde zich om en grommelde in zich zelve: die exkoopman, hoe veel spetien hij ook omzette, kan zeker nog al de munten niet die voor gangbaar gehouden worden, als een jonge knaap een schuld aan een mooi meisje betaald voor een bewezen dienst: wat zouden MIETJE en LEENTJE zoet keuzelen, indien gij 'er met uwe drollige invallen niet tusschen kwaamt, die deeze kindertjes van hun stuk helpen!

Of VAN VEEN met u en gij met hem gelukkig zijn zult - dat moet de tijd leeren: hij, arme ziel! gelooft het zeker, en jij knaapje twijfelt 'er niet aan: hij is, dat sta ik toe, zo driftig niet als uw Broêr, doch hij had ook zo een proefsteen niet voor zijn geduld (als ik aan u heb,) aan zijn' Oom; eene gunst die mijn Vader mij nooit verschafte: hij is zo gewoon alles op de beste wijs geschikt en gereed te vinden - BETJE, BETJE! ik voorzie dat hij wel eens zal pruttelen, en gij lagchen; en zie, kind dat maakt ook al geen liefde.

Ik heb zulke groote gedachte van uw vernuft dat ik u verzoek mij eens schielijk te zeggen, wat is toch de rede dat een waarlijk goed oud man zo norsch kijkt en nooit goedkeurt?

Men vind overal zulke Vaders, zulke Ooms: ik denk (onder uwe hoogwijze goedkeuring) dat dit ontstaat uit trotschheid: zij zien zelve wel dat verstandige, beschaafde jonge lieden veel op hen vooruit hebben: zij zien ook wel dat hun gezelschap, om dat het aangenamer is, meer gezocht word: zij zijn jaloursch op hunne Zoonen en Neeven zo als onze oude verlepte Coquettes op lieve mooje jonge meisjes, vooral zo dit haare Nichten of Kleindochters zijn: hiervan hebben wij een voorbeeld in de oude, langwerpige, uitgedroogde, geele Freule DOROTHÉ, omtrent onze lieve CAROLINE, haar Hoog Edeler Welgeboren Achternicht: nijd weet gij, (hoewel, dit beken ik, niet bij ondervinding) is altoos een bewijs van zwakheid, van bewust onvermogen, daarom ziet men ook dat zeer bekwaame lieden altoos geplaagd en vervolgd worden door al die horzels en muggen die, bij voorbeeld, zo wat om en bij de laage gronden van den zangberg liggen gonzen, en neef neven.

Maar om tot den ouden Heer weder te keeren: ziende dat ik hem vergramd had door mijne dankbaarheid aan MIETJE, wilde ik beproeven of ik dat niet weêr goed kon maaken: ik herinnerde mij dat zulke oude Grieners doorgaands, om toch iet te willen betekenen toevlugt neemen bij het zonderlinge; en ik herinnerde mij ook wat gij mij over de broodkorsten geschreeven had: toen wij aan tafel zaten en het brood wierd gepresenteerd greep

ik, zonder dat ik daar erg in scheen te hebben, naar een grooten korst: hield toen mijn hand aan mijn wang, en zag wat ingetrokken: 'Hebt gij,' (vroeg hij, met wel zes rimpels minder op zijn voorhoofd) 'tantpijn jonge Heer?' - Gij weet BETJE dat ik, zonder liegen, zeggen kan dat ik die somwijl geweldig heb, doch nu was ik daar zo vrij van als een doodshoofd - 'Geef hier die korst die dient niet voor u' (zo waar als ik leef hij glimplachte,) - 'ik ben nu haast tagtig, maar weet niets van al die wisjewasjes: is het niet waar VAN VEEN?' - de eerste maal geloof ik dat hij VAN VEEN occasie gaf om iet te bevestigen dat hij zeide: VAN VEEN zeide dat het waar was, en zoude het gezegd hebben al had de logen zijne kaaken zo rood geverwd, als het voorhuis van een wijnkroeg - vervolgens kreeg ik het verhaal 't welk gij mij hebt medegedeeld, en door mijn verwondering en aandachtig toeluisteren maakte ik groote vorderingen in zijne gunst: hem zo spraakzaam vindende waagde ik het eene gezondheid instellen; het was de zijne - hij meesmulde; toen het aan MIETJE kwam beproefde ik of de korst brood mij met hem ten vollen verzoend had; en kuschte haar - hij hield zich als of hij het niet bemerkte; dit was mij genoeg.

Ik kan u over het geen gij van de straten en steegen te *Amsteldam* schreeft, niets melden want

ik loop nergens kaajen bij gebrek van tijd, en om dat ik hier zulk goed gezelschap vind: zo dat:

Het lust mij niet in drek en slijk
Langs Water, Dam, en Nieuwendijk
Om 't kleine makelloon te loopen;

Deeze regels, ik geloof uit DE DECKER, zijn mij nog in mijn geheugen blijven hangen.

Wat ben ik tog onbezuïsd! daar kom ik van Tante en heb haar *grote mond*, (dit is echter maar figuurlijk) open gedaan: over *Amsteldam* praatende met Juffrouw, liet ik mij ontvallen dat ik gaarne eens te *Rotterdam* zijn zoude, dewijl ik daar een Academie-vriend had - 'Wel hede Neef PIETER! dat komt kostelijk, dat reisje moet je in 't voorjaar doen, dan kun je bij mij logeeren op Ooms kamer,' (daar ik tog nooit een voet zetten zal) 'en dan zullen wij de roef naar *Haarlem* en *Leiden* huuren: ik heb eene zeer speciale vriendin te *Rotterdam*, die ik gaarne eens zou bezoeken, en die woont nu net als je Moeder buiten, en zij heeft een geleerd man, en ze heeft kostelijke schilderijen, en dan kun je met ons op en neêr gaan en mij overal brengen, Neef.'

Juffrouw HOFMAN, die mij, geloof ik, straffen wilde voor mijn ongeduld omtrent Tante, zei dat dit zeer wèl overlegd was, en dat wij dan goed gezelschap aan elkander zouden hebben - dit ver-

meerderde mijne beteuterdheid: ik zei alleenlijk dat 'er in dien tijd nog veel kon voorvallen en dat, die reis van mij zo heel vast niet zijnde, ik Tante raadde niet naar mij te wachten - ik betuig u dat ik veel liever voor Koning SALOMON al zijn aapen en pagegaajen uit *Ophir* zoude hebben willen haalen, dan met onze Tante een reisje van twaalf uren in de roef van een trekschuit doen.

En nu leg ik de pen neêr: om u te plaagen schrijf ik u deezen gruwelijk langen en niets beduidenden brief, maar 't kwaad loont zijn' meester zie ik wel; want het is onmogelijk dat u het lezen meer kan verveelen dan mij het schrijven - Vaart beiden wel, ik blijf uw

Beider Vriend en Broeder,

STAMHORST.

P.S. MIETJE zal u schrijven, niet wanneer gij dit verdient, dan moest gij te lang wachten maar - zo - dra zij - tijd heeft.

Zevende brief.**Mevrouw SARA LELIJWIJK, aan Mejuffrouw ANNA HOFMAN.****WAARDE LIEVE NAATJE!**

Vergeet gij mij dan ten eenenmaal? Heeft de beminnelijke Juffrouw STAMHORST mij dan geheel uit uw vriendlijk aandenken verdreven? Is haare vriendschap voor mij zo nadeelig? sedert wanneer is uw hart zo vernaauwd geworden dat daarin maar plaats is voor ééne vriendin? Ik sta het toe, laat BETJE uwe boezem- uwe vertrouwde vriendin zijn; ik zal u niet vraagen wat gij denkt, gevoelt, wenscht of begeert; neen, ik vraag u alleenlijk: leeft gij nog NAATJE, zijt gij gezond en gelukkig? hier mede zal ik mij, helaas! vergenoegen: hiervan toch maakt gij voor niemand denk ik een geheim: evenwel ik zoude gaarne dunkt mij ook nog weeten of gij meent dat ik de verkoeling uwer vriendschap, mij zo boven alles dierbaar, verdiend heb: ik weet, NAATJE HOFMAN is niet onbestendig, zij kon zelfs haare vriendin KEETJE nooit loslaaten, hoewel die haar miskende, beledigde, en zeker minder voor u geschikt ware, dan ik nederig denk voor u te zijn.

Hoe ongerust ben ik! zijt gij ziek, NAATJE? - Maar zo gij mij nog bemindet dit zoud gij mij hebben laten weten: hebt gij dan zo veele bezigheden dat gij hoe vaardig ook in het schrijven, geen oogenblik voor *onze* vriendschap kunt uitvinden? zoud gij niet hebben kunnen schrijven: 'Ik ben gezond en bemin u; maar kan thans niets meer melden?'

LELIJWIJK vraagt mij wel zesmaal 's daags of ik nog geen' brief van u heb; niets hoor van onze ongelukkige vriendin of van haar' Vader; zo doet ook mijne Moeder - Wat kan ik antwoorden? Gij weet het NAATJE, niets dan zo als GELLERT'S *Fillis* - NEEN!

Waant gij misschien dat ik zo buitengewoon met mijn' man blijf ingenomen dat ik mijne vriendin niet meer behoef? of dat LELIJWIJK door uw zwijgen dienst geschiedt? hoe weinig kent gij ons dan! Mijn man stelt veel te hoogen prijs op mijn genoegen en uwe vriendschap voor mij, om ooit op dien onredelijken inval te kunnen komen.

'Jonge, ongetrouwde lieden,' zeide hij onlangs in eene dier aangenaame nuttige gesprekken, die het huislijk leven zo aangenaam maaken, 'hebben, indien zij in de wereld leeven, veele goede bekenden, ook misschien één vriend, ééne vriendin, met wie zij alle hunne belangen overleggen en hunne aangenaame uren slijten; deeze vriend, deeze vriendin alleen treedt in dat gezelschap over, 't welk men zich verkiest als men

getrouwd is: zij worden als in onze huisgezinnen ingelijfd; men brengt die ten huwelijk.'

Ja mijn vriendin, ik heb een zeer redelijk, zeer goedaartig, kundig man die buiten de wereld leeft, uit eigen verkiezing, doch zijne eenzaamheid zich ten nutte maakt en altoos voor de maatschappij werkt: hij geloofde al vroeg dat de mensch geen grooter schat heeft dan de tijd: van het wèl besteden derzelven hangt ons geluk grootlijks af: wij moeten, zegt hij, ons in staat stellen om daar van rekenschap te kunnen doen, indien men een gerust geweten wil behouden: nergens gaat zo veel van dien schat verloren dan in de steden, nergens kan men dien beter besteden dan op het stille land, daar is ieder dag de onze, en men kan in een maand meer afdoen dan in een geheel jaar in de stad, zonder voor menschenschuw door te gaan.

Oordeel of een man die zo denkt en zo leeft voor mij berekend is! Zijne Ouders geeven mij de grootste blijken van hun welgevallen, zijne Broeders en Zusters zijn zeer met mij ingenomen: in zo veele genoegens vergeet ik echter nooit mijne N A A T J E ! Ik heb zelfs de behoefte om haar over mijn geluk te onderhouden - dat met haar te moeten deelen: maar waarom schrijft gij mij dan in 't geheel niet? slofheid? uitstel? 't kan niet zijn; indien wij op een grooter afstand leefden, ik zoude denken dat 'er een brief vermist ware: zo ik iet op u vermag, schrijf mij spoedig in ant-

woord op deezē: schrijf mij toch over onze KEETJE! meld mij of zij nog niet gevonden is; meld mij ook hoe de Heer WILDSCHUT vaart.

Ik ben van natuure niet zeer ongeduldig, maar mijn verlangen om iet van u te hooren maakt mij woelachtig en ongemaklijk: zo gij mij niet binnen agt dagen schrijft zal ik LELIJWIJK zien overtehaalen om met mij naar de stad te rijden: evenwel ik bevinde mij in een' staat, die rust en gerustheid eischt: immers zo oordeelt mijne zorgvuldige Moeder; te meer dewijl mijne gezondheid niet al te best in orde is: evenwel bekommer u daar niet over, alles zal wèl afloopen, hoop ik: zo ik u sprak zoude ik u alles verstaanbaarder maaken: schrijf mij ook, bid ik u, of uw waarde WALTER reeds is aangekomen en of ik u beiden haast in uw huwelijk geluk mag wenschen: daar gij zo weinig tijds hebt om te schrijven zoude het onbescheiden zijn u een langen brief te zenden, die de nieuwsgierigheid u misschien dwingen zoude geheel uit te leezen: hoe het zij *ik* blijve onveranderlijk uwe vriendin, (hoe zeer gij ook overtuigd zijt een' scherpen brief van mij te verdienen,)

SARA LELIJWIJK, *geb.* ZADELAAAR.

Agtste brief.**ANTWOORD OP DEN VOORGAANDEN.****ALLERWAARDSTE VRIENDIN!**

Hoe zeer ik ook overtuigd moet zijn, een scherp brief van u te verdienen, ô dat ben ik niet in 't minste! ik zou mij zelve ongelijk doen en dat wilt gij toch niet? maar gesteld dit ware eens zo, ik denk echter dat gij niet zoud kunnen of willen schrijven: gij SAARTJE voor wie men zo gij in de stad komt wel mogt laten uitroepen, met zekeren Dichter:

Strooi den grond met roozenbladen
 Daar de morgendauw op leid;
 Effen nu de ruwe paden
 Hier verschijnt zachtmoedigheid.

Hoe het zij, nooit ontving ik van u een' brief die mij zo alleraangenaamst was, dan juist dien brief waarin gij een weinigje van uw eigen karakter geweken zijt: o hoe vleit hij mijne eigenliefde! hoe streelt hij mijn hart! indien eene levendige gevoelige BETJE STAMHORST mij in zo een stijl geschreven had, het zou mij noch verwonderen noch streelen; ik zou denken zo is BETJE, zij volgt

maar haar eigen karakter; maar als mijne geliefde, tedere vriendin S A A R T J E dus schrijft, dan besluit ik 'er uit dat zij werd opgewonden door de zuiverste, de sterkste vriendschap; dan moet die vriendschap zich geheel meester van uwe pen gemaakt hebben.

Ik ken eene vrouw die nooit een oneffen of hard woord spreekt, en gelooft dat vloeken aan geen redelijk schepzel te vergeeven is, dan aan een Zeecapitein, die een honderd twee drie hachjes voor de Maatschappij naar *Batavia* overbrengt; en echter die zelfde zedige, wèl opgevoede vrouw vloekt, zodra zij zeer schrikt of zich ontstelt: vloeken van eigen vinding, zo als, wèl de D A N I È L ! wel de S A M U E L W E R E N F E L S ! - ja wel eens, als zij het te kwaad krijgt: wel de - d - r ! ik geloof ook dat eene vrouw van uwe beginzels, en satijnen inborst onmogelijk iet spijtigz zeggen kan, indien niet liefde en verlegenheid voor haare vriendin, haar buiten haar eigen kring van denken en zeggen wegrukt.

Ontrust u echter niet langer, mijne lieve! ik heb mijnen laatsten brief aan u aan het huis van uw' Schoonvader laten brengen daar zal hij nog liggen denk ik^(*): ik zal zelve heen gaan om dat te onderzoeken: men zal die zeker vergeten hebben.

Ja S A A R T J E ! ik schreef reeds verscheiden brie-

(*) *Deeze brief is in dit werk op de rechte plaats ingevoegd*

ven aan Juffrouw STAMHORST, zo wel om mijn hart te voldoen als om der Familie bericht te geeven van den roestand van den Heere WILDSCHUT, aan wiens huis ik mij dagelijks bevond.

Gij vraagt mij of ik u niet slechts een paar woorden had kunnen schrijven? neen mijn lieve vriendin! dat is mij onmogelijk, als ik voor u de pen opneem: bij alledaagsche vrienden wip ik zo wel eens aan, vooral als ik zo eene visite uit beleefdheid doe, maar als ik aan u schrijf of als ik u bezoek, weet ik niet van scheiden: als ik aan u een' brief begin moet ik u alles zeggen wat ik denk, gevoel, opmerk, en dat alles is altijd zo verbaasd véél: alles was ook eenigen tijd zo onzeker voor mij, 'er kwam geduurig eenige verandering; dit bewoog mij om het schrijven aan u uitte stellen tot ik u meerder voldoen kon: thans is die tijd daar.

Bij den Heer WILDSCHUT is alles afgelopen, daar van zal ik u een kort bericht geeven, dan zal niet alleen uwe billijkheid maar ook uwe vriendschap mij rechtvaardigen; gij zult toestaan dat ik onmogelijk denken konde een scherpen brief van u verdiend te hebben: ik hoop maar dat mijn verhaal uw zacht aandoenlijk hart niet te veel zal bedroeven: evenwel ik zal het treurige maar vlugtig aanstippen, om des te langer te kunnen stilstaan bij het vertroostende, het aangenaame.

Sedert de dwaaze stap onzer vriendin en de ziekte haars Vaders was ik bijnaar altoos aan zijn

huis: ik heb u reeds gemeld hoe WILDSCHUT, door de vlugt zijner Dochter en zijn eigen geweten tot zinneloosheid verviel en in eene kwijnende ziekte stortte: hoe weinig zijne waare vrienden zig instaat bevonden, hem dien troost, die gerustheid te geeven, die hij uit eigen overtuiging verwierp: evenwel, eenige dagen vóór zijn dood, scheen hij minder wanhoopig; hij bevond zich zelven zo veel beter dat hij nu en dan een uur konde opzitten; zo dat wij (niet de Doctor) vleiden ons met zijne herstelling; dan, het bleek naderhand dat onze vertroostende gesprekken hem slechts vermoeid, en niets gunstigs uitgewerkt hadden! hij verkoos, zeide hij, meer alleen te zijn: zijn oogmerk was, zich dus geheel en al te kunnen overgeeven aan zijne naare gedachten, zijn smart te voeden en daarin niet gehinderd te worden: in één dier eenzaame uren schreef hij aan zijne Dochter een' brief - welk een brief!... Hij, geloof ik althans voor mij, vernedert zich daar te veel in, niet voor zijn' God, maar voor zijn kind: hij vergeeft haar alles en noemt zich zelven de oorzaak van haar ongeluk: hij betuigt zijne vuurige wenschen om haar nog maar ééns, ééns maar te zien, en in zijne armen vergeving te kunnen schenken: de naare benaauwdheden, de verteerende wroeging kan in zulk een' graad niet lang aanhouden zonder het leven zelf uitteblusschen: de Doctor verzekerde ons dat hij nu buiten staat was om, zonder doodelijke gevolgen, berichten te hooren die hem zo sterk zouden

treffen, 't zij door droefheid, of vreugd: dit was oorzaak dat wij den bedroefden Vader niet durfden melden dat zijne Dochter gevonden was en weldra bij Mevrouw STAMHORST zijn zoude: al het akelige zijner omstandigheden, zijne uitroepingen ga ik stilzwijgend voorbij, gij kunt u, die reeds weet hoe de Heer WILDSCHUT over zich zelve oordeelde, u dat wel verbeelden.

Ja mijne vriendin! KEETJE is gevonden, mijn waarde WALTER en DE GROOT hebben haar opgespoord, zij heeft een oprecht berouw, ziet haare dwaasheid en zal weldra bij haare Tante zijn, indien zij daar nog niet is.

Nu zal ik u de laatste uren van den ongelukkigen Vader, zo kort mij mogelijk zij, mededeelen: gij kent ongetwijfeld den Heer SAMUEL DE GROOT, bijgenaamd de Joodsche? ik had ook reeds meermaals gelegenheid u over hem te schrijven: deeze man redeneert bijna altoos (even als PAULUS,) van het mindere tot het meerdere, en vormt dus ook zijne besluiten: hij zegt, bij voorbeeld, indien God verheerlijkt wordt door het behoud van één' zondaar, waarom ook niet door de bekeering van allen? dit hoor ik is niet recht *orthodox* - 't kan zijn, ik weet dit zo net niet, maar mij dunkt echter dat dit recht christelijk is: deeze man is als ketter nog gevaarlijker, om dat hij niet alleenlijk leert door woorden maar ook door voorbeeld; en daar door menige eenvoudige ziel aftrekt van Theologische begrippen, die ons noch verbeteren noch wij-

zer maaken: hij kan, schijnt het, niet geloven dat allen die bezweken zijn in hunne pligten eeuwig verdoemd blijven zullen, en hij heeft nog al meer voor zijn zaak dan veelen vermoeden: deeze goedaartige man sprak met den Doctor over WILDSCHUT, en vroeg hem ernstig af, of men aan hem het bericht niet zoude durven mededeelen: de Doctor herhaalde het geen hij ons reeds gezegd had: SAMUEL was daar niet ten vollen van overtuigd, evenwel ik geloof dat hij daarin zoude berust hebben, ware 'er niet iet voorgevallen dat hem te sterk trof om bij zijn voornemen te blijven.

In een dier uren dat de zieke alleen was, hoorde DE GROOT die in de tuinkamer (en des onder het vertrek van den Heere WILDSCHUT,) zat een wanhoopig uitbarsten in klagten en weenen; hij sprak over zich zelve het vonnis der verwerpinge uit: maar genoeg, ik zoude u anders te veel beroeren: de menschlievende DE GROOT ging den trap op en hoorde alles wat de wanhoopige Vader uitriep, zo veel zijne uitgeputte krachten toelieten: DE GROOT kon zig niet langer bedwingen: hij trad de kamer in, greep de ijskoude door angst verstijfde hand zijns vriends, en bezwoer hem bij de eeuwige barmhartigheid en om den dood des Verlossers toch niet te wanhoopen: 'Hoop mijn vriend!' riep hij uit, 'God heeft uw' zielenwensch verhoord: uw kind, uw teder bemind kind is gevonden; zij zal welhaast bij uwe

Zuster zijn; zij zal leeven en zich bekeeren: God zal haar berouw aanneemen tot dat het oprecht is: God zal ook u uwe zonden vergeeven, boete en berouw zal om JEZUS wil alles herstellen, alles zal te recht komen, gij zult gelukkig zijn' - Bij het laatste gedeelte deezer aanspraak was ik onder anderen ook tegenwoordig: niemand kon begrijpen wat DE GROOT had overgehaald om deezen onvoorzichtigen stap te doen, en wij wachtten met ijzing het uitwerkzel: ik bepaalde al mijne aandacht op den lijder: deeze zag DE GROOT aan met een blik die ik onmogelijk kan beschrijven, maar hij scheen hem als op zijn geweten te vraagen: misleidt gij mij niet uit medelijden? Zijn vrouw stoof voor het bed en sprak *op haaren trant*: om hem te overtuigen toonde zij hem den brief van WALTER: de zieke richte zich met moeite op, viel op zijne knieën, hij staarde op de dierbaare regels die zij hem aantoonde, nam den brief, hij las die, zamelde nogmaals alle zijne krachten bijéén, zeide, met zijne oogen ten hemel geslagen, en met den brief in zijne bezwijkende hand: 'ô God! zie hier een' zondaar die u niets heeft aantebieden dan dit gebroken hart en een verbrijzelden geest, neem het aan om het zoenoffer van uwen Zoon!' - zijne krachten verlieten hem, hij zeeg voorover op zijn aangezicht, en was dood! - Ziedaar mijne vriendin het voornaamste van het geen ik u moest mededeelen: in deezen man is bewaarheid dat de bezolding der

zonde de dood is: God, hoop ik, heeft zijn oprecht berouw aangenomen, en hij moge gelukkig zijn.

Hoedanig wij ook mogen denken over den invloed van JEZUS dood, op Gods barmhartigheid en onze verzoening, het moet toch voor een stervenden zeer troostrijk zijn, in zo eene naauwe betrekking te staan met een Godlijk man, die door zijn eigene ondervinding de zwakheid onzer natuur zo wèl kent, weet hoe de mensch bij iedere verzoeking te moede is, hoe veele voorbeelden en omstandigheden kunnen toebrengen om ons van den weg der deugd afteleiden, om de overwinning moejelijk te maaken; hoe barmhartig God zich heeft getoond als hij ons zijnen Zoon en Gezant gezonden heeft, om ons den weg ter gelukzaligheid aante wijzen en te verzekeren dat wij, om zijnetwil vergeving zullen erlangen.

De God, die door zichzelf bestaat, is en blijft zo oneindig verheven boven zijne heerlijkste Schepzelen, en des ook boven den mensch, dat niemand hem zoude durven naderen, met dat vertrouwen 't welk zo noodig is om te kunnen hoopen, om Hem te durven aanspreken: hoe gelukkig is het des voor ons, dat wij Hem nader leerden kennen, door en in wien wij den Schepper aller werelden als de Vader der menschen mogen aanbidden: hoe troostrijk moet het niet zijn voor een stervenden, verzekerd te weezen dat 'er eens een persoon onder ons verkeerd heeft, wiens deugd zo

volmaakt en des Gode zo welbehaagelijk was; die den wil van zijnen Vader deed, ook in zijn deerlijk lijden en al den smaad die men Hem aandeed, dat de Godlijke rechtvaardigheid geen geringer belooning voor zijne volmaakte gehoorzaamheid voldoende achtte, dan de volkomene vergeeving van alle zondaaren, die deezen Godlijken persoon aannamen voor hunnen Heer, Wetgever en Verlosser.

Ik wil niet ontkennen, dat 'er zelfs nu nog belijders zijn van den zuiveren, oorspronlijken, Natuurlijken Godsdienst, waare *Abrahamiten*, wier kennis van den waaren God zo groot, wier vertrouwen op Hem zo volkomen is, dat dit geloof dit vertrouwen hen tot gehoorzaamheid zal gerekend worden; die, schoon overtuigd dat zij niets zijn *dan stof en assche*, zich echter *durven onderwinden met God te spreken*, 'ja zelfs met Hem verkeeren als een man met zijn' vriend,' zonder tusschenkomst van een' middelaar hunnen geest kunnen opheffen tot den Eeuwigen; maar dit getal moet altoos zeer klein zijn: mij dunkt dat dit niet in twijfel kan getrokken worden: hoe zal de zinlijke mensch, op deeze beneden-wereld gestadig omringd door zinlijke voorwerpen, zo geduurig zijn aandacht gevestigd houden, op den onzienlijken God, zonder eenig beeld of afbeelding, en als 't ware door geen middenstof, zo dat hij aan God denkt als ziende den onzienlijken: is het des voor hem niet veel gemaklijker, *door den*

Zoon te gaan tot den Vader, dan zich ommiddelĳk opteheffen tot het ontoegankelijk licht: hoe groot is ook het getal der zulken die van hunne eerste jeugd aan God nooit hebben leeren denken dan als aan een vertoornd, vloek- en straf-dreigend wezen, wien den geest der dienstbaarheid brengt tot vrees: hoe weinigen aanbidden hunnen maaker als genadig barmhartig en groot van goedertierenheid, die Hem eerbiedigen als een God welke gaarne vergeeft en ons allen geschapen heeft om gelukkig te zijn.

Als ik dit zo alles bedaard overdenk dan moet ik de uitmuntendheid der Openbaaring duidelĳk beseffen; zij geeft den berouwhebbenden zondaar moed en kracht, om God te durven smeeken: *Heere vergeef mij mijne zonden!* om Hem te durven beminnen als eenen Vader: die Godsdienst maakte ook een einde aan alle de bloedige offerhanden door het zoenoffer *des onbevleeten Lams*.

Zij die den Christelĳken Godsdienst verwerpen, geeven voor, dat zij God beter in alle zijne liefde kennen dan de Christenen; maar mij dunkt dat zij den mensch minder kennen in zijne behoeften in zijnen aart: zij waanen dat de Vader der menschen met de zelfde verachting nederziet op de kinderachtige begrippen, op de beuzelachtige bedrijven der zwakke stervelingen, als zij nederzien op de zwakke doch welmenende poogingen van het onverstandig onwetend dom volk, om zijnen Schepper te vereeren.

Zulke vrije bedenkingen deelt men niet mede dan

aan de vriendin die al ons vertrouwen waardig is, en dat ook volkomen bezit; maar ik zal thans niets meer daar over bijvoegen om uw verlangen noopens onze ongelukkige KEETJE te voldoen: ten dien einde zend ik u de brieven van WALTER en DE GROOT.

Nu verbeeld ik mij dat gij alles gelezen hebt: verheug u des met ons, dat onze lieve vriendin nogmaals in behouden haven is; maar zij heeft nog eenen moeijelijken weg afteleggen; het oprecht berouw is tog slechts de eerste en minst moeijelijke trede, en de nog eenigzins aangename ter bekeering: ô! 'er is iet zo zachts, zo vertroostends zo verrukkends in! als men zijn geheele ziel vernedert voor onzen Hemelschen Vader; als men geen rust vindt voor wij Hem alle onze zonden belijden; te ontwaaren dat men weder met zijnen God verzoend is: zo dacht ook DAVID, en wie kon dat beter weeten dan hij, die niet alleen door zijne geschiktheid om een bedorven volk, naar Gods oogmerk uitteroejen, maar ook bijzonder om zijn oprecht, ootmoedig, zo waar kinderlijk berouw en het belijden van alle zijne zonden, de man naar Gods hart mag genaamd worden.

Ik geloof dat ik KEETJE zeer wel ken: de bekeering van iemand die de bron van alle verkeerdheden, ja van eenen zwaaren val, moet zoeken, in het verwerpen van heilzaamen raad, en in het halstarrig opvolgen van eigen wil, loopt groot gevaar van te vervallen in alle de gebreken van eenen eigenwil-

ligen Godsdienst, en in zich onnut te kwellen: ik weet dat zij haare boetdoening meer zal verkiezen interichten naar de onvruchtbaare voorschriften der Roomsche Kerk, dan naar de verstandige deugdbevorderende lessen des Euangeliums: in dit geval is zij voor zich zelve, voor haare vrienden en voor de maatschappij verloren: zij is zo zwak en ziek, dat men met haar nergens over kan spreken; immers tot nu toe: intusschen is zij in de beste handen, zo wel voor haar hart als voor haar verstand: het gezelschap der beminnelijke Juffrouw STAMHORST, zal voor haar ter haarer herstelling, onontbeerlijk zijn! ik blijf hoogst beducht, dat zij zich zal houden voor de oorzaak van haars Vaders dood, en die zonde zal zij zich nooit vergeeven: zij zal zelfs nooit durven hoopen dat God haar die vergeeven zal: ik durf nog niet waagen aan haar te schrijven; dit zal haar thans te sterk treffen.

Terwijl ik zo ernstig gestemd ben en aan u mijne waardige vriendin schrijf, zal ik op dien toon voordgaan en u nog de volgende bedenkingen mededeelen: als ik naga, op hoe menigvuldige en onderscheiden wijzen de mensch tot zijne bestemming gebragt wordt; hoe dikwijls zijne geheele neiging ten goede van het onvoorzienst voorval afhangt, hoe veele onzichtbaare maar echter raakbaare punten het menschlijk hart heeft, hoe Hij die ons schiep die allen kent, dan dunkt het mij zeer vermetel een eenig mensch voor onverbeter-

baar te houden: zouden wij niet mogen denken, dat, gelijk veele Lijders aan hunne kwaal sterven, niet om dat 'er geene geneesmiddelen tegen zijn, in het rijk der planten en mineraalen, maar om dat de Geneesheer of de grond der kwaal niet konde vinden, of om dat hij de waare middelen daar tegen niet ontdekt heeft, of om dat hij niet weet hoe die middelen dáár te brengen waar zij werken moeten; dat 'er, zeg ik, dus ook veele zedelijke lijders en zieken wegsterven, bij mangel van bekwaame zedelijke Geneesmeesters? is echter zo een mensch in den grond ongeneezelijk? zoude het in het rijk der kennis niet een aangenaam toevoegzel van het geluk der deugdzamen zijn, zedelijke zwakken en kranken te herstellen, ook na zij als ongeneezelijken op de groote lijst waren aangetekend? zou des de geliefde stelling van den *Joodschen* DE GROOT, dat ieder wezen, vatbaar voor geluk, nog eens gelukkig zijn zal, en God daarin verheerlijken, zo geheel en al ongegrond zijn? 't kan weezen dat ik dwaal; evenwel ik zie in dit geval nog niet dat het eene heel schadelijke dooling zij: dit is zeker, deeze stelling is gegrond op menschenliefde en wordt gesterkt door de overtuiging, dat God oneindig is in goedertierenheid; zij bevordert des de liefde tot God en den naasten, en het zou wel kunnen zijn, dat zij daarom nog hier en daar vrienden vind: ik weet wel dat dit gevoelen schijnt te strijden met eenige plaatzen in de schriften der Apostelen; maar onze eeuw is verlicht ge-

noeg om te zien, dat alles wat tot ons heil en ten regel onzes geloofs dient, geschreven is, onder den invloed van den Geest der Waarheid, doch dat zij meermaal ons hunne eigen begrippen mededeelen, vooral in bespiegelende waarheden: PAULUS zelf erkent dit: kan men, bij voorbeeld, ontkennen dat de Apostelen en Christenen der eerste eeuw zich bedrogen hebben, toen zij leerden dat de voleiding der wereld zeer nabij was? is het niet te vermoeden dat God die deezen gedachten dag niet alleen voor de Engelen maar ook voor zijnen Zoon bedekt heeft, dien ook zal verborgen hebben voor de Apostelen? en mag men daaruit niet opmaaken, dat zij in zaaken die niet volstrekt in verband staan met onze zaligheid, hunne eigen begrippen gevolgd hebben? dat zij des ook niet volkomen zeker geweest zijn, met opzicht tot hen die in hunne zonden gestorven zijn? dat zij het *oogmerk* der straffen niet wèl hebben doorgezien? - ik weet zeer wel, mijne vriendin! dat men hier over niet spreken moet met menschen die ongelukkig genoeg zijn om daar, tot hun eigen ongeluk, misbruik van te maaken; doch wie ontkent dat men ook de beste voorstellingen misbruiken kan? beneemt dit iet van haare innerlijke waarde of waarheid?

Gun mij des nog eene aanmerking te maaken, waar toe onze lieve vriendin mij aanleiding geeft: nooit vindt zich misschien een jong mensch in gevaarlijker omstandigheden voor zijn hart, zijn ver-

stand, en zijne heerschende neigingen, dan wanneer hij zijne poogingen om iemand die van den weg der deugd afdwaalde te recht te brengen, bekroond vond: hij is in gevaar om zich niet alleen voor deugdzaamer, verstandiger, maar ook veel godsdienstiger te houden dan anderen: is hij niet in gevaar om te denken dat God hem daartoe verkoos, dat hij het gezegend werktuig is waardoor God zo veel goeds voordbrengt? weldra heeft het woord werktuig geen andere betekenis dan die van de hand die dat werktuig bestuurt: hij denkt zo veel aan zijn planten en natmaaken dat hij God die den wasdom geeft, alleenlijk uit gewoonte daar bij noemt, zonder zijne afhankelijkheid te gevoelen: hier niet mede te vreden, wil hij nu regeeren over de door hem verbeterde; hij wil zijne begrippen bepalen, zijne pligten regelen, zijne verkiezingen ja onverschilligste daaden schikken: ja hij komt misschien zo verre dat hij zich zelve boven alle berisping plaatst: hij wordt verwaand, mogelijk ook schijnheilig, bedilziek, hard, streng omtrent zijne medemenschen; of valt dit niet in zijn karakter, dan verliest hij op zijn eigen werk, en maakt dat de te recht gebragte, door zijne vleierende goedkeuring slechts gebreken tegen andere gebreken verwisselt; hij maakt zo een mensch van losbandig, hoogmoedig; van zorgeloos, liefdeloos; van een' zondaar een' huichelaar: zo een redder is niet altoos overtuigd dat alle zijne bekwaamheden uit God zijn; zoude dit, denk ik daar, niet wel de reden zijn kunnen, waar-

om God zo zelden zulke poogingen van jonge menschen doet gelukken? gij, mijn vriendin! komt deeze bedenking uitwerken, beproeven en zelve zien of zij al of niet gegrond is... dit brengt mij weder bij mijn onderwerp.

Zoude WALTER en DE GROOT niet zeer dwaas oordeelen indien zij, in het vinden onzer vriendin, juist op dien weg dien zij kwamen, van Juffrouw HARRIS , van den Heer LE BLANC , van den vriend WILLIAMS , niet dachten aan de leiding der Voorzienigheid, dat hij, indien zij niet van harte beleden dat dit alles zo geschikt en bestuurt ware door den grooten Albestuurder van alles; ja dat die Voorzienigheid oneindig meer gedaan had voor de verdwaalde, om haar tot geluk weder te brengen dan zij, met alle hunne wijsheid en doorzicht.

Ik geloof dat wij nooit genoeg kunnen onderscheiden het goede 't welk wij zelve doen, van het goede dat wij doen door Gods bijzondere medewerking: evenwel, dit is zeer noodig om ons te bewaaren voor het zorgeloos en werkeloos nederzitten en wachten op Gods genade; en het hoogmoedig verheffen op eigen deugd en vroomheid. Dit gaf aanleiding tot de volgende les: werk met zo veel ijver en standvastigheid aan uwe zelfverbetering als of God u het uitwerken uwer zaligheid geheel hadde aanbetrouwd; schrijf al het goede 't welk in u is, zo volkomen aan God toe, als of gij daartoe niets het minste gedaan haddet.

In de daad het schijnt zo natuurlijk in den mensch ootmoedig te wandelen voor zijnen God, dat de Joodsche Wijsgeer met recht mogt vraagen: *waarop verhovaardigt zich toch stof en assche?* of met PAULUS te zeggen: *wat hebt gij dat gij niet ontvangen hebt?* en echter wij zijn meest allen gelijk aan jonge kinderen, die, wanneer zij alleen beginnen te loopen, zich daarop niet weinig laaten voorstaan, om dat zij de hand niet zien die hen bestuurt.

Gij kunt uit den toon die in deezen brief heerscht opmaaken, hoe de tooneelen die ik bijwoonde, de gesprekken die ik hoorde mijne denkwijis leidden: ik moet des nogmaals zeggen, hoe zeer hangen wij af van de omstandigheden! hoe zouden wij toch anderen kunnen beoordeelen! hoe moeijelijk is de zelfkennis!

Ik ben thans zo vervuld met ernstige gedachten met gewigtige bezigheden dat ik in gevaar ben om onrechtvaardig te worden, omtrent de weduwe WILDSCHUT, naar wie gij zo vriendlijk verneemt: gij weet dat zij haar goed, haar' man, haare dochter verlaaten heeft, en op welk eene wijze? hoe veele verstandige vrouwen zouden niet ontroostelijk zijn! zij echter vind in haare onverschilligheid een onverwinbaar bolwerk tegen alle verdriet, kommer en zorgen: daarin is zij veiliger dan veele verlichte menschen en overtuigde Christenen in hun vertrouwen op God: zij schijnt haar verlies bijnaar niet te gevoelen; dit geeft haar gelegenheid om met

genoegen van huis en levenswijs te veranderen en ander gezelschap te zien; daar zij nu niet bijzonder voor dat eeuwig eenzelvige is, kost het haar ook niet: zij is door de edelmoedigheid van Mijnheer STAMHORST in staat gesteld ordentelijk te leeven: ik, zegt zij, heb nooit al die groote luî ontvangen en bezocht, dan om mijns mans en om KEETJE'S wil: ik *hou* veel meer van menschen met wie ik vrij en als mijns gelijke kan omgaan: ja ik ben mijn' man kwijt; 't was een doodgoed man, hij liet mij alles doen wat ik wilde, en ik was des gelukkig met WILDSCHUT, maar hij was tog op 't laatst al te bedilächtig, al te grammottig; en dat zou 'er niet aan gebeterd hebben nu hij geen comptoir had; want nu had hij niets omhanden en zou mij altoos in de pot gekeken hebben, en dat ben ik niet gewoon: zo KEETJE bij haar was gekomen kon dit (als zij zich wèl bedenkt,) maar hooge woorden veroorzaakt hebben; en daar is de goede vrouw niet voor: 'Zo dat, het is goed dat PAULUS WILDSCHUT maar bij God den Heer is, daar heeft hij het beter dan hier: op KEETJE ben ik zo boos als een spin, om dat zij mij bedrogen heeft, en ik heb haar zo wèl opgevoed; nu, ik weet dat men moet vergeeven, ik vergeef het haar ook, maar zij zal haar loontje wel krijgen: hadde ik gedaan als andere Moeders, die zich weinig met haare Dochters bemoejen; hadde zij hier niet alles gedaan, en gehad wat zij maar

droomde, ik zou zeggen dat ik schuld had, maar nu heb ik een vrij gemoed.'

Op het bericht dat KEETJE gevonden was, had zij bijnaar dezelfde aandoeningen: 'O ik wist wel dat zij zich wel redden zou, dat haar goedje gaauw zoude op zijn, en als zij haar hoofd gestoten had zou zij wel weêr gekomen zijn, want oost west, t'huis best; zo 'er wat was te haalen geweest, zou zij wel aangescheld hebben; maar zij wist dat bij haar Moeder het hooi op en de koe dood was; (onze lieve Heer vergeeve mij dat ik mijn' man bij een koe vergelijk,) daarom vleide zij nu haare Tante, zij zou nu wel wat wennen aan het Buitenleven, en Nicht BETJE veel uit de Stad gaan leeren, ja misschien wel comedietje speelen; want zij kon aartig opzeggen toen zij een kind was: en ware zij bekeerd, zo veel te beter, dat zal wel schikken met Tante, en zij *was 'er nu af* - zie, zo spreekt of rammelt Mevrouw WILDSCHUT! Wij zien hier uit dat een onverlicht geweten geene knaagingen kent; en dat wij maar voor zo verre verantwoordelijk zijn, als wij vrij zijn; zij is zo dankbaar aan haar Schoonbroeder en Zuster als zij met mogelijkheid zijn kan; en leeft zo vergenoegd als een goedaartig kind.

Na uwe deelneemende nieuwsgierigheid voldaan te hebben, ga ik u nog een weinig over u en mij zelve onderhouden: onnoodig is het, hoop ik, te

zeggen hoe ik met al mijn hart mij verheug in uw gelukkig lot, of hoe hoog ik uw braaven man waardeer: mijn gezette wensch om Buiten te leeven zal ik nog in veele jaaren niet mogen vervuld zien: gij weet dat WALTER in zijn Comptoir blijft, en moet blijven, maar ik voorspel mij een aangenaam leven, en ik hoop ook in de Stad gelukkig te zijn, om dat ik vrede en vergenoegen in mijn huis vinden zal, en het voordeel genieten van omtegaan met braave, verstandige menschen: ik verwacht mijn geliefden WALTER met een hart vol achting en liefde.

De Zuster van Mejuffrouw DE GROOT, zo bekend om haare kunde in de *Oostersche taalen* en het uitleggen van duistere prophetiën, is thans bij haar gelogeerd; gij weet waartoe zij haare dochter oplei, en hoe deeze gril haar (LEENTJE,) niet te best bekwam: gij weet ook dat die thans bij Mevrouw STAMHORST logeert: Juffrouw STAMHORST heeft haar gezond en gelukkig gemaakt door haar verstand en vrolijkheid: ja zij heeft de Moeder haarer Patiente zo mooi weeten te bepraaten dat die in haar buurt een Buiten gekocht heeft om daarop voor altoos haar verblijf te houden: indien de Heer VAN VEEN zijn' wensch krijgt, zal BETJE niet zeer lang haar geliefd Buiten bewoonen; en de les, *Vader en Moeder te verlaaten om den Man aan te hangen*, zal zij niet onder haare aangenaame pligten kunnen beschouwen: indien ik echter BETJE wèl ken,

zal zij niet van staat veranderen voor zij haare beminde Nicht in betere omstandigheden ziet: gij gelooft wel dat ik zonder eigenbelang niet wenschen kan dat KEETJE spoedig naar ligchaam en ziel herstelle?

Juffrouw VAN VEEN, die gij niet in persoon kent, verdient met die achting en vriendschap behandeld te worden, waarmede allen die met haar omgaan haar behandelen: BETJE, die de gaaf heeft om kleine gebreken in een belagchelijk licht te plaatzen, zal, wanneer zij hier woont, dikwijls gelegenheid daar toe vinden, en dewijl 'er niets bitters, niets scherps in haar vernuft is, om in onzen stillen kring wel eens zo hartig doen lagchen als ook al noodig is om gezond te leeven: ik voorzie dat LEENTJE nog eens haare Schoonzuster zijn zal; want de Jonge STAMHORST, dien ik nu in persoon ken, schijnt niet minder ingenomen met LEENTJE, dan VAN VEEN verliefd is op zijn *Hemelsch meisje*, zo als hij, van BETJE sprekende, haar, zo met geheel zijn hart, dikwijls noemt: ik geloof dat zij niets minder dan onverschillig is voor VAN VEEN; maar dat hamers platje weet het zo te beleggen, dat de vriend JAPIK daar niets van bemerkt: ik onderhield hem daar eens over: 'O!' zei hij, 'laat zij mij maar neemen, ik zal haar wel, (op eene Euangelische wijs,) dwingen mij lief te hebben.' MIETJE is zo verheugd over de keus haars Broeders, als of zij zelve voor hem gekozen hadde, en de oude

Heer toont, op zijn wijs, dat hij niets tegen dat mooi *Gereformeerd* meisje heeft; dat hij echter in alle haare waardij nooit zal kennen.

Indien men niet geneigd en bekwaam is om, zo als PAULUS dat uitdrukt, *zich ten allen tijde te verblijden*, dan in een onvermengd geluk, dan is men de vijand van zich zelve en ondankbaar aan de Voorzienigheid: want hoe helder thans mijn horisont is, 'er zullen zeker wel eens duistere wolken opkomen, die mijn lot benevelen: ik weet dit, maar zie die zonder kommer ten gemoete.

Mijn waarde Ouders zijn zo gezond dat zij mij nog wel als Overgrootmoeder zullen kunnen bezoeken, de Natuur en hun karakter stellen mij daaromtrent gerust: *nu* is mijn Vader waarlijk wat trotsch op mij: mijn Moeder kraait triumph over mijn' Vader, die mij gaarne meer instemmend met zijne omstandigheden hadde opgevoed, doch de goedaartige man getroost zich dit om de *uitkomst*; zijne achting voor mijnen WALTER maakt dat hij mijn huwelijk met het grootste genoegen toestaat, en veel meer voor mij doen zal dan mijne Moeder, of ik, of WALTER zelf ooit konde vermoeden: hij is, zie ik, eene dier ouderwetse lieden, die veel rijker zijn dan iemand wist.

Zie daar, mijne vriendin! een' brief zo als men maar aan eene lieve, geliefde vriendin schrijft: gij zult des nooit meer twifelen of ik u vergeet - minder bemin, en des uwe dierbaare vriendschap

weiniger verdien, dan toen gij mij die gaaft - Omhels uwe Ouders en uw' man voor mij - Ik ben en blijf,

Uwe hoogstachtende, en teder liefhebbende vriendin,

NAATJE HOFMAN.

Negende brief.

Juffrouw ANNA HOFMAN, aan Juffrouw ELIZABETH STAMHORST.

Eindelijk mijne lieve, neem ik de pen op om aan u te schrijven: minder in antwoord op uwen brief, waarin gij mij uw geheel hart openbaart, en mij zo beweegelijk de aankomst van onze lieve KEETJE verhaalt, als ook meldt hoe wèl mijn WALTER u gevalt, dan om u te zeggen dat onze reizigers voor eenige dagen gelukkig en gezond zijn aangekomen: gij weet immers wel, mijn BETJE ! hoe onuitsprekelijk ik u bemin; hoe dierbaar mij des uw vertrouwen is, hoe ik uwe gaaf van natuurlijk te schrijven, bewonder, en hoe uwe goedkeuring mij vleit daar gij mijnen WALTER met dezelve vereert.

Ik weet ook dat nieuwsgierigheid geen der kleinste trekjens in uw levendig karakter is; mij dunkt ik zie hoe gij uwe fijne handen wrijft, en met uw aangezicht een weinig vooruit en opgeligt zegt - 'Wel nu onze reizigers! onze Juffrouw HARRIS! enz. enz.' - Ik ga u voldoen, en zo omstandig schrijven als gij zelve wenscht.

Reeds meermaal was ik in gezelschap van den vriend WILLIAMS, Juffrouw HARRIS, Mevrouw KLINKERT, Mejuffrouw DE GROOT, en haaren *Joodschen Schoonbroeder...* à prôpos, uw Broeder kan niet dulden dat men den laatsten dien alias geeft, en ik geloof dat hij, met uw gunstigst welnemen, gelijk heeft: nu dan met den Heer SAMUEL DE GROOT, den vriend aller menschen en den dankbaaren dienaar zijns Gods - ik heb reeds veel hooren redeneeren, en revelen, veele gewigtige waarheden wèl bewijzen, veele ernstige pligten met vuur en nadruk hooren staaven, veele gewaagde stellingen welmeenend verdedigen; veele bijgeloovige voorschriften zuchtend hooren wederleggen - kort, ik hoorde veele ernstige dingen, en veele die geen ernstig onderzoek verdienen, gemoedlijk aanbeveelen: hier over zoude ik u gaarne zelve laten oordeelen, indien ik tijd, en talenten genoeg hadde; bij gebrek daarvan zult gij dit nu op goed geloof dienen aanteneemen - tekende ik alles aan ik zou een boek moeten schrijven ten minste zo groot als dat, getijtd: 'S werelds Gods-

diensten - hoewel ik veel in *onze* Amsterdamsche wereld heb omgewandeld en gelegenheid had om veele menschen van veelerleie begrippen te leeren kennen, zo bevond ik mij echter nooit in een bij elkander zijnd gezelschap waar in zo veele onderscheiden begrippen heerschten, als in dat, waarin ik mij genoegzaam dagelijks bevind: ik geloof niet dat 'er te *Rhijnsburg* ooit grooter en algemener verdraagzaamheid plaats had, dan onder deeze zo onderscheiden denkende lieden, en dit doet mij niet minder gunstig oordeelen over hun verstand, dan over hun hart: gij zult ook nu misschien liever meerder willen hooren over hunne persoonen dan over hunne gevoelens: gij zeidet mij eens: 'Ik hou zo veel van lange brieven als van korte predikatiën' - maar, toen hadt gij onze grooten Leeraar nog niet gehoord - dit in 't voorbijgaan.

Geen Juffertje, dat niets is dan een modepopje, kan zeker meer verlangen, om te hooren hoe de voornaamste personen op een bal, alwaar zij zelve niet was, waren opgeschikt, en wie de meeste oogen trok, dan BETJE STAMHORST begeerig is om te hooren van de twee onbekende persoonen, en wat 'er voorviel bij hunne aankomst: en, gelijk een Hert schreeuwt naar de waterbeeken, zo schreeuwt zeker uw Sentimenteel gevoel van verlangen, naar de tooneelen die ik bijwoonde, toen een geliefde Zoon in de armen zijner Moeder weder-

keerde; toen ik mijn waarden WALTER gezond en gelukkig weder zag: ik zal zien of ik u voldoen kan.

Ik ontving aan het huis van SAMUEL DE GROOT, in gezelschap onzer vrienden een klein briefje van den Heere WALTER, waarin hij mij schreef, dat hij met KEETJE *Gelderland* inreed en hoopte gelijktijdig met de overige reizigers niet verre buiten *Amsteldam* te zullen zijn, om van daar de reis verder voort te zetten, hebbende de Heer WILLIAMS hem beloofd, in gevalle hij daar niet reeds ware wanneer de postwagen aankwam, op hem te wachten: dit bericht deedt ons hoopen dat wij hem woensdag, of donderdag zouden zien: men overlegde des waar de vriend WILLIAMS en zijne Pupil, te logeeren: ik durfde niets voorstellen, dewijl ik begreep dat mijn Ouders huis het minst geschikt van allen was: VAN VEEN en zijne Zuster verzochten dat zij Juffrouw HARRIS mogten logeeren: die VAN VEEN is een rechte dwingeland; hoort gij dat wel BETJE? hij kreeg zijn' zin, en MIETJE was hem daar recht dankbaar voor: ik wist zo veele redenen bijtebrengen dat wij allen moesten toestaan: *de Heer VAN VEEN heeft gelijk*: zijn Oom zelf had zijn huis aangeboden, zo dat, Neef JAPIK kon daar inbrengen wie hij wilde: had de Heer SAMUEL niet gezegd dat hij dit stuk niet opgaf, hij zou zeker den vriend WILLIAMS ook al genaast hebben; doch dat ging niet en JAPIK moest, hoewel zeer ongracelijk,

opgeeven: 't hielp niet dat ik hem ongelijk gaf: 't ging hem niet aan: zo dat, kind! gij zult een man hebben daar, zo als uwe Tante zegt, een hoofd op staat: leer des onderwerping: ik zeide hem dat ik bij u over hem zou klaagen: hij lachte, en gaf te kennen dat moedige meisjes nooit veel hebben tegen mannen die hun stuk weeten doortezetten, wijl dit haare eigenliefde maar te meer vleit, als zij zien dat ook deeze knaapen naar haare pijpen dansen: 'Ontken het eens', zeide hij, mij een tikje op mijn' wang geevende, 'kunnen meisjes als *mijne* BETJE en *mijne* NAATJE, een' lummel van een' doet-oor uitstaan, die, bij gebrek van *energi* altoos aan den leiband loopt, en niets heeft opteofferen dan een zo laf hart, dat het geen opraapens waardig is?' - Die duikersche Menist! hij moet meer van onze geheimen weeten dan wij vermoedden! waarlijk hij heeft (*entre nous*) deugdzaam gelijk; maar als wij eene keuze doen zo als wij beiden deden, dan zie ik ook geen gevaar voor ons - verstandige, goedaartige mannen *kunnen* niet doorgaands onredelijk zijn; en wat hebben wij, ik herhaale het, dan van hunne sterkte te vreezen?

Dit was nog niet genoeg voor die vrienden-gierigaart; ja zo wil ik hem noemen! hij wil ook volstrekt dat WALTER, die tot nu op kamers woonde, die kamers verlaat en bij hem inkomt, tot dat hij zelf een huis heeft, of, getrouwd zijnde, bij mijne Ouders kan inwoonen: hij had reeds

bij de vrouw geweest, en gezegd dat zij over de kamers konde disponeeren: zie mij zo een *haaneveêr*, zoo een *bemoelial* eens aan! 'VAN VEEN,' zei ik, met een zeer deftig gelaat, en opgeligte hand, 'Gij zult uw' Oom wel t'huis komen met alle uwe gasten!' - 'ô! mijn Oom! wel die gaat dood ouderwets en eenvoudig gekleed, maar wil echter wel weten dat hij duiten heeft, en gelogeed is als een Vorst: ik maak des mijn hof aan hem, als ik fatsoenlijke lieden noodig en logeer, (met wie hij zich echter niet bemoeit dan om hen zijne geliefde vertelling te doen) en MIETJE zal zich een feest maaken om den vriend haarer vriendinne als haar Broeder te *bezorgen*.'

Wel nu BETJE, wat zegt gij? zult gij hem nu nog neemen? zeg nooit dat ik u niet gewaarschouwd heb: ik zal u nog al meer kwaads van hem schrijven: hoe gelukkig dat hij mij daartoe de gelegenheid geeft! en hoe gelukkig voor u dat gij nog van hem kunt afzien! wèl mag men zeggen, dat de gelegenheden de charakters ontwikkelen: dit is die VAN VEEN die daar zo stil en bedaard voor zich heen gaat! die nooit van zich deed spreken als moeitemaaker of *tapageur*!

Onze reizigers waren des woensdags nog niet hier; donderdag middag verliep, geen reizigers! dit maakte mij wat onrustig: na den maaltijd ging ik bij Mejuffrouw DE GROOT; zij was alleen in haar zijkamer; wij spraken over hen, wij gisten,

wij dachten, wij hoopten, en zo bragten wij een uur door: 'er stond een koets voor de deur, ik zag dat het die van VAN VEEN was, (of, wilt gij, van zijn' Oom;) hij zelf vloog de stoep op en schelde: ik was zo onthutst dat ik, als een malloot voor het raam bleef staan: Juffrouw DE GROOT verloor in zo verre haare bedaartheit dat zij naar boven ging en riep: 'DE GROOT! kom af! daar zijn zij allen!' De meid deed open en in een oogenblik stonden zij allen in de zijkamer: zij ging werktuigelijk naar de zaal; wij volgden, niemand had nog een woord gesproken, zo schielijk was alles gegaan: hier vloog WALTER mij in de armen, ik beefde, en zo waar als ik het u zeg, ik schreide zonder het te weten; het handdrukken en welkom-kusschen werd algemeen: de jonge DE GROOT hing zijne Moeder aan den hals en snikte - 'Welkom mijn kind!' riep zij, 'welkom mijn geliefde Zoon!' zij kon niets meer zeggen, zij was al te overstelpt; de jonge DE GROOT zag zijn' Vader; hij viel op zijne knieën, en zei - 'Ach mijn Vader! mijn waarde Vader! hebt gij mij alles vergeven?' - 'Zoon!' riep de braave mam, 'kom, omhels mij, uws Vaders hart klopt ook voor u; gij zijt mijn Zoon, mijn verdwaald kind zag zijne dwaasheid, hij is gelukkig, hoe zouden zijne Ouders anders zijn kunnen?' en toen kuschte hij hem met traanen - zijn Zoon was verstomd: de Vader in vervoering die hem zo geheel

vreemd schijnt, zeide: ‘Moeder! wat is nu ons verlies daar wij onzen Zoon gezand en met een hersteld verstand weder ontvangen? kunnen wij ooit genoeg dankbaar zijn?’ hij sprak nog al voord, want, naar WALTER gaande, drukte hij hem in zijne armen en zei: ‘Wij, mijn vriend! kunnen u niet beloonen; wij kunnen alleenlijk dankbaar zijn, maar God zal u zegenen om dat gij uw jongen vriend niet verliet toen hij voor u geen gezelschap zijn konde, om dat gij hooptet hem nog nuttig te kunnen zijn: als gij zelf Vader zijt zult gij beseffen kunnen wat Ouders bij zo eene gelegenheid moeten gevoelen.’

Terwijl hij dus sprak schreide hij, met, durf ik zeggen, met waardigheid - de jonge DEGROOT boodt daarop zijne lieve HARRIS aan zijne Ouders aan - beiden omhelsden haar als of zij reeds hunne lieve Dochter was: ik zag dat beiden de keus hunner Zoon goedkeurden; en geen wonder: deeze Juffrouw HARRIS is, zo als onze Dichteres eens bij zo eene gelegenheid zeide, een Engel in een menschen-schijn: maar ik zal op een andermaal meer van haar zeggen: VAN VEEN was bij ieder ongemeen levendig: de vriend WILLIAMS zat in een' leuningstoel met gevouwen handen en half geslotene oogen, verdiept in de overdenkingen des geestes en, geloof ik, op deszelfs invloed om te spreken wachtende; doch zeide niets.

Onder het theedrinken sprak men over de schik-

kingen die wij gemaakt hadden: de Heer SAMUEL kwam nu ook binnen: KEES vloog naar hem toe en was zo innemend, zo beminnelijk, omtrent zijnen Oom, dat die daar over was aangedaan: 'Wel nu mijne vrienden,' zeide de zonderling vroome man, en hij zag met een gerust genoegelijk gelaat rondom zich, 'wel nu mijne vrienden! zijt gij nu nog niet overtuigd dat de Almagtige Liefde nooit zijn beeld vernietigen zal? dat zelfs de zondaar, het genadig plan, 't welk God ontwierp toen Hij menschen vormde naar zijn beeld, niet vernietigen kan? dat alles, hoewel door zeer onderscheiden middelen en langs verscheiden wegen zal te recht komen, hersteld worden! God wil dat zich allen bekeeren en wijs worden, en wie heeft zijnen wil wederstaan! onze liefdeloosheid, onze traage onverschilligheid, ons gebrek aan menschenliefde, vertraagt ja verhindert de bekeering der afgedwaalden: even zo als schijnheilige en boosaartige *Jooden*, den ingang in het Koninkrijk van JEZUS verhinderden, maar even zo zeker als armoede, in spijt der gierigheid, gevoed, ellenden verzacht worden in spijt der onbermhartigheid, zal ook de zondaar, in weêrwil van alle vijanden en beletzels, geheiligd en gezaligd worden, en dat zonder de minste krenking zijner vrijheid; want zodra de zondaar zijn ongeluk ziet en gevoelt, kan hij niet meer met vermaak voordzondigen - ô mijne vrienden! God straft even gelijk een Va-

der, niet dan om te verbeteren: de mensch kan de zonde niet beminnen als zonde, maar hij volgt haar om het schijngenoet 't welk zij de bedwelmende zinnen geeft; ik ben des nooit zo zeer als nu overtuigd geweest, dat alles zal te recht komen: ik zie dit aan een verdwaald, verwaarloosd opgevoed kind; ik zie dit aan mijn' Neef, die, toen hij dwaas was, geloofde wijs te zijn - ja, de volheid der *Heidenen* zal ingaan en geheel *Israël* zal zalig worden' - Niemand sprak hier tegen, wij hadden hem met te veel liefde en hoogachting gehoord: VAN VEEN, WALTER en ik, zagen elkander eens aan, 't was als of wij zeiden: op dit alles zoude men nog al zo iet kunnen aanmerken: veel is zeer gewaagd, rust op onderstellingen, en het zoude zeer onvoorzichtig zijn dit op de daken te prediken, dewijl de toehoorders niet genoeg voorbereid zijn, om aan deeze woorden een welverklaarden zin te geeven: ik voor mij ben ook overtuigd dat de braave man zich in zijn' ijver min naauwkeurig uitdrukte dan hij doen zoude, indien hij zijne gedachte bedaard schreef, en ieder periode toetste aan het gezond oordeel en aan de H. Schrift: de vriend WILLIAMS scheen ook nu aftewachten wat de geest hem zoude ingeeven en leeren, of deeze leer uit God was, dan of zij moest verworpen worden.

Kort daar op reed de koets van VAN VEEN op, hij leide den vriend WILLIAMS, Juffrouw HARRIS en WALTER daar in: de Heer SA -

MUEL verkoos te voet te gaan om zijnen gast te ontvangen: hij nam afscheid, en WALTER zeide mij dat zodra hij den vriend en Juffrouw HARRIS aan hunne logementen gebragt en bij zijn gewezen Baas geweest was, hij nog eens zoude terug komen.

Ik bleef daar dien avond en toen Mejuffrouw DE GROOT haar Zoon en ik alleen waren, nam hij met hartlijkheid mijne hand: 'Kunt gij, lieve!' zeide hij, 'mij vergeeven dat ik eens zo dwaas was van u te durven beminnen, u die niemand dan een' WALTER kan verdienen?' Ik antwoordde daar op met beleefdheid, en wendde het gesprek op KEETJE: hij voldeed mij op alle mijne vraagen: hij zeide zo veel goeds van haar; zeide dat haar berouw zo oprecht was, doch dat hij zo wel als WALTER vreesde dat haare droefheid over haars Vaders dood haar gezondheid ondermijnde; voor 't overige beeldde hij haar af op eene wijze die geheel instemt met uwe beschrijving: 'T is ongelooflijk,' zeide hij, 'hoe zij veranderd is sedert zij dacht dat haar Vader niet meer leefde: toen wij haar aantreffen zag zij 'er nog uit als een roos en scheen zeer gezond, misschien gaf haar ongenoegen van ontdekt te zijn, en haare drift om zich tegen WALTER te verzetten, haar meer kracht en vuur dan zij bezat, dat kan ik niet bepaalen, maar dit weet ik, dat ik haar sedert nooit dan met het innerlijkst medelijden zien kon: ô wist gij hoe WALTER

gepoogd heeft haar' verslagen geest opteheffen! hoe minzaam hoe vertroostend, met hoe veel medegevoel hij haar behandelde! wat de lieve Juffrouw HARRIS, en, (mag ik ook iet van mij zelven zeggen,) wat ik al zeide: 't was vergeefs: zij sprak ons niet tegen maar vroeg alleenlijk: is mijn lieve Vader niet door mijne schuld bijnaar van zijn verstand beroofd en misschien... daar zweeg zij dan: het woord *dood* is voor haar te ijselijk om het te kunnen uitspreken.' Dit alles hoorden Mejuffrouw DE GROOT en ik met traanen: maar wij vleien ons nog al dat uwe Moeder meer vermogen zal hebben om haar hart tot rust te brengen, dan wij allen: zij beminde en eerbiedigde altoos haare Tante, en indien de snoode Mevrouw LENTING haar niet bedrogen hadde, zij zoude zeker naar haare vermaningen en liefderijke lessen gehoord hebben: laten wij hoopen! ik kan het denkbeeld niet uitstaan dat zij ons zo vroeg zoude verlaaten! ach! hoe vurig verlang ik om haar te omhelzen, om haar nog eens gelukkig te zien! schrijf mij toch omstandig over haar: groet, kusch haar voor mij, en zeg haar toch dat ik haar teder bemin, altoos beminde, en haar bijnaar niets verwijt, vermids ik weet hoe zij was opgevoed en in welke snoode handen zij verviel - vervolgens sprak DE GROOT over niets of niemand dan over WALTER, even als of ik hem niet in alle zijne waarde kende: hij sprak met zo veel

vuur en levendigheid dat ik wel zag hoe zijn hart hem deed spreken.

Gij zult, lieve BETJE! misschien denken dat ik in gevaar ben, om zeer trotsch te worden op zijne liefde: dit is gelukkig zo niet: ik kende hem voor zeer lang in alle zijne schoone hoedanigheden: hij was, hoe jong ook, altoos mijn Leermeester, mijn getrouwe, oprechte vriend, die mij nooit vleide, en zo dikwijls gelegenheid gaf om mij eenen nuttigen raad medetedeelen, zo dat, ik heb zelve eenige ongemakelijkheid om aan hem als aan mijn' man te denken: hoe vreemd u dit moge toeschijnen ik gevoel dat echter, en deel u als mijne vriendin dit ook mede: ik zal wèl kunnen beloven hem te eeren en te vreezen! maar ware hij minder beminlijk, minder toegevend, ik zoude hem (geloof ik) niet zo hartlijk durven beminnen, als hij tot zijn geluk noodig heeft: indien alle jongelingen uwen VAN VEEN en mijnen WALTER meerder geleken, hoe gemakkelijk zoude het dan voor verstandige meisjes vallen haare mannen onderdanig te zijn! immers dit zoude ons ligter vallen, dan uit de aanmerking, dat ADAM eerst gemaakt is, en daarna EVA.

Als wij deeze woorden van PAULUS zo oppervlakkig leezen, zien wij niet al te wèl in, de rede die hij daarvan geeft, als hij zegt *want*: evenwel als wij nadenken dat de Apostelen, om zich voor hunne tijd- en land-genooten verstaanbaarder uit-

tedrukken, hunne grondstellingen en lessen meermaals grondden en afleidde op, en uit de begrippen hunner tijdgenooten, dan gaat dit beter: het recht der eerstgeboorte, den *Jooden* zo boven alles dierbaar, om dat dit het recht insloot van over hunne Broeders te *heerschen*.

Terwijl ik mijne gedachten daarbij een weinig meer dan gewoonlijk inspan, valt mij het volgende in; ik zal u dien inval mededeelen, oordeel zelve wat hij gelden kan.

PAULUS zegt niet: de vrouw moet den man onderdaanig zijn, *want* ADAM is eerst gemaakt, daar na EVA: (zo als men die plaats doorgaands aanhaalt) maar hij zegt: de vrouw moet niet *heerschen* over den man, want dit is het recht des eerstgeborene; en 'EVA is niet eerst gemaakt, maar ADAM; EVA daar na' - anders zouden bejaarder haneveeren dan haare mannen, het recht aan haare zijde hebben, als zijnde deeze EVA'S, eerder gemaakt dan deeze ADAM'S; en ik zie niet hoe een ADAM van vijf-en-twintig jaar, zijn recht als man zoude kunnen verdedigen, indien, zo als een in mijne Famille, de EVA, haaren ADAM aan den leiband had leeren loopen: dit, zeggen de Leeraars, zo maar mijne geliefden, in 't voorbijgaan.

Houd mij, bie ik u, dit klein lutke Theologie ten beste! gij weet nog wel dat de zalige BLANKAART geen grooter vriend zijn kon, dan ik de verwonderaarster ben van den rondom eerlijken,

diep doordenkenden, (ik zeg niet doorgeleerden) PAULUS: zo een platje als gij, die somtijds met uw eigen speelziek vernuft geen raad weet, zoude misschien, dit lezende, met uwe *Germain* Nicht, Mevrouw RIJZIG, wel eens kunnen zeggen: 'Hoe dit evenwel zamen hangt weet JOOST!' gij ziet, dat, bij bedaard nadenken men zo veel verstand niet behoeft te hebben als dat boosaartig, nijdig weeten, om 'er tamelijk veel zamenhang in te ontdekken: gij kunt 'er echter met LEENTJE wel eens over keuvelen - Nu zal ik de pen tot morgen nederleggen; want zo dra ik ontbeeten heb ga ik Juffrouw HARRIS bezoeken: vaar zo lang wel; slaap den slaap der jeugd, der ontschuld en der gezondheid!

EERSTE VERVOLG.

Ik vond beiden de vrienden te zamen op MIETJE'S kamer, druk aan 't praatzen: Juffrouw HARRIS die niet zeer goed Hollandsch spreekt, doch ten vollen verstaat, in 't Fransch, en MIETJE in haare taal: ik vond des onze MIETJE met *haare* vriendin, - 'Met *haare* vriendin, NAATJE! hoe moet ik dit verstaan?' - Gij moet dit verstaan in den ouderwetsten, uitgebreidsten, eigenlijksten zin des woords, BETJE: ik ben gerust dat de ziel van MIETJE nu haare wedergade gevonden heeft; ik houde mij verzekerd, dat de Ko-

ning der verschrikking, niet alleen voor ondeugd en dwaasheid, maar ook Koning der verschrikking voor liefde en vriendschap, die zielen-echt nooit zal kunnen scheiden: nooit zag ik MIETJE, die tog, gij weet het, een recht zoet teutelkousje, of, zo als uwe Tante haar noemt, een lief Menist hondje is, zo opgeruimd, zo vlug, zo levendig, zo praatachtig: zij was geheel opgewonden, geheel aandacht, geheel bezielde door vriendschap; kort gezegd, BETJE! puur sentimenteel: ik kende haar naauwlijks: ja dit ging zo ver, dat, schoon het geheele vuur aan koolen lage, zij niet in de gedachten kreeg om te schellen en te *beveelen*, die koolen in de keukendoofpot te leggen, en ik durf 'er, eene groote zaak, uwe vriendschap onder verwedden, dat zij den eersten nacht, na dat Juffrouw HARRIS daar in huis was, niet meer geslapen heeft, dan BETJE, toen die hoorde dat MIETJE'S Broër degelijk verliefd was op haare Nicht KEETJE: zij ziet alles te gelijk wat maar in betrekking staat tot haare vriendin, en is bijnaar zo gaauw als gij: Juffrouw HARRIS zag naar haar snuifdoos, dit merkte MIETJE, zij ging naar boven en was weêr beneden, (met de doos) in zo weinig tijds, als gij noodig hebt om een glas water te drinken.

Juffrouw HARRIS schijnt als ingelijfd in deeze familie, is zo opgeruimd, zo beminnelijk, zij ziet 'er zo gerust, zo helder uit, dat men zien kan, dit jong mensch is gerust en gelukkig: kort ge-

zegd, zij heeft het voorkomen van een kind des huizes, die eene lieve Zuster bezoekt: het speet mij half dat ik deeze vriendinnetjes in haar gesprek gestoord had, te meer daar haar tijd dierbaarer is naar maate die rasch òm zijn zal: MIETJE is zo grootsch op haare vriendin als wij beiden op onze aanstaande Heeren en Meesters zijn, al willen wij dit juist voor jan alleman niet weeten: zie hier een bewijs: MIETJE nam mijne hand met zo veel levendigheid en warmte als zij nooit gewoon was, en zei, opgetogen door blijdschap: ‘Nu, lieve NAATJE! heb ik ook de vriendin gevonden daar mijn hart zo lang naar zocht?’ Ik wilde voor BETJE STAMHORST spelen, en haar eens verlegen maaken - ‘Ook eene vriendin gevonden,’ antwoordde ik, met een spijtig trekje op mijn gelaat, en met een aartig opgeschort lipje, ‘wel ik dacht dat BETJE en ik ook uwe vriendinnen waren; wij hebben ons dan te veel geveleid; weet gij wel dat dit *uw* en ook *ons* niet veel eere aandoet?’ - zij liet zich niet verbaazen, zij zei schielijk en op staande voet, ik wilde maar zeggen dat ik Juffrouw HARRIS bemin, zo als BETJE u bemint: hier konde ik niets op antwoorden en MIETJE kwam 'er met glans door: ja BETJE, MIETJE heeft haare vriendin gevonden; ik zie dat zelve klaar en duidelijk.

Onder het drinken van een kop Chocolaad, nam ik de gelegenheid waar om Juffrouw HARRIS over KEETJE te onderhouden: haare berichten

stemmen zo volkomen overéén met die van WALTER dat ik 'er u niets van melde: zij verzekerde mij echter ook dat KEETJE, sedert zij berouw gehad en haare misslagen gezien had, zo ten haaren voordeele veranderd was, dat zij, onder het opzicht uwer Moeder, nog eens wat meer worden konde dan een dagelijks character: zij had mij ook recht gedaan en gezegd, dat ik nooit dan haar geluk bedoeld had, dat zij mij zelfs zeer slecht had behandeld, en niet meer verdiende dat ik belang in haar stelde: Juffrouw HARRIS had haar wel eens gevraagd, (hoe weinig KEETJE ook met haar sprak', vóór de komst van WALTER,) wat zij toch doen zoude om haar brood te winnen? dat, was haar antwoord, weet ik in 't geheel niet; gij ziet wel hoe onbekwaam ik daar toe ben: dan viel zij weder in een norsch stilzwijgen, en zat in haare gedachten verlooren: eindelijk vroeg zij aan haar die altoos zat te borduuren, of zij ook iet voor haar te doen had? - Dewijl ik nu, zeide Juffrouw HARRIS, om mij voor behoefte te bewaren, nacht en dag werkte, en mijne Meestresse wel betaalde, gaf ik haar ook werk: dit ging in 't eerst zeer gebrekkig, doch met mijne hulp won zij echter zo veel als zij daar noodig had, om eenvoudig te leeven: hoe zeer ik haar uitlokke om haar hart voor mij te openen, dit konde ik niet verwerven; zij was al te verbitterd om te klaagen: haare droefheid was ongestuim; zij weende nooit; maar dit heeft haare gezondheid zeer

benadeeld; zij was reeds eenige dagen ongesteld, hoewel zij het ontkende, toen de Heer WALTER haar vond, en dwong met hem te gaan; vervolgens spraken wij nog veel over KEETJE en dat wel zo als medelijden en genegenheid jonge lieden ingeeft, wanneer zij vrij en openhartig over eene afwezende spreken: terwijl wij dus aan de praat waren trad WALTER binnen; hij was uitgegaan om naar de gezondheid van den vriend WILLIAMS te verneemen, doch de Heer SAMUEL had hem gezegd dat de vroomme man zeer vroeg was uitgegaan, met oogmerk om zijne kleine gemeente te bezoeken: hij was ook bij Mejuffrouw DE GROOT geweest, die had hij, met haar man en zoon gezellig en vriendlijk bij elkander gevonden; KEES was zo verheugd, zeide hij, toen hij mij zag, als of hij mij in geen eeuw gezien en voor verloren geacht hadde, zo dat, BETJE! ik moest zo gierig zijn als het graf, om niet toetestaan dat WALTER rijklijk door zijn' vriend betaald is: omtrent één uur maakte ik beweging om heen te gaan: MIETJE zeide maar beslissend weg, dat zij mij gebood met de Famille te eeten: ik was geheel gehoorzaamheid, tot groot genoegen van WALTER, die al begon te vreezen dat ik zoude heengaan.

Oom was ook aan tafel: MIETJE was zo vrolijk en ja zo raar, dat Oom zelf bijnaar meesmulde, maar dit wegheestte: onze JAPIK zei alleenlijk: 'Ja dit is nu alles goed en wèl, ware mijne

lieve stoute meid hier ook' - 'Al met 'er tijd,' antwoordde MIETJE: Juffrouw HARRIS was een weinig benieuwd; wie was (dacht zij) toch die lieve stoute meid? MIETJE gaf haar te verstaan dat dit *mijne* vriendin was, en zag mij schelms in de oogen: nu wist Juffrouw HARRIS nog even weinig: hier op voldeed WALTER aan haare nieuwsgierigheid, en even als of VAN VEEN haar niet kende, luisterde hij al zo oplettend als zij: hoor, BETJE! WALTER maakte van u een afbeelding die u volmaakt geleek: ik hoorde VAN ARKEL eens zeggen: 'Juffrouw STAMHORST is een meisje, dat ik met allerlei sauses zo zou willen opeeten' - Ik geloof dat JAPIK van zijn gevoelen was; meer zeg ik niet: op het dessert kreegen wij de levensbeschrijving van Oom: WALTER en Juffrouw HARRIS waren de eenige aan tafel die 'er naar luisterden - uit beleefdheid denk ik: eindelijk vroeg hij: 'Nicht! denk je wel om de Pippind'or in de groote Porcelaine potten te leggen?' - 'Zeer wel Oom! maar zij liggen op eene drooge plaats, ik denk dat zij daar even goed zijn' - de oude Heer schudde zijn hoofd en wist niet hoe hij het had - hij werd tegengesproken! Had MIETJE de tijd gehad, zij zoude zelf verwonderd gestaan hebben over haare vrijmoedigheid, want ik weet zeker dat dit de eerste reis van haar leven was: zo zien wij, BETJE! dat eene geringe verandering in ons lot ons geheel kan *omscheppen*, (zeggen de *Duitschers*)

en dit woord vind ik nog krachtiger dan *wijzigen*: dit ontwikkeld in ons bekwaamheden en ook gebreken die wij niet in ons vermoeden: 't is niet alleen de Sexe-liefde, bij voorbeeld, die een bloôhartig meisje moed geeft: vriendschap heeft dat zelfde vermogen: liefde, dien naam waardig, maakt de held: 't zij het voorwerp onze Beminde, onze Ouders, onze Godsdienst, onze Vrijheid, of ons Vaderland is; zij verheft ons boven ons zelve: ik houde mij gerust, dat, indien iemand Juffrouw HARRIS durfde beledigen, onze MIETJE, zo fluweelzacht uit haar' aart, zo weerloos door principes, zo toegevende uit reden, haar zoude verdedigen, met uwen moed, en vastheid van geest.

Na den maaltijd gingen VAN VEEN, WALTER en ik, in dit schoon droog weder eene goede wandeling doen: Juffrouw HARRIS was nog te vermoeid van de reis, en MIETJE des ook van haar huislijk bestuur: al praatende spraken wij over den vriend WILLIAMS, en ik verwonderde mij dat een man van zulke hooge jaaren had kunnen besluiten, zo eene reis te doen om de vrienden in *Duitschland*, en nu weder te *Amsterdam* te bezoeken, en te stichten; ik vroeg of hier niet wel een lutke waan onder liep, dewijl 'er toch ook daar gemoedlijke zielen waren om te stichten? zie hier wat VAN VEEN antwoordde: de Gemeente der Quakers is hier zeer klein; men spreekt, na de dood van Zuster TIMMERMAN, daar zeer zelden: de leden, hoe ook overtuigd dat zij door den Geest

spreken en door hem inwendig verlicht wordende, zo weinig voorraad van gedachten hebben, en des, terwijl zij stil en met gesloten oogen dien invloed afwachten, bijnaar nooit iet te zeggen hebben, dat zulke menschen bij gebrek van denkbeelden in gevaar zijn, om zeer verkeerde, en misschien wel eens zondige invallen te krijgen; dat daarom eene aanspraak, hoe verward, hoe ongerijmd ook, nog dienen konde om zulke invallen te verjaagen - ik geloof dat hij gelijk heeft: WALTER voegde 'er bij, kleine gezelschappen zijn altoos meer verbonden, meer vereenigd, dan groote; dit leert de ondervinding, ook met opzicht tot die, die geheel voor de wereld zijn aangelegd; vooral indien zij het doel der bespotting waren: het moet des ook de Quakersche Gemeente ongemeen behaagen wanneer een vroom oud man, zich bij haar voegt; en nog meer, indien zo een man, om haar te stichten, eene groote reis ondernam, en allermeeft indien zo een gemoedlijk man haar verzekert dat de H. Geest hem gedwongen heeft haar te komen troosten en stichten: dit heeft iet Apostolisch, en aanstaande Zondag zal ook deeze Apostel, (zo verzekerde mij de Heer SAMUEL,) hier een woord tot stichting spreken.

De welvoegelijkheid en de nieuwsgierigheid zullen mij daar heen leiden: hoor ik iet, uwer waardig, dan zal ik het u schrijven: Juffrouw HARRIS verschilt zeer veel in begrippen met haaren voorgd; maar dit belet hem niet, haar als een teder Vader

te beminnen: hij is verzekerd dat zij ook in de genade begrepen is: zo eene verdraagzaamheid is een zedelijk raadzel, in een' man die gelooft door Gods Geest te spreken: dit zeide ik ook: zie hier wat VAN VEEN daarop antwoordde: een Quaker beschouwt den Heiligen Geest als een verstandig Vader die alle zijne Kinderen niet naar het zelfde plan opvoedt, maar acht geeft op hunne talenten en geartheden: hij geeft elk het beste om aan hunne bestemming te voldoen: die Geest zal des aan dit jong mensch, (zo denkt ongetwijfeld WILLIAMS,) dit geheel anders leiden dan aan mij, maar zij zal even getrouw zijn aan haar licht, dit is de groote zaak - hier uit zien wij dat de Christelijke verdraagzaamheid al zeer uitgebreid zijn kan, zonder in onverschilligheid, of nog erger, te ontaarten.

Toen wij terug kwamen, merkte ik, dat de twee vriendinnen geschreid hadden; mogelijk wel over haare kort aanstaande scheiding: misschien hebben zij ook reeds eene briefwisseling vastgesteld, want het is onmogelijk dat zij, in zo weinig dagen alles zullen kunnen uitpraaten; en al ware dit zo, de vriendschap, dien naam waardig, heeft eene vertrouwelijke briefwisseling, vooral in onze jaaren, zo noodig als de liefde.

Ik ben meer en meer overtuigd dat 'er zielen zijn die voor elkander geschapen werden; als zij elkander ontmoeten, (doch dit gebeurt zelden,) is zien en beminnen het zelfde: al ware Juffrouw

HARRIS 's daags naar haare komst bij MIETJE, vertrokken naar het uiterste der schepping, dan nog zoude zij zeggen: ik heb mijne vriendin gevonden: afstand verzwakt geene vriendschap; zij blijft in het hart gegrond: niets kan haar daar uitrukken: oordeel hoe veel verpligting deeze vriendinnen aan WALTER meenen te hebben, die haar bij elkander bragt - Nog een gril, om eens wat anders te praaten, van Oom - hij drinkt altoos vier kopjes thee met veel melk, maar het laatste altoos zonder melk of suiker; en waarom? uit smaak? gantsch niet, maar om de beslagenheid van de tong aftespoelen, die anders van de melk overblijft; maar die zelfde man eet echter, voor zijn avondeeten niets dan een aanzienlijke kom rijst en brei, zonder ooit te denken aan een beslagen tong: ik geloof dat alle Ooms-grilletjes geen ander oogmerk hebben dan, om te zien of Nicht wel alle behoorelijke attentie voor hem heeft, maar dan is zijn hoogmoed gefopt, want MIETJE doet dit reeds veele jaaren uit gewoonte, zonder 'er iet bij te denken: lieve BETJE! pas toch op als gij zijne huisgenootte zijt, anders zult gij nooit zijn vriendin worden: onze KEES, (niet meer CORNELIUS,) kwam in en verzocht ons jonge lieden, bij zijne Ouders ten eeten: dit verzoek was te beleefd en te gemeenzaam om afgeslagen te worden; wij gingen met hem en sleeten een alleraangenaamsten avond: hij is zo verliefd op Juffrouw HARRIS, als hij voormaals op dat ding was, dat

hij Philosophie noemde; maar dit staat hem zo wel dat hij 'er in onze oogen bij wint: zijne Ouders en Oom SAMUEL zien dit met het grootste genoegen: 't is waarlijk jammer dat hij nog wat te jong is om zijn oogmerk (en dat geloof ik van het meisje ook,) weldra te voltrekken - Thans t'huis gekomen, schrijf ik aan u, om u en ook mij zelve te voldoen: het verstand zegt misschien, ik heb 'er niets aan, maar het hart, ten minste de nieuwsgierigheid, zal 'er mede te vreden zijn: ik herhaal mijn verzoek, schrijf mij veel over KEETJE: ik vroeg VAN VEEN of hij ook niet aan u schreef, hij antwoordde mij, dat hij aan u volstrekt over niets konde schrijven, dan over zijne liefde, en hij had te veel achting voor u om u thans, daar gij zo zeer deelt in het ongeluk en de ziekte uwer vriendinne, met zijn gesnap te verveelen: de jongens zijn tog wonderlijke schepzels! alles moet op hun belang uitloopen of zij doen niets: kan hij u dan zijne liefde niet toonen door deel te neemen in uw verdriet? - nu, hij zal zich wel bij u weeten te verantwoorden.

TWEEDE VERVOLG.

Ik geloof dat het Mevrouw RIJZIG is, die zegt, dat zij heel gaarne zo eens in een zeer vermengd gezelschap eeten mag: in zulk een gezelschap bevond ik mij gisteren: 't was eene, mag

ik het zo met alle eerbied voor deugd en naauwgezetheid noemen - stichtelijke klossen-partij: behalven de vrienden die elkander thans dagelijks zien, waren 'er ook Mevrouw KLINKERT, uwe Tante en de Heer JORDAAN: allen genodigd door den Heer SAMUEL: ô BETJE! de man heeft *uitgehaald!* zo is het woord: hier waren gezond verstand, naauwgezette ernst, wèl gemeente dweeperij, goedhartigheid, zedelijke Godsdienst, en onkundige weltevredenheid, geest en oordeel, aan de zelfde tafel: ik geloof half dat de vriend WILLIAMS het woord *naasten* uitstrekt tot alle gevoelige schepzels, en zich zo zorgvuldig van dierlijk voedsel onthoudt, als een Bramin die in de zielsverhuizing gelooft: Juffrouw HARRIS zeide mij dat hij, schoon in het vleesch eetend *Engeland* geboren en opgevoed, sedert zijne eerste jeugd niets dan moesvruchten en melk genuttigd had; deeze man is echter in zijne hooge jaaren zo gezond en sterk als of hij zich niet gevoed had dan met de organische deeltjes, ons bekend gemaakt door LE BUFFON: hij zat meest met half gesloten oogen en in zichzelf ingekeerd: ik twijfel sterk of ook zijne reukzenuwen hem wel duidelijke berichten gaven van de spijzen die wij gebruikten: maar hij was zelf te veel afwezig met den geest, om ook door een enkele zucht onze praatachtige weltevredenheid aftekeuren: SAMUEL presenteerde hem een vleugel van een hoen, en om hem overtehaalen daar van te proeven, voegde hij

'er (zonderling genoeg,) bij, wij zijn niet onder de Wet maar onder de Genade: WILLIAMS bedankte zonder daar eenige rede van te geeven: de jonge DE GROOT wist haast niet of hij zijn bord zoude leêg eeten, zo geneigd is hij om deezen mans voorbeeld te volgen: de Quaker zeide: alle spijs is goed, met dankbaarheid gebruikt zijnde: zalig is hij die zich zelven niet oordeelt in 't geen hij voor goed houdt! de Hernhutter die meer eigen gerechtigheid heeft dan de Kwaker, hoe zeer hij ook daar tegen ijvere, vond zijne eigenliefde een weinig geraakt, om dat WILLIAMS zich naauwgezetter gedroeg dan hij; hij zeide met zo veel gezachs of hij eene *oudste* geweest ware: 'Ik ben verzekerd dat geen ding 't welk God gemaakt heeft onrein is, en niemand mag het ook zo noemen' - 'Ik,' was het zachtmoedig antwoord, 'ben van uw gevoelen, vriend! ik zie het niet aan als onrein, maar ik vind de wereld van God zo rijk in smaaklijke spijzen, dat ik, ter voldoeninge mijner lusten geen gevoelig wezen een oogenblik smart zoude willen aandoen: het leven is zo zoet voor de onnozele dieren!' - 'En ik,' zeide uwe Tante, die haar' vriend wilde verdedigen, 'denk, dat God de beesten voor de menschen schiep; en ik zou ook weldra van de graad vallen zo ik geen vleesch ate' - de goede WILLIAMS reikte haar een duif, en zeide: 'Vriendin! eet met dankzegging' - hierop sloot hij weder de oogen

en verplaatste zich in de andere wereld - onder het dessert vroeg de *Seister Broeder*: (die, dunkt mij, zich wilde doen kennen als een kind des Heilands:) ‘Vriend WILLIAM’S! wat is toch de reden, dat gijlieden u in 't geheel niet wilt schikken, naar de onverschilligste en vastgestelde gebruiken der zamenleving? zo als het groeten met afneming van den hoed, het aanspreken met titels en onderscheidingen’ - Om dat mijn vriend, die dingen voor ons niet onverschillig zijn.

DE HERNHUTTER.

Is het afnemen van den hoed, is het zeggen *Mijnheer*, zonde?

DE QUAKER.

Geenzins: maar alle valsche betuigingen zijn zonde: ik weet dat gij *mijn* dienaar niet zijt, dat ik *uw* heer niet ben; dat wij als menschen elkander geen eerbied schuldig zijn: noem ik u des *mijn* heer, en buige ik mij voor u, dan doe ik een valsche betuiging - hoe veelen noemen zich, met eerbied, de onderdanigste dienaar van, mijn Heer, terwijl zij hem verachten en geen den minsten dienst zouden willen doen? - Dit, vriend! kunnen wij niet anders houden dan voor bedrog, voor misbruiking der spraake die God ons gaf, om onze gedachten naar waarheid medetedeelen - hoe kan men ooit staat maaken op mijne verzekering, mijne beloften, indien men weet dat ik dagelijks daar tegen handel? Aan onze oprechtheid vast te

houden is ons groote doeleinde: 't is niet slechts in complimenten dat men hier van afwijkt; maar in de beschaafde bijeenkomsten weet men nooit of men al of niet welkom is, zo bedriegelijk zijn de betuigingen: men geeft zich de vrijheid zich te verzaaken als men, t'huis zijnde, geen gezelschap zien wil, vooral niet dien persoon die ons mogt komen bezoeken: overvalt hij ons, dan gedraagen wij ons als of wij ten uitersten verblijd en vereerd waren met zijn bezoek: zo speelt men, zijn geheele leven door, een rol, die een eenvoudig oprecht man zich behoorde te schaamen; men bedriegt en wordt bedrogen; en dit doen ook zij, die zo fier op hunne vrijheid zijn; maar noem mij eens een grooter slavernij dan dat ik de vrijheid niet heb om in mijn eigen huis alleen te zijn als ik dat verkies, of menschen te moeten ontvangen die ik niet kan begeeren te zien, of naar hen te luisteren: welk mensch zoude men voor beschaafder houden, hij die u met alle blijken van achting ontving, en als gij vertrokken waart, verhaalde, dat gij zeer lastig gezelschap zijt; dan hem die u eenvoudig had laten zeggen dat het hem thans niet gelegen kwam iemand te ontvangen? 't is dit misbruik der spraake en der gebaarden die den eed noodzaakelijk gemaakt heeft: en daarom zeide ook de Heiland, dat die uit het booze is; maar aan die valsheid is men zo gewoon dat zelfs Christenen zich daarover niet eens bezwaaren; en ik duchte, of de eed des wel veel heiliger voor hen

is dan ja, en neen: zo verre is men afgeweken, niet alleen van de Euangelische, maar zelfs van de natuurlijke eenvoudigheid, die ons in kinderen zo zeer behaagt; doch ook slechts in kinderen: en echter onze bespote vrienden zijn al hun credit in den koophandel al het vertrouwen dat men in hun heeft, aan hun, ja, is ja, en neen, is neen, verschuldigd.

Wij zagen elkander aan; wij gevoelden dat 'er in dit alles zeer veel waarheid was: wij zien 'er ook uit, dat onze vriend wel redeneert over onderwerpen waarin hij gelooft dat men zich mag bedienen van zijne reden.

De Hernhutter, die anders zo bang is voor de reden, als een verhard zondaar voor de Openbaring, was niet gezind zijne zaak zo rasch optegeeuen.

DE HERNHUTTER.

Gij zult, Broeder! mij echter toestaan dat een kind eerbied aan zijne Ouders, een knecht aan zijnen meester schuldig is? dat wij aan onze Overheden den zelfden pligt moeten bewijzen? des mag een kind, een knecht, een onderdaan ook zijn' hoed voor hen afneemen, voor hen buigen; de Heiland wil zelfs dat wij Koningen en Stadhouders zullen eeren als over ons gesteld zijnde.

DE QUAKER.

Het buigen, en afnemen van den hoed zijn geen tekens meer van eerbied en onderdanigheid: 't zijn niets beduidende complimenten; onderdaanigheid aan

de Ouders betoont men onbedriegelijker door hunne geboden optevolgen, dan, door te buigen, of den hoed af te neemen - wie is de overheid die ik eerbiedigen moet? de Koning, de Vorst, de Prins - de Burgemeester? geenzins! mijne Overheid is ook de hunne, het is de Wet; die Wet, die zij, even zo wel als ik moeten onderdanig zijn; zij allen zijn niets dan de handhavers der Wet, die tot heil van allen gemaakt is: de waare Christen, die weet wat hij gelooft, is vrij van alle menschlijke eerbied; de Wet alleen, ik herhaal het, is zijne Overheid: maar dit moet hij toonen; niet door zich te buigen voor de Uitvoerders, maar voor haare bevelen - veronderstel dat ik geen Christen, dat ik alleenlijk een verstandig man ben, zo kan ik van deeze beginsels niet afwijken - is mijn Koning, is mijn Regeerder een braaf man, eerbiedigt hij zelf de groote Wet - het algemeene best - ô, dan acht ik hem zeer hoog; maar is hij de bederver van zijn Land, de onderdrukker van vrije menschen, die hem aan hun hoofd plaatsten, dan verdient hij alle mijne verachting, of ik mijn' hoed voor hem afneeme dan niet - en indien ik hem met blijken van achting behandel, dan doe ik mij zelven schande aan; ik sta af van de waardigheid die God in mijn natuur gelegd heeft - waren 'er geene slaafsche zielen 'er zouden geene dwingelanden zijn; dit leeren ons de Romeinsche Historiën; dit leert ons ieder Volk dat zijn Overheid

meer eerbiedigde, dan de Wet, die voor allen gemaakt is.

Dit smaakte onzen Gastheer zo zeer dat hij een glas inschonk, en het uitdronk, op de gezondheid van den man, die zulke goede denkbeelden had van Vrijheid.

Tante, merkende dat haar vriend niets had te antwoorden, nam het woord en zeide - 'Ja, mijn goede oude man! daar heb je gelijk aan, al dat buigen en al die complimenten zijn maar valsheid; dit zag ik in uw lieven Neef, die altoos zo beleefd was, en zo vol betuigingen, maar nu blijkt het wel dat hij een valsch Kaerel was, en dat heeft mijn arme KEETJE ingenomen, en mij eenvoudig schaap ook; en zo heeft hij haar verleid; hij zal wat te verantwoorden hebben!'

DE QUAKER.

Laaten wij hem niet veroordeelen, maar der genade aanbeveelen: vertroost gij uw Dochtertje, door het schrijven van een recht moederlijken brief; ik weet, door den Geest des Heeren, dat haar berouw oprecht is: maar schrijf niets dan het geen de Geest u, als gij stil en gelovig op hem wacht, zal ingeeven.

TANTE.

Neen Mijnheer, ik schrijf niet: de lieve Heiland heeft mij losgemaakt van het meisje: zij is nu in zijne handen; Hij wil niet dat ik mijn hart aan haar hecht, 'Zij zal,' zegt de Heer JORDAAN;

‘wel ruste vinden in zijne geopende zijde: zijn bloed zal Hij aan haar voorhoofd strijken, op dat de Heiligen zien dat zij een kind van den Heiland is.’

Dit was ons zo vreemd, dat wij allen met groote strakke oogen haar, en elkander aanzagen, en zwijgend een snuifjen namen: zie hier wat WILLIAMS antwoordde.

DE QUAKER.

Ik wil noch met u noch met den Broeder JORDAAN twisten: de Geest leidt ieder op dien weg die voor hem het heilzaamste is; evenwel die Geest vraagt: ‘Kan ook eene Moeder haare zuigeling verlaten?’ zoud gij u daar aan schuldig maaken?....

DE HERNHUTTER, (*hem invallende.*)

De lieve Heiland zegt: die Zoon of Dochter liever heeft dan Mij, is mijner niet waardig.

DE QUAKER.

De Heiland zegt ook: Die zijn' Broeder, (hoe veel te meer zijn Kind!) niet lief heeft, hoe zal hij God liefhebben?

De *Joodsche* DE GROOT, voorziende dat dit een cirkel worden zoude, (om niet erger te zeggen,) nam des het woord: ‘De zedelijke Wetten van God,’ zeide hij, ‘zijn onveranderlijk en eeuwig: JEZUS betuigde meermaal niet gekomen te zijn, om die Wetten te breeken, maar om die te vervullen: het schijnt mij des toe, dat hij die beweert, (zo als, onder andren, de be-

ruchte Graaf ZINSENDORF,) Wetten van JEZUS ontvangen te hebben, die daarmede strijden, al ware hij zo loos als die Graaf, en zo vroom als een Dweeper of een zotskap is - hij zweeg: uwe Tante zuchtte: dit is zeker de eerste zucht die zij geslaakt heeft: ons KEESJE, die zo oplettend is, omtrent de rampen van anderen, als veelen omtrent hunne gebreken, vroeg: Mevrouw! zijt gij niet wel? of denkt gij aan uwe lieve Dochter? ô die zal niet altoos ongelukkig zijn!’

MEVROUW WILDSCHUT.

Neen, jonge Heer! maar ik dacht daar zo: wel lieve Heer, indien vroomen en wijzen lieden zo verschillen over het Geloof, dan weet ik althans niet, hoe ik, en andere domme menschen het stellen moeten met hunne kostelijke zielen; en tot wie zullen wij ons dan keeren om onderrecht te worden?

‘In de Ark der behoudenis,’ (riep de Hernhutter,) ‘keer u in de geopende zijde des Heilands!’ - ‘Ja,’ was haar antwoord, ‘dat hebt gij mij, (als ik mij wel bedenk,) ook reeds dikwijls gezegd’ - zij stondt van tafel op en was weêr even vrolijk; zij sprak zelfs over geheele andere dingen dan die geopende zijde...

Dus verre had ik deezen geschreven, toen mij door de Post een' brief bezorgd werd, wiens inhoud mij zo getroffen heeft, dat ik mij buiten staat bevinde u ditmaal iet meerder te schrij-

ven - lees en oordeel: ik neem de vrijheid, om VAN ARKEL'S brief aan zijnen vriend, hier mede intesluiten; als hij bij u gelezen is, zend hem mij dan terug, op dat ik hem ten eerste adres geeve - omhels met tederheid onze lieve KEETJE! - ach! mogt ik welhaast mij verheugen in haare volkomene herstelling! - Schrijf mij toch veel *over haar*, en geloof dat ik ben,

Uwe toegenegenste Vriendin,

NAATJE.

Tiende brief.

De Heer VICTOR DE SAINT ANDRÉ, aan Mejuffrouw ANNA HOFMAN.

(Uit het Fransch Vertaald.)

MEJUFFROUW!

Het zal u mogelijk verwonderen een' brief te ontvangen van een' man die u zeker geheel onbekend is; uwe verwondering zal verdwijnen, zo dra gij weet, dat hij die de eer heeft u deezen te schrijven, zulks doet op het verzoek van iemand die gij zeer wèl kent, van den Heere VAN ARKEL - weinige dagen vóór zijn' dood verzocht hij mij dit, en om den inliggenden aan uw adres te zenden.

Gij, Mejuffrouw! zult niet gunstig over mij denken, zodra gij leest dat ik genoeg met den overledenen bekend sta, om hem aantemoedigen mij dit verzoek te doen: bedrieg u niet! nooit was ik zijn *vriend* - toen hij zich voor vier jaaren te *Parijs* ophieldt, leerde ik hem kennen voor éenen dier jongelingen, met welken een eerlijk man, geene zo heilige verbintenis kan of mag aangaan - hij maakte zich toen reeds berucht door zijne bui-

tensporigheden - ik leerde hem kennen aan die huizen, alwaar men, volgens de gewoone uitdrukking, altoos de *beste* gezelschappen ziet.

Gaarne beken ik, dat ik, toen ik hem nog alleen van zijne beste zijde zag, gunstig over hem dacht - dit had ik met veelen gemeen - zijn beschaafd voorkomen, zijn behaagelijken ommegang, zijn vrolijk vernuft, zijne ongemeene talenten, zijn toen reeds geoefend verstand, bekoorden mij zo zeer, dat ik mij de moeite gaf hem nader te leeren kennen - ik wilde zien of ik mij in deezen aangenaamen jongeling een' vriend konde verkiezen.

Rasch kreeg ik hier toe gelegenheid; en zag met leedwezen dat hij mijn vriend niet moest, niet konde worden: hij behandelde mij met die onderscheidingen die onze eigenliefde vleien; ja zelfs met achting en vertrouwen: ik bediende mij daarvan om te beproeven, of ik hem van zijne onbetaamelijke vermaaken konde afleiden - het viel mij zo lastig, een zo rijk begaafd jongeling op den weg der zedeloosheid te zien voordhollen! ik wist dat hij niet alleenlijk geest, maar dat hij verstand had; hij moest, dacht mij, geschikt zijn voor edeler vergenoegen - ik ontdekte zelfs eenige goede hoedanigheden in hem; hij was goedaartig en medelijdend; hier van had ik meermaals sterke bewijzen gezien: hoe vleide dit mijne hoop! ik toonde hem hoe veel belang ik in hem nam: ik bragt hem in zulke huizen alwaar men, in den waaren zin des woords, de *beste* gezelschappen ziet - daar

was hij aangenaam om dat zijn oogmerk was te behaagen: ja Juffrouw! hij behaagde aan lieden van verstand, deugd en beschaafdheid - hier, moest hij zelf bekennen, was de deugd beminnelijk - hier was men vrolijk zo als het redelijke menschen betaamt: deeze lieden geloofden niet dat men God aangenaamer wordt door uitgedachte zelf-kwellingen, dan door een dankbaar gebruik te maaken van zijne zegeningen - ik ontdekte echter weldra dat dit alles hem niet voldeed; ja dat hij zich voor den dwang dien hij zich daar oplegde, rijklijk schâeloos stelde - dit bedroefde mij - hij toch was niet in 't geval van zo veele jonge lieden, die slecht gezelschap zoeken, om dat zij geen' toegang hebben in zulke nuttige bijeenkomsten; mijne hoop verdween echter niet, dan toen ik wist dat hij noch zedelijke beginzels erkende, noch de wetten van den Godsdienst eerbiedigde; dan toen ik getuige was dat hij zijn vernuft misbruikte, om deugd en Godsdienst belagchelijk, en verdacht te maaken.

Meermaals beproefde hij het, mij aan zijne zijde te brengen: hier voor had mij de opvoeding, en het voorbeeld mijner Ouders bewaard: ik was overtuigd dat zedeloosheid of hoogmoed, en meermaals beiden, de bron der Godverlochening is: ik moest haar des verfoejen: ik wist dat het denkbeeld: 'er bestaat een God die zo wel beloont als straft,' onontbeerlijk is voor een redelijk zedelijk wezen: ik wist dat deugd orde is, en dat

hij die haar veracht, niet alleenlijk anderen maar ook zich zelve noodwendig ongelukkig maaken moet: 't is waar, ik volgde de ceremoniën van den Godsdienst mijns Lands; maar ik zag duidelijk dat een Godsdienst op vervolging gegrond, en zo vol van de uitspoorigste misbruiken, niet die Godsdienst is, dien men, en met recht, de Christelijke noemt: ik wist wat deszelfs Godlijke insteller eischt - liefde tot God en den naasten: hij konde mij des niet van een zo dwaas als dom Bijgeloof verdenken: hij deed dit ook niet; hij kon met mij redeneeren, en ondernam het ook in bedaarde uren: meermaals bekende hij zelf dat hij de kracht mijner bewijzen gevoelde: maar zijn toemeloze driften overschreeuwden de inspraak van zijn geweeten: om zich daarvan te ontslaan, dompelde hij zich in de bedwelmendste wellusten: ten minste ik heb meenen optemerken dat dit zo was: toen hij vertrok droeg hij de verwondering mede van veele jonge zotten, en de verachting van alle deugdzaame verstandige lieden, die hem kenden zo als hij was.

Het is nu omtrent drie maanden dat hij mij in de Tuilleri ontmoette: hij sprak mij aan, en scheen begeerig zijne kennis met mij te vernieuwen: ik was koel beleefd, en besloot mijn vertrek naar een mijner Landhuizen te verhaasten: ik zeide hem dit niet, ook niet dat ik getrouwd was met eene waardige vrouw, of dat ik het grootst gedeelte mijns tijds buiten *Parijs* doorbragt: mijn

oogmerk was hem te mijden, niet om dat hij gevaarlijk voor mij zijn kon, maar om dat ik wist dat zijn gezelschap mij oneer moest aandoen, bij ieder die hem wèl kende en verachtte.

Ik vertrok naar mijn Landhuis, dat niet verre van *Parijs* ligt, en daar ik mij, sedert mijn huwelijk, het meest onthield - daar leefde ik vergenoegd en buiten bediening; mijn groot oogmerk is, mijne huurders gelukkig te maaken, en mijn goed te verbeteren: reeds zie ik mij Vader van twee kinderen, die mij eens zullen danken voor de Moeder die ik hun gaf.

Eéne mijner geliefdste uitspanningen is, te paard rijden: zelden verloopt 'er een dag, dat ik mij dit gezond vermaak niet geef: voor veertien dagen, zonder eenig bepaald oogmerk, uitgereden zijnde, bragt mijn paard mij in het bosch van *Boulogne*; daar reed ik eenige laanen op en neder, en t'huiswaards willende keeren, sloeg ik een' zijweg in: niet verre was ik voordgereden, toen ik op eenigen afstand twee Heeren in duël vond: zij hadden geene secondes; alleenlijk een knecht stond op een' dwarsweg, en hield twee gezadelde paarden bij den toom - zij vochten, niet zo bedaad als onze *Petit-mâtres*, die slechts de eer bedoelen om, door elkander een schrap over de hand te geeven, te toonen dat zij lieden van eer en moed zijn, die ook over de minste beuzeling den degen trekken; neen! beiden vochten verwoed: ik kende hen

niet, de eene die ik in 't aangezicht zag, was mij onbekend; en VAN ARKEL zag ik slechts van achteren: ik klom af, om te zien of ik dit gevecht niet konde doen eindigen, eer de gevolgen voor een, of misschien voor beiden, doodlijk wierden: zo als ik toetrad viel hij, die ik niet in 't aangezicht gezien had, achterover, terwijl hij zijn' antagonist nog eene steek wilde toebrengen - deeze ontweek dien, en riep: 'Sterf verrader! gij die de gastvrijheid schond, en eene Zuster, mij dierbaar, verleidde:' daar op, zonder mij naauwlijks te zien, steeg hij, geholpen door den knecht, al bloedend te paard; reed om den gekwetsten heen, en zag hem nogmaals aan met al het eisselijk vermaak van wraak en haat: 'ik ben gewroken,' zeide hij, en reed weg.

VAN ARKEL lag in flauwte; het bloed stroomde uit drie wonden: 'Zijt gij,' vroeg ik aan den knecht, 'in dienst van deezen Heer?' dit met ja beantwoord zijnde, hielp ik hem zo goed ik konde zijne wonden stelpen: hij hadt zijn' knecht belast een pakje linnen medeteneemen, weinig denkende dat hij, zo fix met den degen, dit zelf nodig hebben zoude: spijt en woede misvormden zijn doodbleek gelaat; zijne oogen bleven gesloten - ik beval den knecht bij hem te blijven, en hem zo goed mogelijk met zijne uitgetrokken kleederen, en mijn eigen mantel, die op mijn paard gebonden was, te bedekken: de plaats was

eenzaam; ik vleide mij dat ik in mijn oogmerk zoude slagen: ik zeide dat ik nog vóór den avond terug zijn zoude.

Terstond vloog ik naar huis, liet mijn koets gereed maaken, zeide in weinige woorden aan mijne vrouw wat ik gezien, en voorgenomen had; 'er bijvoegende: 'De gekwetste is een vreemdeling die ik meermaals in gezelschap gezien heb:' ik zond ook om een' Chirurghijn: bij hem komende vond ik hem tegen een' boom leunende zitten: hij had bloed opgegeven; en de wond onder de borst bloedde onophoudelijk: de bedienden bragten hem in de koets: hij was flauw, en zijne oogen bleven gesloten: onder het rijden gaf hij weder bloed op: men bragt hem te bedde; de Chirurghijn meende dat de groote wond doodlijk was, doch zeide dat hij het nog niet konde beslissen: hij opende hem een ader, dit bedaarde het bloedbraken: vervolgens liet ik hem over aan de zorg mijns kamerdienaars.

Vroeg in den morgen kwam ik voor zijn bed: hij zag, hij kende mij; hij greep mijn hand, drukte die aan zijne lippen en zeide met eene flauwe stem: 'Zijt gij het mijn vriend? heb ik aan u deeze weldaad te danken!' zijne aandoeningen lieten hem niet toe iet meerder te zeggen: ik verzocht dat hij bedaard zijn wilde, en zich niet door spreken vermoejen: de Chirurghijn kwam, bezag de wonden, en toen hij met mij alleen was, zeide hij, dat hij de wonde, onder de linker borst, voor

doodlijk hield; dit verschrikte mij, ik wist hoe onbereid hij was om uit dit leven te gaan! ik vleide mij nog al, tot dat hij eene heftige koorts kreeg: in die koorts ijde hij vreezelijk: hij sprak niet, of van zekere jonge Juffrouw, die hij JANSJE noemde: 'Ik ben,' riep hij, 'een verleider, een trouwloos verrader:' dan zeide hij eens: 'Lieve onnozele! uwe liefde voor mij, uw vertrouwe in mij, heeft u in mijne strikken gebragt:' veel sprak hij in zijne taal, en dan verstond ik niets dan den klank van dien naam, dien hij alle oogenblikken uitzuchtte: uit dit alles vermoedde ik, dat hij zich aan een zeer slecht stuk heeft schuldig gemaakt: mogelijk is u dit bekend: meermaals sprak hij van zijne Zuster, hij vervloekte haar, en gaf haar de schuld van zijne grootste misdaad, (die, geloof ik, waarover hij zich, omtrent deeze jonge Juffrouw beschuldigde:) hij noemde ook dikwijls den naam van eenen BLONDEL, hij noemde hem zijn braave vriend BLONDEL: eens sprak hij over eene Juffrouw WILDSCHUT; doch zo verward, dat ik daar niets uit konde opmaken, zo niet, dat hij haar, uit haars Vaders huis gevoerd, en toen in een vreemd land, na haar van alles beroofd te hebben, dunkt mij, verlaaten had.

Mijn ziel was geheel afgrijzen! - maar hij was een mensch! mogelijk, dacht ik, heeft de Voorzienigheid, in wie ik zo vast geloof als in het bestaan van God, toegelaaten, dat ik hem vond, op dat ik zoude beproeven, of ik hem niet

tot berouw en bekeering konde brengen: zo lag hij negen dagen: geduurig verergerde zijn toestand: 'Gij zult weldoen,' zeide de Chirurijn, 'indien gij den ongelukkigen man zegt, dat zo hij over zijne zaaken wil beschikken, hij dat niet langer moet uitstellen:' - ik was daar zo wel van overtuigd, dat ik de eerste gelegenheid waarnam waarin ik hem bedaard genoeg vond om hem dit te doen weten. 'Hebt gij, mijn vriend,' vroeg ik, 'ook eenige schikking over uwe zaaken te maaken? wilt gij niet dat ik aan uwe vrienden, in Holland schrijve?' Hij zag mij ijsselijk wild aan, richtte zich op, vroeg: 'Moet ik sterven?' - 'Uw toestand is gevaarlijk:' - 'Moet ik,' herhaalde hij, 'sterven? Zouden deeze ligte wonden een jong gezond sterk man den dood veroorzaaken? Ik kan niet sterven!' - Hier op viel hij in een zwaare stuiptrekking - Bij zich zelve komende, zeide hij: 'zal mijn rol zo spoedig zijn afgelopen! ô mijn vijand! dat zal een triumph voor u zijn... Maar ik heb moed, en hoop' - 'Beiden vrees ik zullen u niets baaten.' - Hij zweeg en lag in zijne overdenkingen als verloren: ik stoorde hem daarin niet. Naauwlijks zag hij den Chirurijn, of hij vroeg met eene schijnbare bedaardheid - 'Wat zegt gij Mijnheer, moet ik sterven?' - De braave man verzekerde hem, dat de wonde onder zijn linkerborst doodlijk was. - 'Maar gij zijt een man, en zo als ik hoor een verstandig man;

neem uw partij en gebruik den tijd dien gij nog te leeven hebt, tot uw nut: dit is uw pligt' - Hij zeeg, spraakloos op zijn hoofdkussen: eindelijk reikte hij hem de hand, en zeide: ik ben voldaan over u, gij hebt mij wèl behandeld: toen verzocht hij mij, dat ik hem zijne beurs gaf; ik deed zo: 'Zie hier is uwe belooning,' hem die overreikende, 'gij zult mij zeker uwe hulp niet onttrekken' - vervolgens wendde hij zijn gelaat van ons af, en in verscheiden uren sprak hij geen een woord.

Des volgenden morgens zat ik voor zijn bed; hij zag dat ik onuitspreekelijk was aangedaan: 'Gij weent S T. A N D R É,' zeide hij, mij tederlijk aanziende, 'gij weent over een monster' - 'Ik ween over u, als over een ongelukkige; ik haat de ondeugd, maar ik bemin den mensch! - Ach!' (barstte ik uit,) 'hoe gaarne zoude ik u als mijn vriend bemind hebben! hadde ik toch iet op u vermogt; ik meende het zo hartlijk met u:' ik kon niet meer zeggen: dit trof hem; hij zag mij ernstig aan, en zeide met eene veel sterker stem dan waarmede hij tot nu gesproken had - 'Wat gemeenschap is 'er tusschen het licht en de duisternis? geene! ik was uwe goedheid onwaardig: ik poogde u te verleiden, en, dit verzwaaert mijne wroeging: ik voelde zelf wel, dat ik niet gelukkig was: ik behoor niet tot dat leger zinnelooze domme zotten, die zich zelve ongelooovigen noemen, maar niets zijn

dan litzinnige spotters: ik was overtuigd dat 'er eene eerste vrije oorzaak bestond; mijn bedaard onderzoek had voor mij de waarheid van den Christelijken Godsdienst hoogst klaarblijkelijk bewezen; maar mijn drift tot wellust, maakte voor mij eene leer ondraagelijk, die zo ernstig aandrong op een deugdzaam leven, orde, maatigheid, deugd! hoe hard waren deeze wetten!' 'In mijne alles overheerschende drift, ligt de bron van mijn ongelooft: zij is ook die van allen die niet als het redelooze vee voordhollen: mijn ongelooft nam toe, naar maate ik deugd en voegzaamheid verachtte: de Christelijke Godsdienst was nu 't voorwerp van mijn haat; want hij was mijn vijand: nu poogde ik hem in verdenking te brengen; ik misbruikte hier toe, niet mijn verstand, mijne kundigheden; ô! mijn vernuft was daartoe wel in staat, bij hen die maar te begeerig waren om hem te verdenken: gij weet hoe weinig zij, die den weg der ondeugd bewandelen, bekwaam zijn om sterk door te denken! - evenwel ik was nog niet gerust: 'er bestond altoos nog een God - ondraagelijke gedachte! - een God die niet alleenlijk Schepper, maar ook wetgever, straffer, zo wel als belooner is: mijn geweten zeide het mij geduurig; ten minste als ik niet in bedwelming voordleefde: hoe onuitspreekelijk ongelukkig was ik dan! ik moest mij bekeeren of mij verharden; ik deed ook (zo geloofde ik!) eene keuze; en welk eene! om ongestoord te eindi-

gen, was het *Deïsme* niet toereikend: *Système de la Nature*, viel mij in handen; gij kent zeker dat handboek der Atheïsten? ik las het, maar zal ik het ontkennen? ik zag zeer duidelijk het bedriegelijke, het zwakke, het valsche, het onbewezene; ik werd een twijfelaar en smeed het boek weg: maar twijfelen is een lastigen staat voor een werkzaam levendig verstand! om het te ontwijken, nam ik toevlugt bij HELVETIUS; ik omhelsde weldra het geruststellend leerstelzel van LA METTRIE: *de mensch is eene Machine*, en *besloot* (werktuig als ik was) verder daar niet meer aan te denken - ik had eene zuster, nog bedorvener dan ik; zij versterkte mij in mijne zinneloosheid; nu door schijnbewijzen, dan door bittere bespotting: doch dit verontschuldigt mij niet; ik had ook een' vriend! een' vriend, dien ik in mijn onbedorven jeugd meer beminde dan de geheele wereld buiten hem; een' vriend als gij voor mij wenschte te kunnen zijn... Ik kende hem in alle zijne waarde: hij verzuimde niets om mij nuttig te zijn: zijn voorbeeld was niets dan vermaning; zijne lessen waren uitmuntende: hij verzekerde mij dat hij gerust en gelukkig was; ik twijfelde 'er niet aan; maar zijn geluk was het mijne niet! hiertoe was reeds mijn smaak te bedorven; ik rukte mij, (hoe veel dit mij kostte) van hem af, en sedert was mijn leven niets dan een zwarte keten van misdaden, en buitenspoorigheden - gezellen had ik, maar ik verachtte

hen te zeer om hen tot vrienden te maaken: ik gaf mij over aan den toomeloossten wellust; ik verleidde veele onschuldigen; ik werd, door nood geperst, een berucht valsch speeler: kort om, ik maakte mij schuldig aan meer dan één' moord; dewijl ik mijne meerderheid met den degen kende, op hen die mij mijne trouwloosheid wilden vergelden: het laatste gevecht liep noodlottig ongelukkig voor mij af; en ik hield mij van de overwinning verzekerd: ééne ondeugd beging ik niet, om dat ik die verachtte: ik doel op die onmatigheid die de mensch van zijne reden berooft:’ hij zweeg een weinig.

‘Nu draag ik de gevolgen van mijn misbruikt leven: sedert ik mijn smart gevoelde,’ (hier wees hij op zijne borst,) ‘dacht ik, dat ik het leven 'er niet zoude afbrengen: dit denkbeeld verschrikte mij - nu, niet bedwelmd door zinlijke vermaaken; niet weggescheurd door mijne driften, en gewoon zijnde te denken, keerde zeer natuurlijk mijn aandacht op mij zelven: mijne conscientie ontwaakte: zij riep: *'er is een God! aan Hem zult gij rekenschap moeten geeven van alle uwe daaden en gedachten; ik ben zijn Rechter op aarde, maar weldra zult gij voor Hem verschijnen!*'

Hier zweeg hij door vermoeidheid; maar vermoedende dat hij mij nog meer te zeggen wenschte, zweeg ik, en hij ging eindelijk met een flauwe stem dus voort - ‘Ik moet sterven! sterven in

den vollen bloei mijner jeugd... naauwlijks zeven-en-twintig jaar! hoe vreezelijk is dat, *ik moet!* niet dat ik het leven zeer bemin; voorlang was het niets meer waardig voor mij; en wat betekent het ook veel, indien men het niet houdt voor een' staat van voorbereiding, waarin onze vermogens zich aanvankelijk ontwikkelen? neen, S A I N T A N D R É , ik was bedwelmd, maar niet gelukkig: dit is het niet al! ik verachtte mij zelve, om dat ik den moed niet had, de ketens der ondeugd te verbreeken - o! niets is zo laag, zo lafhartig, dan de slaaf der driften, die hem zelve tog niet voldoen, of ons bewaaren voor de geessel des Gewetens! - ik verachtte mij zelve; om dit te ontvlieden dompelde ik mij al dieper in den stroom der ondeugd.'

'Altoos had ik eerbied voor waarlijk vrome menschen; nooit vermengde ik die met huichelaars, als ik zag hoe gelukkig, hoe gerust zij waren, steeg 'er ook wel eens eene vuurige, hoewel kortstondige wensch, in mij op: *ware ik als deeze!* ik nam ook wel eens voor in laater jaaren mijn gedrag te verbeteren; ik vergat dat de hebbelijkheid tot zondigen, dit wel onmogelijk zoude kunnen maaken: nu weet, nu ondervind ik dit, en dit brengt mij' (schreeuwde hij) 'tot wanhoop.'

Hier zweeg hij; ik wenschte te kunnen spreken; iet troostlijks te kunnen zeggen; dan, mijne droefheid maakte mij stom; ik zweeg en weende -

eindelijk vroeg ik hem: kunt gij berouw hebben, mijn vriend?

HIJ. Berouw? ja! ik heb berouw, het diepste berouw: maar wat zal dit mij baaten? kan ik, ongelukkige, dit anders toonen dan door woorden?... weet ik ook, dat dit berouw, indien ik in 't leven bleef, sterk genoeg blijven zoude, om mij een voorwerp der Godlijke ontferming te maaken? weet ik zelfs wel eens of het oprecht is?

IK. Dit weet gij niet, maar de Alweetende weet het!

HIJ. Ja! dat weet de Alweetende - wist ik het ook! ô dan zoude ik op mijn aangezicht nedervallen, Hem durven bidden, niet om mij te vernietigen (daar voor beeft mijn ziel terug!) maar om mij alle de gevolgen te doen lijden van mijn zo misbruikt leven, tot dat ik... Hoe duister is mij alles!... ik zoude alleenlijk bidden, dat Hij mij niet in alle eeuwigheid verwierp! maar dit is mij onbekend; daarom wanhoop ik - ik heb den Almagtige wederstaan; ik heb zijnen Rechter, mijn geweten, bespot; tegen mijne eigene overtuiging gezondigd; wie, zegt het heilig Boek, heeft zich tegen God gesteld en vrede gehad? - vrede! gij daalt niet in den boezem des zondaars! ik lijde nog veel meer in mijn ziel, dan in mijn ligchaam: ik kan mij niet zien dan met schrik en verachting, en ik zie niets dan mij zelven.... ô hoe duidelijk zie ik in het verband oorzaaken en gevolgen! nooit dacht ik dat een doodbedsbekee-

ring iet waardig was... die God die ik thans als mijn rechtvaardige Rechter voor mij zie, weet dat ik tegen mijn licht zondigde: hoe veele goede, natuurlijk goede neigingen, moest ik verwrikken; hoe veele goede gedachten stremmen; hoe veele goede wenschen verstikken, om, nog zo jong, zulk een deugeniet te kunnen worden: ik ken het Euangelie, maar dat zelfs veroordeelt mij.

Zijne koorts verhief zich zo geweldig, dat ik besloot hem nu geen oogenblik te verlaten, maar bijteblijven tot dat hij mijne zorg niet meer zoude behoeven - hij lag des zonder bewustheid, ijelde verschrikkelijk, en de naam die hij reeds zo dikwijls noemde, zweefde geduurig op zijne lippen.

Toen de koorts afliet, viel hij in een gerusten slaap, en, ontwakende, zeide hij, dat hij geloofde in staat te zijn aan zijnen vriend te schrijven - hij schreef bij tusschenpoozen en met veel smarts; meermaal was hij zo sterk aangedaan, dat zijne traanen op het papier vielen: de dood liet hem niet toe dien brief te volëinden; ik zend hem ongezegeld hier in - over den inhoud kan ik niet oordeelen; hij is in uwe taal geschreven - gaarne hadde hij ook van u afscheid genomen, doch zijne zwakheid, en de smart zijner wonde, beletteden 't hem: op zijn verzoek, Mejuffrouw! schrijf ik u: ik twijffel niet, of mijn omstandig schrijven u behaagen zal - ik weet bij ondervinding, dat men den ongelukkigen niet konde leeren kennen, zonder meer dan gemeen belang in hem te neemen -

nooit sprak hij over u dan met de grootste achting, hij noemde u op eene wijs die uwe zedigheid mij verbiedt u te melden - hij sprak ook over eenen Heer DE GROOT, die, schijnt het, in een zaak van het uiterst belang zich zijn vriend en weldoener getoond, maar die hij bedrogen hadt; hij hoopte, dat de ongelukkige die hij vervoerd, en daar na lafhartig verlaten had, toch haar bederf, door hem begonnen, niet zoude voltoojen - dit alles is zo duister voor mij dat ik 'er weinig van kan zeggen; doch gij, Mejuffrouw! zult hier van wel onderrecht zijn: 'Ik zoude,' zeide hij, 'mijne Zuster vervloeken, maar mijn hart verbiedt het mij: mogt zij haare zonden zien, voor het te laat is, en zich bekeeren! zij heeft zéér veel te verantwoorden' - vooral, schijnt het, omtrent haar die hij *zijne* JANSJE noemde.

Daags vóór zijn overlijden, bezocht mij mijn jongste Broeder, een jongeling van groote talenten, en een goed hart; doch die ik meermaals duchtte dat niet bestand zijn zoude, voor de verleidingen eener wereld, waarin hij nu zich begon bekend te maaken - ik verhaalde hem het geval; hij werd bleek, en zeide mij, dat hij VAN ARKEL kende, doch, vroeg niet om hem te zien - maar dewijl ik wenschte dat hij hem zage, zeide ik aan VAN ARKEL dat mijn Broeder ST. JUST, bij ons gekomen was: hij verzocht, dat ik hem voor zijn bed zoude brengen: de jongeling, (naauwlijks negentien jaaren,) volgde mij: zo als VAN AR-

KEL hem zag, zeide hij, zich met moeite oprichtende, en op zijn rechter arm steunende: 'Nader ST. JUST! zie in mij hoe rampzalig de zondaar die zijn' God verlochende, sterft! Zie mij met aandacht - hier ben ik, dien woesten deugeniet geenzins! eertijds was ik de vreugd der bijeenkomsten, en nu - schrik niet terug voor gij mij in alle mijne smarten, en doodsangsten gezien hebt - ik herroep voor u, alles wat ik u geleerd heb; 'er is een God! Hij is mijn rechter; Hij zal eens uw rechter zijn - verlaat den weg der zedeloosheid, gij hebt nog maar weinig treden op denzelfden voordgelopen; hij brengt ons tot het eeuwig bederf: volg uw Broeders voorbeeld; zijne lessen; indien gij die volgt zullen zij u gelukkig maaken - heb eerbied voor uw verlicht geweten, weê u, indien gij doet zo als ik deed, dat veracht en overschreeuwt: volg uwe goede neigingen, voldoe aan uwe opvoeding, voldoe aan het geen men van u verwacht, en God, die bermhartig is, zal u de dwaasheden uwer jeugd vergeeven.'

Mijn Broeder was als van den donder getroffen; hij viel op zijne knieën voor het bed, en zag VAN ARKEL aan, met groote, verwijderde, strakke oogen; eindelijk begon hij te weenen, en snikkend vroeg hij: 'Is 'er, mijn vriend! geen hoop meer?' Dit was zijn ontzettend antwoord: 'Nog in deeze noch in de toekomstige wereld' - Wij verstomden door schrik en droefheid: na lang

stilzwijgens ging hij dus voort - 'Gij mijn jonge vriend! moet mij beloven, het geen ik met stervende lippen van u eisch:' (mijn Broeder drukte hem spraakloos de hand:) 'Zeg aan onze gezellen dat ik plechtig alles herroep wat ik geleerd heb - verhaal hen in welk eenen staat gij mij vond; verzeker hen dat mijn geest *ondraagelijk helder* is - dat mijn verstand onberoerd is - zeg hen, dat ik bedaard, *ijsselijk bedaard* ben - dat ik, sedert ik over mij zelven denk, zie, overtuigend zie, dat een Godloos leven een rampzalig einde voor mij hebben *moet*, en voor hen hebben *zal* - indien zij spotten dan verzwaren zij slechts hunne verdoemenis: moed is hier dolle, razende uitzinnigheid - laten zij zich niet vleien met de vernietiging! zij zullen eeuwig aanwezig blijven, om alles te lijden wat ik aanvankelijk lijde: gij, mijn vriend! zijt meer verleid dan schuldig; gij hebt nog de hebbelijkheid tot zondigen niet - ik bezweer u, waak tegen uwe driften; zij zijn de gezellinnen der jeugd, weê u indien gij u door haar laat wegslepen! 't zijn ontrouwe vrienden, zij verlaaten ons, om ons overtegeven aan wroeging; die wroeging brandt in mijn borst en pijnigt mij oneindig meer dan deeze smartlijke wonde' - Hier vouwde hij zijne handen zamen, en zijn hoofd opheffende bad hij: 'ô groote God! mogt mijn rampzalig einde voor deezen lieven jongeling zo nuttig zijn als mijn

hart vurig bidt! mogt ik allen die ik verleid, die ik geërgerd, die ik misleid heb, om mij kunnen verzamelen, op dat zij getuigen waren van mijn oprecht berouw! ach! mogt ik hunne verwijtingen in de duistere eeuwigheid niet hooren! mogten zij zich beteren, en hier nog aanvankelijk voldoen aan hunne heerlijke bestemming.'

Uitgeput door zo veel en ernstig spreken, zeeg hij geheel op zijn kussen neder; en lag zonder spraak; maar ik geloof dat hij ons kende, want zijne oogen volgden alle onze bewegingen; mijn Broeder stond op, en omhelsde mij met al het vuur der jeugd, weende aan mijn' hals, en verzekerde mij dat hij van dit oogenblik af, zich wilde verbeteren, mij nooit verlaten, zich geheel door mij laten leiden! 'Mijn besluit,' zeide hij, 'is genomen, ik ontwaak nit mijne bedwelming, ik kende de deugd, ik beminde haar, ik was van haar afgedwaald, maar ik keer tot haar weder, zij alleen maakt gelukkig' - wat kon ik antwoorden? Ik drukte hem aan mijn hart, en zeide alleenlijk, dat dit het gelukkigste oogenblik mijns levens was: meer te zeggen liet mij mijne aandoening niet toe.

Ik ken mijn' Broeder, ik ben gerust dat hij uit overtuiging dit goed oogmerk met moed en ernst zal uitvoeren: VAN ARKEL sleet den volgenden nacht in zulke angsten, dat mijn pen veel te zwak is, om die te beschrijven: nu en dan viel hij in stuiptrekkingen, die zo geweldig waren dat het ge-

heele bed schudde en beefde: hij bedaarde, maat onmagtig om te spreken lag hij roereloos: toen hief hij zijne breekende oogen ten Hemel en bewoog zijne lippen als iemand die met aandacht bid: ik dacht dat wij zijne laatste woorden gehoord hadden; maar weinige minuten vóór zijn' dood herkreeg hij zijne stem nogmaals, en met afgebroken woorden zeide hij: 'Mijne krachten begeeven mij - maar mijn verstand was in mijne - volle gezondheid nooit - zo - helder - nooit - zag ik zo verre dóór - en wat zie ik! niets dan - verschrikking' - Hij zweeg - wij weenden - 'Nader nogmaals, mijne - vrienden! - waar zijn uwe handen - geef mij die, nog - éénmaal! - ik - sterf - maar niet - in wanhoop' - zo blies hij den laatsten adem uit.

Ziedaar, Mejuffrouw, het geen ik u, te berichte heb! Zo was het einde van den beruchten VAN ARKEL! Mijn geest is te veel ontroerd om hier eenige aanmerkingen over te maaken - mijne droefheid bedwelmd mij te zeer: laten wij hoopen dat de barmhartige God zich ontfermd heeft over deezen berouwhebbenden zondaar.

Ik heb eenige moeite gehad om hem, als zijnde een Protestant, eene betamelijke begraafplaats te bezorgen - evenwel dit is mij gelukt, hij ligt in mijn bosch, ik zal hem een eenvoudig gedenkteken oprechten, met een opschrift dat nog voor anderen nuttig zijn kan.

Hier heeft hij geene schulden; hij had, vóór hij uit zijn logement ging, alles afbetaald; mogelijk dewijl hij zich met de overwinning vleide en wel wist dat dan de zorg voor zijne veiligheid hem ver van *Parijs* zoude houden - mijn Broeder heeft mij verhaald, dat zijn *Antagonist*, dien hij zeer wèl kent, niet doodlijk gewond is; maar, hoewel hij hem bezocht hadde, hem niet gezegd had, met wien hij geduelleerd heeft - hij had alleenlijk laten blijken dat dit in het bosch van *Boulogne* was voorgevallen.

Indien ik, Mejuffrouw! wat al te omstandig geschreven hebbe, vergeef mij dit - mijn onderwerp nam mij geheel in - ik heb de eer mij te noemen,

MEJUFFROUW!

Uw Ootmoedige Dienaar,

VICTOR DE SAINT ANDRÉ.

P.S. Ik neem de vrijheid, mijn adres hier intesluiten.

Elfde brief.

***De Heer* HENDRIK VAN ARKEL, *aan de Heer* ABRAHAM
BLONDEL.**

(Geschreven op zijn doodbed.)

MIJN WAARDSTE VRIEND!

Ik onderneem, echter met onuisprekelijke moeite en smart, u deezem te schrijven - ik ben doodelijk gewond - ik heb geduëlleerd, en ontving mijn loon - ik moet sterven, BLONDEL ! sterven, en zo onbereid! dat weet gij - maar welke angsten dit vonnis voor mij heeft, kan uw deugdzaame ziel zig niet dan zeer onvolkomen beseffen - mijn conscientie is ontwaakt; zij teistert mij erger dan een furie - uwe voorzegging is vervuld, ik zie mij in alle mijne afschuwelijkeid; alle mijne verstandige vermogens beschuldigen mij; alleenlijk heb ik der ondeugd dienstbaar gemaakt: ik vindt geene verschooning; ik zondigde niet bij gebrek van doorzicht; ik wist wel dat deugd orde is, en gij, gij waart mijn getrouw, mijn vermaanend vriend: toemellooze wellust heeft mij als een slaaf voor haar doen bukken; aan haar

offerde ik mijn geweten, en de onschuld van veelen op: maar, de daad die mij het meest benaauwt, is mijne trouwloosheid omtrent een meisje dat mij beminde, en die ik onder het masker van liefde en vriendschap, bedroog! Zij viel, maar zo valt een kind door den dolk eens moordenaars - zo dra zij dacht aan het gebeurde, beweeende zij haare zwakheid, en vóór zij nog wist dat ik een eerlooze schurk was, weigerde zij standvastig, met mij dus voord te leeven; en zij was toen nog geen zestien jaar! had geene vrienden, geene beschermers: ik verliet haar, toen ik zag dat ik niets meer op haar vermogt - zij stortte in eene zwaare krankte, konde niet meer voor zich zelve zorgen, en echter, ik verliet haar, maar al te geneigd om den raad mijner Zuster te volgen - zij verdween weldra, en zeer lange wist ik niet waar zij zich bevond - mijne zwakheid is te groot om u alles te schrijven - gij zult alle mijne brieven vinden in mijne Bureau: zij zullen uwe nieuwsgierigheid voldoen - vóór ik uit het Land ging heb ik u, (zonder uwe toestemming) Executeur gemaakt, mijn Testament ligt bij de brieven - schulden heb ik niet: mijn Bibliotheek is uitmuntend, verkoop die, en indien JANSJE GREENWOOD in geene gunstige omstandigheden is, laat haar dan de geheele som toekomen, draag echter wel zorg dat zij niet vermoeden kan wie haar dat geld schenkt: zij verachtte mij te zeer om ook het geringste van mij te kunnen aannee-

men - indien gij haar ooit schrijft, zeg haar, dat ik nooit iemand dan haar beminde; dat de snoodheid, aan haar gepleegd, mij meermaals zo beangstigde, dat ik mij, om mij zelven te ontvlugten, in de schandelijkste vermaaken dompelde - dat ik haare deugd eerbiedig, en beken, haare liefde nimmer verdiend te hebben.

VERVOLG.

Rampzaligheid zal, *moet* mijn deel zijn - *maar hier van zijt gij overtuigd* - ô BLONDEL ! hadde ik uw voorbeeld gevolgd! - gij weet hoe ik in mijne jeugd u beminde! maar gij weet niet wat het mij kostte mij van u aftescheuren - welhaast zal mijn lot beslist zijn - het klamme doodzweet ligt op mijn gezicht - mijn hand verstijft, ik kan naauwlijks leesbaar schrijven - maar ik schrijf aan den *dierbaaren vriend mijner jeugd*: ô BLONDEL ! hoe gelukkig was ik toen! ja mijn vriend! gij kendet mij, toen gij mij verzekerdet dat mijn hart niet gevormd was voor de ondeugd - nooit was ik gelukkig, nooit zo gerust als men zijn moet om dat te kunnen zijn: maar, snoodaart als ik was! ik overschreeuwde mijn geweten; ik trapte baldaadiglijk ook de minste vonk van reden in mij uit, om genot te kunnen hebben van mijne misdaden - ik verstom door wanhoop - dit belijde ik: *God is rechtvaardig, ik verdien zijnen schrikkelijken toorn!*

Nu reeds elf dagen lijde ik onuitspreekelijk - de wereld is voor mij vergaan - mijne driften zijn dood, maar mijn geweten - ô dat sterft niet! - ik heb mijn geheele leven overdacht, ik heb mijn bepaald bij mijne natuurlijke overhelling tot sommige deugden - deugden! wat zeg ik? hebben zij mij immer iet gekost? wat waren zij, dan gelukkige geschiktheden in mijnen aart gegrond: ô mogt ik nog maar één jaar leven! hoe zoude ik, door boete en bekeering, mijne zonden poogen uittewisschen! ja, BLONDEL! ik *meen verzekerd te zijn* dat dit mij ernst is - evenwel - de hebbelijkheid tot zondigen - vaarwel! - leef gelukkig, vergeet spoedig een' man, die uwe vriendschap onwaardig was - ik bevind mij bij een' vriend, een' weldoener - hij zal aan Juffrouw HOFMAN schrijven - ik kan niet - mijne krachten zijn uitgeput - nog één woord over de ongelukkige die ik wegvoerde, beroofde van alles; die ik in een vreemd Land aan haar lot overliet - wist ik - wist zij....?

: (N.B. *De dood overviel den Schrijver alear zijn brief geëindigd was.*)

Twaalfde brief.

Juffrouw ELIZABETH STAMHORST, *aan Juffrouw* ANNA HOFMAN.

LIEVE NAATJE!

Hoe gaarne zoude ik uwen aangenamen brief, naar mijne gewoonte - vrolijk, en, zo als de fijntjes zeggen, opgeruimd, beantwoorden! hoe gaarne zoude ik aan onze MIETJE schrijven, om haar een weinig te kwellen, over den overlast die zij heeft, alleen veroorzaakt door haars Broeders hoogmoed, die, als een andre HISKIAS, in zijn hoofd kreeg, om alle zijne heerelijkheid en luister, als ook de kraakzindelijkheid zijner Zuster, aan deeze ketters en dwaalgeesten te vertoonen! - deeze hoogmoed is echter, naar mij dunkt, geen hair wijzer dan een andere hoogmoed, zij moge dan ten voor- of ten onder-werp hebben wat zij wille: hoe kan ik hem echter ooit vergeeven dat hij menschen, die het vleesch gekruisigd hebben, en aan de wereld verlochend zijn, zo in verzoeking brengt, om min of meer den kinderen dezer Eeuwe gelijk te worden!

Maar, zo als ik zeg, mijn hart laat mij thans niet toe op deezen trant mijn' geest wat luchts te

geeven! - mijne droefheid is te groot, en ook mij veel te dierbaar, om die in haare heilige rechten te krenken - KEETJE, onze lieve KEETJE, moest het eenig onderwerp mijns briefs wezen.

Te vergeefs hebben wij allen ons met de hoop geveid, dat zij beter wierd; dat de tijd, en zorgvuldige oppassing van onze zijde haar geheel herstellen zouden: ik lag zelfs wat overhoop met onzen Doctor, om dat die ook, toen ik mij alles goeds beloofde, mij nooit konde belooven, dat zijne beminnelijke zieke weldra zo gezond zijn zoude, dat hij niet dan als vriend van ons huis, bij ons konde komen - hij zeide zelfs aan mijne Moeder dat hij vreesde voor het leven haarer lieve Nicht - mij dacht, ik had eenige dagen de ondervinding vóór mij; en zij is tog de beste leermeestresse - KEETJE scheen mij iet beter, en hoewel zij noch at noch sliep, zo als ik wel wenschte, hoopte ik tog dat haare jeugd, en de tedere zorgvuldigheid van ons allen, niemand uitgezonderd, haar aan onze vurigste wenschen zouden wedergeeven - zij was zo gehoorzaam aan alles wat mijne Moeder, en de Doctor haar raadde - zij poogde, zo van harten het haare tot haare herstelling toetebrengen - zij begon zelfs weder aan het leven gehecht te worden - zij zag, zij erkende dat zij ons allen, niet alleen aangenaam maar dierbaar was; en haare liefde voor mijne Moeder.... waarlijk, NAATJE! ik geloof dat ik, en

gij weet hoe ik mijne Moeder eer en bemin, haar daar in niet kan overtreffen - nu en dan, zodra de zon op 't schoonste van den dag door de bijnaar ontbladerde boomen helder scheen, wandelde zij tusschen ons, en, op mijnen arm leunende, een weinig in het kleine bosch: zij vond zo een klein wandelingje zelfs aangenaam, hoewel het haar een weinig vermoeide - Voor eenige dagen hoorde ik dat mijn Vader tegen den Doctor zeide: 'Ziet gij dan niet, mijn vriend! dat mijn Nicht merkelyk beter word? - zij is, 't is waar, zeer zwak, en zeer vermagerd, maar mij dunkt tog dat wij gewonnen hebben' - begeriger dan ik zeggen kan om zijn antwoord te hooren, dewijl mij dacht, dat zijn gelaat ernstiger stond dan naar gewoone, bleef ik staan, zonder gezien te worden - zie hier zijn antwoord - 'Ik zie wel dat Juffrouw WILDSCHUT poogingen doet om te herstellen, en zich geheel onderwerpt aan alles wat ik haar voorschrijf, maar ik vrees, Mijnheer! dat zij gekrenkt is en niet zal herstellen - zij heeft verdriet, en dewijl zij dit verbergt vlei ik mij niet dat wij haar in voorige gezondheid zullen behouden' - dit zeide ik aan mijne Moeder, die zulks ook vermoedde en naar de gelegenheid uitzag om haar daar over te onderhouden - deeze gelegenheid deedt zich weldra op - zij weende: mijne Moeder vroeg, deelnemend, naar de reden daarvan - 'Ach!

mijne lieve Tante!’ zeide zij, ‘zoude ik niet weenen? ben ik dan de oorzaak niet van mijns Vaders dood? zal God mij dit ooit vergeeven? - kan ik dit ooit mij zelven vergeeven? ô! mogt ik zeer oud worden, om nog in deeze wereld boete te doen door een streng leven! ô! ware mijne gezondheid reeds genoeg gevestigd, om, buiten gevaar, mij aan allerlei droefheid en onthoudingen te kunnen overgeeven, in de hoop dat ik, als ik sterf, genade en vergeving mogt erlangen en niet eeuwig ongelukkig zijn!’ - nu begreep mijne Moeder waarom zij zich zo geduldig onderwierp aan alle onaangename geneesmiddelen, die men haar voorschreef, en waarom zij zo bestendig weigerde iet verkwikkelijks te gebruiken - zij, die voormaals zo verzet was op alles wat den smaak streelt! - gij kunt niet twifelen of wij allen het onze gedaan hebben, en nog doen om haar dit haar denkbeeld te ontnemen; vooral heeft mijne Moeder gepoogd haar zedelijker begrippen te geeven van berouw en levensverbeteringen; doch, helaas! te vergeefs! zij kan, schijnt het, haar' God niet zien, dan als een vertoornd Rechter, die haar straffen zal voor den dood haars Vaders - onze lieve vriendin KLINKERT heeft, ten koste haarer rechtzinnigheid, ook meermaals met haar gesproken, op eene wijs die mij overtuigt dat de Natuur boven de Leer gaat - KEETJE behoudt ondertusschen nog

een trek uit haar vorig karakter; zij doet zo gaarne haar eigen zin; en dit maakt haar Godsdienst tot een eigenwilligen Godsdienst.

Nu heeft zij mijne Moeder gebeden om zodra zij eens wat helderer van geest zijn zal, een' brief te mogen schrijven aan haare goede bekenden - *Vrienden* durfde zij niet zeggen - dit werd haar toegestaan.

Zo aanstonds hebben wij die brieven gelezen, die zij, met tusschenpoozingen, geschreven heeft; wij vinden 'er blijken in van haar natuurlijk goed verstand; wij zien 'er ook uit, hoe wèl men zich uitdrukt als het hart ons dicteert; zij gaan hier ingesloten, met verzoek dat gij die adres gelieft te geeven; zeg mij ook eens wat gij 'er over denkt.

Ik geloof niet dat de strengste veroordeelaar zijner evenmensen, indien hij KEETJE dagelijks en huislijk zage, in staat zijn zoude haar te verdoemen - zij spant immers alle haare krachten in om haar leven te onderhouden, met geen ander oogmerk, dan om zich te tuchtigen door alles wat het vleesch schrikkelijk hard valt: het schrijven deezer brieven heeft haar, schijnt het, niet verergerd - alle uur mag ik zeggen neem ik haar waar, de minste verandering merk ik op - ik zie des wel dat zij in krachten niet veel toeneemt; ik zie wel dat zij zeer vermagerd, en, zo als ik vrees, bij beurten veel te veel helder doorschijnend rood heeft, maar zij is zo jong en van zulke eene gezonde gesteldheid: ei kom, ik moet,

ik zal, ik wil hoopen - hoe meer ik haar leer kennen, hoe meer ik aan haar gehecht raak; zij is zo zacht, zo treurig, zo weerloos; zij is zo gevoelig voor alle de blijken onzer liefde! ô mogt zij herstellen, en nog veele jaaren het geluk onzer familie uitbreiden! laat zij maar poogen haare gezondheid te herstellen (zo bid ik dikwijls,) uit welk beginzel ook, en mijne Ouders zullen haar wel nader bekendmaaken met dat berouw, 't welk het Euangelie eischt, en zo zalig wordt in uitkomsten voor den berouwhebbenden zondaar.

VERVOLG.

Wij deden onzen middagmaaltijd vroeger dan doorgaands; de dag was zo heerlijk, zo verwarmend, dat wij den nadenmiddag wilden besteeden om KEE E J E nogmaals in het kleine boschjen achter den moestuin te brengen - daar ik thans weder eenigen moed heb, en LEENTJE met onze lieve vriendin derwaards gegaan is, lust het mij eenige plaatzen in uwen brief te beantwoorden, en 'er zo wat van het mijne bijtevoegen - eerst nog een woordje over VAN VEEN - hij heeft mij geschreven dat hij te veel eerbied heeft voor mijne droefheid om veel, en over zich zelve, aan mij te schrijven: hoor NAATJE, zo gij dit gelooft moet gij smoorelijk verliefd zijn, trouwens daar WALTER het voorwerp is, was dit

nog wel wat door de vingeren te zien, maar ik die slechts een snor weg heb, en zelfs met mijne sentimenteelheid het zo verre niet kan opwerken, als de Bruid in het lied der liederen, dat SALOMONS is, heb daar geen recht doorzicht in: ô kind! ik kan een geslagen uur in onze digtste laan en onder het schijnen der vertederende Maan, onmogelijk langer dan een paar minuten aan onzen JAPIK denken, zo als gij zeker geheele dagen denkt en mijmert over WALTER - ik denk dan dat dit een meniste streek is, daar iet achter zit: wat? dat weet ik niet, - misschien heeft hij mij niets meer te zeggen - evenwel, als men bedroefd is heeft men immers een woord ter vertroostinge allernoodigst: maar de borst zegt, hij kan niet dan over zijne liefde schrijven; en ik dacht, eenvoudig schepzel daar ik ben! dat een zo groot ieveraar voor den vrijen wil, alles doen kon wat hij wilde; en ik besluit uit dit *niet kunnen* dat zijn geloof ook al niet puik puik is! zoude hij het mij anders niet uit zijne werken toonen? dat zwetst, dat pocht van vrijheid en vrijen wil; dat beweert dat men slechts ernstig moet besluiten om eene goede daad te doen, en bij de proef is men zo onmagtig als het waar en orthodox kind der Catechismus: daar heb je nu mijne opvoedeling, LEENTJE, het meisje had nooit half genoeg hoogmoed om zich intebeelden dat zij een voorwerp was der *bijzondere* genade, ô, zij bekent zelve, de algemeene niet te verdienen, zij

zat des nog diep in den natuurstaat; nu dat zelfde meisje, heeft, in spijt haarer opvoeding, vooroordeelen, ligchaams zwakheden, en een koorligter prop vol moeden kracht-verbrijzelende denkbeelden, nog nooit gezegd, ik *wil* in het touwtje springen, ik *wil* wandelen, ik *wil* boter karnen; of zij heeft in het touwtje gesprongen, gewandeld, boter gekarnd; ja met glans zelfs en als eerwaardige navolgeres van BETJE STAMHORST; en dat zelfde LEENTJE heeft echter altoos volgehouden dat zij of wij geen meer vermogen hebben om goed te doen, als een slaapende, of een - doode: hoewel nu haare verrichtingen (die meen ik, die ik daar opnoemde,) geen zaligmakend goed zijn, zoude ik echter nog wel zo wat kans zien om te bewijzen, dat dit goed veel invloeds heeft op het zaligmakend goed; zo omtrent, dunkt mij, als de ziel op het lichaam.

Gij NAATJE, die thans met zeer schriftuurlijke menschen omgaat, zult misschien denken aan die twee jongelingen in het Euangelie, weet gij niet? de eene zeide, Meester ik zal u volgen waar gij ook heenen gaat, en niets deed dan op zijn gemak blijven zitten; maar de andere zei, assurant weg, ik wil niet gaan, doch 'er zich eens op beslapen hebbende, ging hij als een braave jonge en deed wat hem bevolen was: indien alle de Menisten niet meerder van hunnen vrijen wil hebben als JAPIK, dan kan ik u niet raaden ooit Menist te worden; ik zie, dunkt mij, daar zo veel

goeds niet in, of misschien zijt gij al *aan* in uwe Kerk.

Apropôs, heb ik u al gezegd dat ik LEENTJE gedwongen heb onze MAGTELT de keukenmeid haar geloof te leeren? MAGTELT wilde ook zo gaarne als de andere bedienden *aan* zijn, en is echter zo bang voor Dominées bef en mantel, dat zij de man, als die hier in 't volle montuur komt, altoos uit den weg gaat: zie, zo gemeenzaam ze ook zij met 's mans grijsbruine japon, zo veel eerbied heeft zij voor die costume: ja zeg ik dan, MAGTELT, dat is een antipathie, kind, zo als sommige luî voor katten, of voor een spin hebben, en daar kan men niet over redeneeren; iet dat de braave meid heel wel wil gelooven.

LEENTJE had niet bijster veel zin aan dit goed werk, gij weet, de vrije, zedelijke mensch is zulk een wonderlijk Potentaat, dat hij meest altoos van het eene uiterste tot het andere vervalt: maar onze MAGTELT, die zo veel kundigheid heeft als de meeste menschen, om de zwakke plaats te vinden van hun op wie zij willen werken, heeft daar immers van de week dunne pannekoekjes gaan bakken, *voor* LEENTJE; dit heeft onze LEENTJE zo diep getroffen, dat zij 'er toe is overgegaan, en MAGTELT voor haar ligchaamlijk voedsel, zielen-voedsel opdischt: zij heeft reeds driemaal, een uur besteed om haar het broodnoodige te leeren, waar meê Dominé, denk ik althans, zich zal moeten vergenoegen: gij zoudt niet gelooven N A A -

TJ E, hoe goede keukenmeiden de verdraagzaamheid in de hand werken! ik voor mij geloof dat, indien men, ten tijde der Dordsche Sijnode, daar ter plaats, niet dan Remonstrantsche koks en keukenmeiden gehad hadde, Gomaristen en Arminianen zouden, tot op deezen dag, Broederlijk verkeerd hebben.

Ik ben het over de complimenten ten vollen ééns, met den vriend WILLIAMS; uit beschaafdheid te liegen is immers ook liegen, men moge dat ploojen zo als men will': weet gij de gedachten van Madame DE GENLIS over het liegen om bestwil? Mij dunkt dat men in eene zo beschaafde bedorven waereld moet geleefd hebben om haar te kunnen toestemmen, dat een logen om bestwil als een noodzaakelijk kwaad moet geduld worden. Alles te zeggen wat men weet, vooral als niemand ons daar naar vraagt, kan onverschoonelijk zijn, en toont meermaals dat de zegster of zegger weinig oordeel en voorzichtigheid heeft; maar juist het tegendeel, en wel opzettelijk, te zeggen van het geen de waarheid is... Neen NAATJE! dat kan 'er niet dóór dunkt mij: hoe gelukkig zijn wij dat wij niet met zulke lieden gemeenzaam verkeerden, die men niet redden kan dan door logens om bestwil!

Dat Tante kennis gemaakt heeft met haaren Hernhutschen buurman, verwondert mij niet: ik heb altijd wel gedacht dat indien zij zich nog eens liet bekeeren, het zijn zoude door iemand die zij niet

al te best verstond: evenwel broeder Bloempap doet monnikenwerk als hij haar zo sterk aanraad haar verstand te verlochonen; die niet heeft kan niet afstaan: het mag met *haare* bekeering zitten zo als het zit, blijde ben ik dat zij de publieque vermaaken niet meer naloopt, dewijl dit tegens den staat haarer beurs strijdt; en eene zo mooie gladde Weduw toch in geen goed gerucht brengt.

Daar slaat het drie uren, ik smak de pen weg en ga zien hoe onze KEETJE zich bevindt; met het verhaal daarvan zal ik mijn' brief sluiten; want u over den brief van den Heer ST. ANDRÉ en dien van VAN ARKEL, thans te schrijven, is mij onmogelijk: ik heb beiden nog maar ééns ingezien en die terstond aan mijne moeder gebragt: ik denk dat zij aan haare vriendin DE GROOT daar over schrijven zal - dit alleenlijk, beiden hebben mij zeer getroffen; nu dit behoef *ik u* niet te zeggen.

Niet beter, vooral niet beter dan toen zij met LEENTJE voor een uur daar heen ging! Na dat zij eenige treden met moeite gewandeld had, ondersteund door onze vriendin, zettede zij zich in het prieel, nu nog door de zon verwarmd, neder, en verzocht LEENTJE haar een weinig alleen te laten; LEENTJE liet haar alleen en ging toen wat heen en weder; merkende dat KEETJE haar niet riep of wenkte, ging zij wat verder op en ik ontmoette haar in een laan met een boek in de hand: mijn verlangen om KEETJE te zien, en te weeten hoe zij zich bevond, dwong mij naar haar

toe te gaan: hoe trof het ons toen wij haar lezend en weenend vonden! Zo als zij ons zag komen, frommelde zij den brief, dien zij zeker al schreiend gelezen had, weg: zij poogde haare traanen optehouden, maar het mislukte: ik, ziende dat zij zo sterk ontroerd was, zag haar aan met het tederst medelijden, terwijl ik haar in beide mijne armen drukte: ‘Waar over mijne lieve!’ vroeg ik, ‘zijt gij zo tot weenens toe aangedaan? - is de brief dien gij overlaast daar de oorzaak van?’ - ‘Alle brieven mijner vrienden moeten mij bedroeven! hoe dwaas ben ik geweest, hoe moeten zij allen mij verachten!’ Hier zweeg zij, en ik durfde niets meer vraagen; Juffrouw KLINKERT ook niet: wij kuschten haar en deden ons best om haar te overtuigen dat alle haare vrienden haar lief hadden, allen haar beklagden, maar dat geen het hart slecht genoeg had om haar te kunnen verachten: dat zij veel onschuldiger was dan veelen die men met onderscheiding behandelt, enz.: zij drukte mij de hand en zweeg; en wij gingen treurig in huis.

LEENTJE en ik braken ons het hoofd om uitte vinden van wien toch dien brief zijn mag, die haar zo sterk bewogen heeft: zou hij van VAN ARKEL weezen? zou zij zo een schurk nog liefhebben? wat vraag ik! nooit beminde zij hem; dit dunkt mij is afgedaan - van uwe vriendin ZADELAAR? van mijne moeder? van u? - het laatste komt mij het waarschijnlijkst voor: in dit vermoeden word

ik gesterkt, dewijl zij daar zo even zeide: ‘Ik wensch zeer vurig mijne vriendin HOFMAN nog eens te zien voor ik - sterf;’ maar dat zij u te zeer had beledigd om te durven hopen dat zij zo gelukkig zijn zoude: zij deed mij zelfs beloven u niet te verzoeken: zo dat, NAATJE, ik *verzoek* u niet, hoewel wij allen u vast *verwachten*.

VRIJDAG MORGEN, AGT UUREN.

Zij heeft, merk ik, niet gerust: ik hoorde haar bijnaar den geheelen nacht zich bewegen, en hoewel ik ééne der beruchtste slaapsters ben die gij ooit kendet, zo is het echter waar dat mijn hart te veel lijdt om thans in dien zegen te deelen: wij, Mama, LEENTJE en ik, ontbeten voor haar bed: zij sprak niet, ook niet met haare lieve Tante: zij ziet 'er naar uit, en hoewel zij niet weende, is het ook waar, dat zij meermaals zucht, en altoos in diepe gedachten als verloren blijft: Mama vreest nu ook dat de Doctor gelijk heeft; dit bedroeft haar bitterlijk: alle mijne hoop rust nu op uwe overkomst: mijn broeder moet overmorgen digt bij *Amsteldam* zijn; hij zal u komen haalen, want wij houden ons verzekerd dat gij komen zult: ik ken de goedheid van uw hart: ik weet hoe gij KEETJE bemint, het zal des genoeg voor u zijn te weeten, wat zij wensch om haar dien wensch spoedig te vervullen: zeg niets van uw vertrek aan Tante, indien gij het mijden kunt.

Groet voor 't overige voor ons alle de *Heiligen*, maar bewaar den kusch des vreedes voor uwen braaven, beminnelijken WALTER: voor altoos ben ik uwe vriendin,

BETJE STAMHORST.

Dertiende brief.

***Juffrouw* CORNELIA WILDSCHUT, *aan haare Moeder, haare Vrienden en Vriendinnen*, HOFMAN, LELIJVELD, VAN VEEN, WALTER *en DE GROOT*.**

TEDERGELIEFDE MOEDER! WAARDE VRIENDEN!

Met u allen stond ik in betrekking: gij allen had mij lief: gij allen beoogdet, ieder naar zijn *doorzicht*, mijn geluk! maar ik, helaas! was de dwaaze vijandin van mij zelve: ik viel in de strikken, gespannen door den snooden VAN ARKEL, en zijne nog snooder Zuster: deeze twee monsters verkoos ik boven u allen; hun gaf ik gehoor, en weigerde uwe vermaaningden gehoor te geeven: hoe kunt gij u dan nog verwonderen, als ik zeg, dat ik mijn' Vader in 't graf gestoten heb? Ja mijne Vrienden! het was Mevrouw LENTING die mij

bedroog, die mij verzekerde, dat mijn Nicht BETJE en Juffrouw HOFMAN verliefd waren op haaren Broeder; dat zij mij poogden afkeerig te maaken van hem, en uit laag eigenbelang werkten: zij bewoog mij mijn' Vader te tergen, en mijne Moeder te bedriegen; zij was het die mij in Maltha afwachtte, en des mijne onverantwoordelijke vlugt begunstigde; zij stelde den brief op, dien ik voor mijne Moeder achter liet.

Denkt echter niet dat ik dit schrijf om mij geheel en al te ontschuldigen: neen ik was wel onnozel bij gebrek van ondervinding, maar, had mijne ligtzinnige onbedachtheid mij niet overmeesterd, ik zoude mij, door uiterlijk en zeer ongegrond behaagen, niet hebben laten wegvoeren; ik zoude ten minste getwijfeld hebben, of ik een vrouw, die ik zo weinig en zo korten tijd kende, moest stellen boven zo veele braave lieden, die belang in mij namen, en die mij zo veele proeven van vriendschap gegeven hadden; ik zoude zeer zeker mijne Moeder niet misleid, noch mijne Vader uit halstarrigheid vertoornd en bedroefd hebben; ik zoude mij de goede lessen mijner overledene Gouvernante herinnerd, en die gevolgd hebben: maar helaas! naar maate ik mij zelve moet beschuldigen, ben ik te ongelukkiger.

Mijn lieve Tante heeft mij de historie van den verloren Zoon voorgelezen; wat kan dit mij troosten? hij immers, liet zijn' Vader niet sterven door verdriet; hij ook kon zeggen, ik zal opstaan,

en tot mijn' Vader gaan: ô God! wat zoude ik willen geeven, indien ik dit doen konde, en als hij mijnen Vader bidden om vergeving, van alles wat ik misdaan heb! Dit niet te kunnen doen, is mijne straffe! ik heb die verdiend; zij zal mij den dood doen, maar wie is dit te wijten, dan mij zelve!

ô Mijn geliefde vriend WALTER! gij weet, (kondet gij dit vergeten!) gij weet hoe ik mij, omtrent mijnen Vader uitdrukte! dien goeden minzamen Vader, die mij poogde te redden en gelukkig te maaken!

Ik zal alles belijden: om mijne schijnvriendin te wreken verhardde ik mij, ja - weigerde ik den Heer VAN VEEN, die mij zo edelmoedig behandelde, gehoor te geeven: om haar te wreken, beledigde, hoonde ik hem, op dat mijn Vader zijn' wil niet hebben zoude: dit is echter ook waar, dat ik VAN ARKEL hieldt voor een braaf man, die mij beminde en geen ander oogmerk had dan om mij van allen dwang te bevrijden, dwang die mij zo vreemd als ondraagelijk was: ik beminde hem niet, maar hij behaagde mij meer dan alle jonge lieden die ik kende: hij heeft mij voor mijne dwaasheid gestraft; en mij behandeld, zo als nooit een meisje door een snood kaerel behandeld wierd, immers zo geloof ik; want helaas! mijne kennis aan de wereld is zo gering, dat ik daar niet aan twijfel: ô mijne vrienden! hij heeft mij zeer, onuitsprekelijk ongelukkig gemaakt! doch

dit weet gij allen: ach! hoe moet u lieder hart voor mij gebeefd hebben, gij die hem kendet! Hoe zeer gij mijnen dwaazen stap laaktet, gij zult toch ook medelijden met mij gehad hebben: dit zag ik duidelijk in het gedrag van u, Mijnheer WALTER! van u mijn goede, minzaame DE GROOT!

Nooit vergeet ik dat woord - 'uw wensch zal vervuld worden, gij zult uw' Vader niet meer zien.' hier voor bezweek ik! ik dacht dat ik gestikt zoude hebben; zo veelerlei nooit bekende aandoeningen verscheurden mijn toen brekend hart! wanhoop was mijn deel; mijne traanen vloeiden wel, maar zij gaven mij geene verligting; mijn reeds ontstelde gezondheid kreeg een schok die ik niet zal te boven komen, en ook niet wensch te boven te komen, dan om nog veele jaaren alles te lijden wat ik, ontaart kind! verdien, en te wachten heb.

Nog zoude ik hoopen op de barmhartigheid van dien God die ik dagelijks meerder leer kennen - maar zal die God mij ook vergeven, dat ik mijn' Vader, mijn liefhebbenden, goedaartigen Vader vermoord heb? Zo hij nog leefde, zo hij mij alles vergaf, zo hij mij aannam, ik zoude hoopen; ach hoe zoude ik, door oprecht berouw, door tedere kinderlijke liefde hem dwingen, mij weder te beminnen en in zijne gunst te herstellen! maar daar dit God niet behaagt, vrees ik, dat ik hieruit moet afleiden dat ook Hij, die rechtvaardig is, mij verstoot.

ô Mijne geliefde vriendin HOFMAN! vergeef mij mijne dwaaze ondankbaarheid! vergeef mij alles waarmede ik u beledigde! kunt gij uwe arme, vernederde vriendin wel alles vergeven? maar gij zijt zulk een edel jong mensch, gij bemindet mij met medelijden, ontzeg mij die liefde niet! nu herinner ik mij dat aandoenlijk tooneel, 't welk wij hadden, toen ik u schimpend en spottend toebeet: *Wel nu, Juffrouw HOFMAN! nu kunt gij nog hoopen;* en gij, dit zo edelmoedig omkeerende, zeidet: *Ja mijne lieve vriendin, nu heb ik nog hoop:* heugt het u nog, dat ik toen zelfs uwe liefde niet konde weerstaan, maar aan uw' boezem weende?

Gij Mevrouw LELIJWIJK, die zulk een sterken invloed maaktet op mijn hart, die ik met hoogachting lief had, ja zo lief had, zo hoog achtte, als ik nu nog mijne zalige Gouvernante bemin en hoogacht: kunt gij mij vergeeven dat ik u opgaf om eene snoode listige vrouw die mij bedroog? Beklaag mij over mijne ligtzinnigheid, terwijl gij mij beschuldigt over mijne verkeerdheid: hoe onwaardig was ik uwe vriendschap! hoe slecht beantwoordde ik de goedheid die gij voor mij haddet, het belang dat gij in mij steldet: maar hier van draag ik thans de gevolgen.

En gij, mijne waarde Moeder! vergeef toch het ongenoegen en de schande die ik u aandeed! was het niet genoeg dat gij door den ondeugenden VAN ARKEL en zijne Zuster bedrogen werd, moest ik, uw eenig, uw altoos zo geliefd kind, u

ook bedriegen! Uwe gunsten treffen mij levendig, mijn geweten zegt mij geduurig dat ik u ondankbaar behandeld heb: ik ben de oorzaak van 't verlies uws mans, mijn lieven Vader! kunt gij mij wel alles vergeeven? ik weet wel dat ik geen deel meer hebben kan in uw Moederlijk hart; alleenlijk, haat, veracht mij toch niet! en wanneer ik dood ben, vergeet dan spoedig uwe zeer schuldige Dochter! - vaarwel mijne tederbeminde Moeder! bid voor mij, op dat God mij mijne zonden vergeeve.

Hoe, Mijnheer VANVEEN! zal ik aan u schrijven? zult gij u niet geduurig herinneren (zo als ik mij dit herinner,) met welk een hoon en schimp ik u de laatste maal ontving? hoe ondankbaar ik uw edelmoedig oogmerk verdacht, en, zo ik waande, verijdelde? hoe was het mogelijk dat gij mij bemindet? maar gij kendet mij niet dan van mijne beste zijde; gij wist niet dat ik, om mijn' Vader te wederstaan, bekwaam ware mijn geluk te verderven, en mij over te geven in de magt van iemand die ik niet beminde, zo als ik hem moest bemind hebben, om bij goedaartige menschen eene verschooning te hebben voor mijnen verkeerden, onzinnigen stap: ik bedank u voor alles wat gij zo wel voor mijne Ouders als voor mij hebt pogen te doen: maar zult gij mij niet afkeerig beschouwen, als ik u belijde, dat de onwaardige wijs waar op ik u uw afscheid gave, minder ten oogmerk had u te beledigen dan mij tegen mijns

Vaders wil te verzetten? hoe veel rede hebt gij om God te danken dat uwe oogen open gingen vóór het te laat was! dat gij mij leerdet kennen voor iemand die, noch uwe achting noch uwe liefde verdiende! mogt gij met eene vrouw, uw beter waardig, gelukkig zijn, en vergeten dat gij eens eene KEETJE WILDSCHUT bemindet!

Braave edelmoedige WALTER! wat zal ik aan u schrijven? alles wat gij voor mij deed is zo veel, zo groot, dat ik, al leefde ik nog veele jaaren, u nooit zoude kunnen vergelden naar uwe waardij: kan ik mij ooit, zonder siddering herinneren, door welk een geweldig middel gij mij moest redden, uit een ongeluk waarin mijne dwaasheid mij geworpen had, en waarin mij mijne halstarrigheid hieldt? wat konde, wat zoude 'er van mij geworden zijn, indien ik dus, door u, niet tot inkeer en nadenken ware gebracht geworden? Mijn tijdelijk en eeuwig geluk waren hoogstwaarschijnlijk verwoest, en ik - maar de schaamte en de droefheid, als ik mij dit alles, hoewel duister, verbeeld, beletten mij hierover meer te schrijven: ô indien ik mogt herstellen tot mijne voorige gezondheid, dan zal ik mijn geheele leven lang boete doen, en mij alle de aangenaamheden des levens gestrenglijk weigeren; ik heb zeker geen het minste recht meer op het geluk dat ieder mij, in dit huis van vrede en vergenoegen, poogt aantebrengeu: ik moet veracht, gehoond, diep vernederd worden; ik moet door aanhoudende zelf-

kwelling, mijne zonden uitroejen: dan, dan alleen zoude ik misschien nog durven hoopen op vergeving! Daar de Voorzienigheid u uitkoos om mij te behouden, zo smee ik u, bid God voor mij! ik die mijn' Vader vermoordde durf naauwlijks mijne oogen tot Hem opheffen, die ons gebod: 'Eert uwen Vader en uwe Moeder op dat het u welga en gij lang leeft op deeze aarde' en de God, dien gij dient, vergelde u ook deezen liefdendienst!

En u, mijn vriendlijke, medelijdende DE GROOT! gij die zo vuurig belang in mij, eene niet slechts verdwaalde, maar halstarrige, naamt, u dank ik uit grond van mijn thans gebroken hart voor alles wat gij omtrent mij deed; uw goed hart beloone u, en God zij u een toegenegen Vader! maar uw werk omtrent mij is afgedaan; uwe toegevelijkheid kan mij niet meer nuttig zijn: gij zoudt mogelijk door uwe gaaf van overreding mij bewegen, min gestreng omtrent mij zelve te zijn, en hoe zoude ik dan behouden worden! - gij zaagt, gij gevoeldet het onderscheid dat 'er is tusschen mijne geliefde, ook eens zo ongelukkige, maar geheel schuldelooze, HARRIS: zij had een doorwond hart, doch die wonden waren zuiver; zij had niets dan de balsem der vertroosting noodig: ik? ô ik was, om het zo te noemen, verkankerd! harde, strenge middelen moesten mij behouden: en nu nog, ik herhaal het, konde uwe zachtzinnigheid mij benadeelen: denk niet, mijn vriend, dat ik mij zelve te veel verwijt! noch VAN ARKEL, noch zelfs zijne Zuster, zijn de oorzaa-

ken van mijns Vaders dood: ik, ik ben de eenige, de verfoejelijke oorzaak! dit denkbeeld, en het overschijnt alle anderen, is onophoudelijk voor mij; oordeel wat ik lijde en lijden moest sedert ik tot mijn zelve en tot inkeer kwam!

Ik ben zeer vermoeid door zo veel te schrijven, maar ik kan niet van deeze wereld gaan, voor ik van u allen afscheid name, voor ik mijne zonden beleet, voor ik u allen gebeden heb, dat gij mij al de moeiten, het verdriet, al de zorgen, die ik u allen veroorzaakte, wilt vergeeven: omhels voor mij mijne vrienden, hen die belang in mij namen; den Heer SAMUËL DE GROOT, Mejuffrouw DE GROOT, en groet met genegenheid den braaven LICHTHART, die mij altoos met zo veel oprechtheid behandelde.

Och mogt ik op mijne knieën, en baadende in mijne traanen aan mijnen dierbaaren Vader kunnen schrijven! mogt ik hem kunnen smeecken om vergeving! most ik hem nog maar éénmaal zien! - één woord van hem hooren! - dien zegen heb ik mij onwaardig gemaakt - mijne droefheid stijgt tot zulk eene hoogte, dat ik naauwlijks de pen kan houden om u allen te schrijven.

Vaar eeuwig wil!

CORNELIA WILDSHUT.

Veertiende brief.

Mevrouw SARA LELIJWIJK, aan Juffrouw CORNELIA WILDSCHUT.

MIJNE ALTOOS GELIEFDE VRIENDIN!

Indien uwe gezondheid niet te veel geleden had, door het lot waarin gij veel meer gejaagd zijt, dan 't welk gij vrijwillig hebt verkozen, ik zoude u thans een zeer langen brief schrijven, in antwoord op het aandeel dat ik heb in den brief aan uwe vrienden gezonden: hoe rijklijk hebben deeze weinige regels mij al het verdriet vergoed, 't welke uwe verkeerdheid mij zo veele weeken aanéén heeft doen lijden! Maar ik denk dat gij voor eerst zulke brieven, noch moet ontvangen noch zelve moet schrijven: gij hebt rust noodig, alle sterke aandoeningen kunnen u thans niet dan nadeelig zijn: gij hebt zachte, lijdelijke driften tot uwe herstelling noodig: evenwel, om u te overtuigen dat ik nooit meerder dan nu uwe vriendin was, zal ik hier nog een weinig regels bijvoegen.

Gij zult, mijn lieve KEETJE! wel willen toestemmen, dat, daar gij zo lang en zo aanhoudend omtrent uw waar geluk gedoold hebt, het zeer mogelijk zijn kan, dat gij nog eenige dwaalingen

behouden hebt; en daar uwe hoofdfout, de bron van alle uwe ongelukken, ligt in het verwerpen van den raad uwer waare vrienden, van wier oprechtheid en liefde gij zo veele bewijzen haddet, ook nu geen beter proef van uw berouw geeven kunt, dan dat gij u zelve een weinig mistrouwd, en vertrouwt op hunnen raad: uw voornaam gebrek was, uwe onverzetbaarheid aan uwen eigen wil: indien gij nu eens die fout overbragt in uw berouw, zoudt gij uwe zelfverbetering niet gelukkig voordzetten, en alle boete die gij u zoud opleggen, moest hoogst nadeelig voor u zijn.

Gij hebt u zeer omtrent uwen Vader te beschuldigen; dit kan, dit mag ik niet ontkennen; de bewustheid daarvan moet uw berouw oprecht en bestendig maaken, maar gij moet niet tot uitersten vervallen: ik twijfel geenzins of Mevrouw STAMHORST, die waardige vrouw, die alle uwe liefde, hoogachting en dankbaarheid verdient, zal u wel meermaals gezegd hebben, dat gij niet geheel en alleen aanspreekelijk zijt omtrent den dood uws Vaders; ik meen dat zij 'er zal bijvoegen; dat uw Vader eigenlijk gestorven is aan de natuurlijke gevolgen van zijne, op eenmaal aan 't woeden geslagen zijnde driften, en door de scherpte van zijn meer *lijdend* dan *vruchtbaar* berouw; berouw om dat hij uwe opvoeding geheel had verwaarloosd, niet opzettelijk, maar afgeleid, nu eens door zijne menigvuldige bezigheden, dan weêr door een te sterken trek tot vermaaken, en altoos door te groote

toegeveeljkheid - ô! indien de Heer WILDSCHUT omtrent u, zijn eenig kind, den raad zijner Zuster gevolgd hadde, dan zoud gij, mijne vriendin, dien Vader, nooit zulke verregaande reden van ongenoegen gegeven hebben! indien hij, zijne verkeerdheid ziende, en dat zijn geliefd kind het flagtoffer zijns verzuims geworden was, zich als een verstandig man gedragen, en niet door wanhoop zich zelven bedrogen hadde, nu nog zoude hij leeven en gij den wensch uwer ziele vervuld vinden - gij zoudt hem om vergeving kunnen bidden, en zijnen ouderdom gelukkig maaken: zie wel toe, mijne vriendin! dat gij niet in den zelfden misslag valt: wanhoop niet, maar verbeter alles wat gij weet dat tegen uw geluk en tegen uwe pligten strijdt: ik verheug mij zeer, over de poogingen die gij aanwendt, om uwe gezondheid te herstellen en uw leven te verlengen; bedenk alleenlijk, dat zulk eene diepgrievende droefheid, (die gij boetdoening noemt,) den weg daartoe niet is; dan nog, mijne vriendin, kunt gij gelukkig leeven en nuttig zijn door uw voorbeeld, in den kring uwer vrienden.

De grootste proef die gij, van de oprechtheid uws berouws geeven kunt, is, geheel u te onderwerpen aan alles wat uw waarde Oom en Tante en overige welmeenende vrienden u voorhouden: bedenk, dat gij het niet zijt die u wetten geeft, maar dat het uw God is, die zich aan ons als redelijke wezens, geroepen tot de kennis des Eu-

angeliums, heeft bekend gemaakt: onderwerp u des aan dien goedertieren God: wanhoop niet; dit hoont de oneindige barmhartigheid onzes hemelschen Vaders.

Zo dra gij hersteld zijt, hoop ik dat wij nog veele aangenaame en nuttige brieven zullen wisselen; nu zullen wij eerst recht vrienden worden, en niet meer verwijderd raaken door omstandigheden: ik omhels u teder, en blijve,

Uwe liefhebbende vriendin,

SARA LELIJWIJK, *geboren* ZADELAAR.

Vijftiende brief.**Mevrouw FRANCINA WILDSCHUT, *aan haare Dochter.***

Wel nu KEETJE! ik dacht niet dat je nog zo goed een brief kost opstellen, hoewel gij mij handen met geld gekost hebt, en gij een heel befaamd schrijfmeester had: nu kind! wij hebben ons tot water geschreid, dat is even zo veel: dat moest je kostelijke Vader beleefd hebben! wat zou hij hoog gelopen hebben met zijne Dochter! want hij was tog grootsch op u; maar de goede ziel was al te aantrekkelijk, en uw vlugt met den ondeugenden schelm, heeft hem den dood gedaan: ja dat steek ik niet onder stoelen of banken: uw Tante mag dat uitleggen zo als zij wil, zij kan mij dat tog niet beduinen, en toen gij hier waart zag hij u bijna nooit als aan tafel, en dan had hij zo veel te bedienen met die hottentotten, dat 'er voor ons geen woord overschoot: hede kind wij moeten eens lagchen! ik hou nog wel van een los grapje dat niemand schaadt: ik ben, God dank, nu bekeerd tot het Hernhutsch Geloof, en tot onzen lieven Heer ook; nu, dat is een en 't zelfde; maar daarom moeten wij niet kijken of wij den azijn gepacht, of pijn in 't lijf hadden, zo als

buurman JORDAAN dikkels zaid: zijn wij groote zondaars? ô dat komt heel goed: de lieve Heiland neemt de zondaar aan en niet den schijnheiligen: dit is wel te begrijpen, en het staat ook in 't Woord, dat je nu zeker wat naarstiger leest dan sedert uwe braave Gouvernante dood was: en je moet nu maar blijven daar je bent, je bent daar wel, en bezorgd, en ook ik ga nu niet meer in de Opera of in de Comedie, en wij kunnen met alle onze goeje werken niets tot onze zaligheid doen, veel minder met ons te verkniezen en ziek te maaken; want God de Heer alleen geeft de bekeering en 't geloof zo als Hij wil: maar men kan God en den Mammon niet te gelijk dienen, en daarom ga ik niet meer op Bals en speelpartijen; en je weet KEETJE, Moeder is goed in haar' aart, en als je nu weêr bij mij waart, en ik zo altoos met u op en neêr ging, dan zou mijn hart weêr aan u hangen; zo is tog de mensch, en een moeders hart is teêr; zo dat, God beter 't, haar hart hangt aan haar eenig kind, hoewel ik u niet met veel smarten gebaard heb, maar een gelukkige kraam had.

Als uw bekeering zo als ik hoop, u recht ernst is, dan moet jij niet altoos bij Tante blijven en haar lastig zijn, neen, dan moet jij als een kind naar *Seist* gaan wonen, in het Zusterhuis, daar zul je zo veel penitentie kunnen doen als je zelfs maar wilt, en zo veel gemak en gerak niet hebben, als bij Tante, zo als je klaagt; want

het is u nooit wèl; 't is nu niet genoeg en dan weêr te veel, zo waart gij altijd; en dan zou je ook, als de verloren Zoon uit LUKAS, varkensdraf kunnen eeten; want men schaft daar zwart brood in water gekookt, en 't geen 'er overschiet gaat naar den varkenstrog: dan zou je vroeg op moeten, om naar Gods huis te gaan, om te bidden en te zingen, en braaf werken moeten, en brieventassen naajen, van hard turksch leer, dat het bloed u bij de vingers droop, zo als al de kinderen van den lieven Heiland; en met je Moeder in den Geest vereenigd blijven; want het is toch mooi en natuurlijk als Moeder en Dochter het zelfde Geloof hebben: hoor kind! bij Tante is alles goed en wel, maar daar komen ook tog veele jonge Heeren invliegen, en hoe zaid het spreekwoord: op oud ijs is het goed vriezen: maar te *Seist* hebben de meisjes en jongens ieder een Bosch om te wandelen; daar valt niet te stoejen en te ginnegappen: nu je moet je zin doen, dat ben je gewend, maar je moet niet denken om bij mij te komen: uw haring zou hier niet braaden; want hoewel ik je alles vergeef, (een Christen-mensch moet vergeven, dat is maar uit,) zo ben ik tog recht boos op je, om dat je me zo bedrogen hebt en in het lange jak hebt laten loopen: want hoe kon ik denken dat jij, die ik altoos moest bidden als een kreupele, om een' brief aan Tante te schrijven, nu in uw Ouwers huis een brief aan mij zoudt schrijven? ô dit was een

malle kuur; en, ook nu je zo met de pen kunt omgaan en ieder aan 't schreien helpen, tot onzen gewezenen Boekhouder toe, die ik nog nooit een traan heb zien storten, dan toen je arme Vader dood was, nu is je kost gekocht, en je kunt wel een Roman van je zelve schrijven; zo als *De jongen Werther*, daar wij nog eens uit hoorden voorlezen, weetje, bij Mevrouw VALENTIJN, toen al de Juffrouwen van 'er zelven vielen, behalven wij, want wij begrepen wel dat dat alles leugen en larij van de gallion was: ô hee! de jongens leeven te graag, zij zullen zich niet om een meisje doodschreien, en daar ben ik wèl over: gij kunt ook wel wat anders schrijven, tot nut van vroomen menschen, zo als over de dood en de bekeering, en over de zonde en den Duivel, en de wereld die in 't booze leit; dat is ook wel aandoenlijk, zo als ik nu lees in dat lief *Schotsch* boekje, dat Buurman mij vereerd heeft, en geschreven is door een bekeerd kind van zeven jaar; en zulke boeken geeven groot en grof, dan ben je goed voor je kost, en hoeft uw lieve Nicht BETJE niet te benadeelen: zo dat, je Moeder heeft u alles vergeven, en uw Vader op zijn doodbed óók, en laat dit nu wèl zijn: maar komt niet hier, het zou zijn, aangescheld en niemand t'huis gevonden: ik heb al schrikken en alteraties genoeg gehad, en je bent evel mijn kind; ik hou niet van al die aandoeningen, en ook Broeder JORDAAN raad het mij krachtig af, hij weet wel dat

ik zwak op u ben: onze vriendin te *Rotterdam* wil met geweld dat ik u weêr bij mij neem'; zij heeft goed willen; zij kent een Moeders hart niet, of hoe ligt ik u meer zoude kunnen beminnen dan den goeden Heiland, en de Heiland is meer dan tien Dochters, al waren zij veel beter dan gij zijt; gij hebt tog uwe Moeder bedrogen, om een slechten vent die u wel beloond heeft: nu, ik blijve,

Uwe Moeder,

FRANCINA, *Wed.* WILDSCHUT.

P.S. Kusch BETJE hartlijk voor haare Tante.

Zestiende brief.***De Heer JAKOB VAN VEEN, aan Dezelfde.*****MIJNE LIEVE VRIENDIN!**

Wie zijne overtreding ziet en laat, zal vergeving ontvangen: ik beken dat gij mij onheusch behandeld hebt; dat gij mij verdacht van listen, waar voor noch mijn hart noch mijn verstand gevormd is: maar waarom vraagt gij of ik u dit vergeef? hoe weinig kent gij mij! als uw oprecht, als uw belangnemend vriend, verzeker ik u echter, (om u te voldoen,) dat ik de slechte behandeling die gij mij aandeed, altoos met meer medelijden voor u, dan ten uwen nadeele ontving: als uw oprecht vriend zal ik u de volgende bedenking voorhouden: zich schuldiger te houden dan men waarlijk is, is zo wel eene dooling als blind te zijn voor onze gebreken: hoor des naar uwe vrienden! zij zullen u zeggen in hoe verre gij u zelve alles wat 'er gebeurd is te wijten hebt: in hoe verre gij onschuldig, ja verschoonelijk zijt: in uwe verwaarloosde opvoeding zie, ik voor mij, de eerste oorzaak van alles: zij was te ongelukkiger voor u, om dat zij u hoofdgebrek in de hand werkte: alle ziekten worden niet door de

zelfde middelen genezen: alle onze zedelijke gebreken ook niet: laat u des bestuuren, door wijze welmeenende lieden, die u kennen, die u beminnen, en weeten wat best is voor u: zo ik iet bij u vermag, vestig uwe aandacht niet zo zeer op het geen gij omtrent uwen Vader misdeed, als wel op de oorzaak deezer onverzettelijke ongehoorzaamheid; zij ligt in het volgen van uw' eigen' zin: ook in uw geval is gehoorzaamheid beter dan offerande: bepaal u veel meer op de hoedanigheden der geenen die u op alle wijze nuttig kunnen en willen zijn, en op het geen zij u zeggen, dan op het geen gij zelve zoudt verkiezen: dit zal u in veiligheid brengen omtrent u zelve, en gij zult toonen dat gij geleerd hebt uw' wil te doen buigen voor de varmaningen en vertroostingten uwer geliefde vrienden: mag ik u wel eens met bescheidenheid vraagen, of het lijden van alles wat den mensch onaangenaam valt en vallen moet, u nog niet ligter voorkomt, dan van uwen wil afstand te doen en u te onderwerpen? ik begrijp zeer wel, dat dit u moejelijk vallen moet, maar zo gij dit poogt, zult gij reeds beginnen u zelve te overwinnen, en de uitkomst zal u leeren dat dit de weg is tot uw rust en geluk: laat dit uwe boete zijn, zodra gij raadpleegt met uw verstand, en niet met uwe zinnelijkheid, zult gij overtuigd moeten worden, dat dit eigenlijk uwe boetvaardigheid zijn moet.

Gij kunt niet zo onkundig zijn van den aart van onzen Godsdienst, dat gij niet weeten zoudet;

‘God neemt den berouwhebbenden zondaar aan:’ laat dit u troosten, en beproef of gij u alsdan iet te moejelijk kunt achten: zeg des niet, mijne vriendin! alles wil, wensch ik te lijden, wat men rampen, smarten, en ongelukken noemt; maar onderzoek wat gij, zo gij Gods gebod wilt gehoorzaamen, moet lijden: gij getroostet u voor uwe verkeerdheden een armoedig zwervend leven te leiden: God heeft getoond dat dit zijn wil niet was: Hij liet toe dat gij gevonden wierd, en dat gij kondet wederkeeren bij uwe geliefde vrienden die uw' val betreurden; die aan u met tederheid, angst en medelijden dachten.

Gij schrijft: ‘Ik heb mijn' Vader vermoord:’ deeze woorden hebben ons allen doen sidderen: maar hebt gij dit gruwzaam denkbeeld van uwe schuld noodig, om uw berouw aanhoudend, scherp, levendig te maaken? ô! dit kunnen, dit mogen wij niet gelooven: dit ijsselijk denkbeeld kan wel wanhoop, maar geenzins de bekeering uitwerken: tot het laatste is moed noodig, maar moed wordt door wanhoop geheel verwoest: mag ik des tot uwer vertroosting zeggen: gij hebt uw' Vader niet vermoord, hoe zwaarlijk gij ook tegen hem misdaan hebt, maar uw Vader was zo innerlijk en met zo veele reden overtuigd, dat hij, omtrent u, alle zijne pligten had verwaarloosd; hij geloofde zo vast dat hij oorzaak van alle uwe gebreken en verkeerdheden was, dat het zelfverwijt en de droefheid over het ongeluk waarin gij gestort waart, zijne

dagen verkort heeft: indien hij gehoord hadde naar zijne waare vrienden; zo hij zich niet door wanhoop hadde laten wegsleepen, hij zoude nog leeven en u in gunst aanneemen: geloof ons toch? hij is heen gegaan met vergeving: hij heeft u gezegend en uw naam zweefde geduurig op zijne lippen: gij kunt uws Vaders schuld zeer verminderen, indien gij uw geheele leven door, u bevljigt om de opvoeding die u gegeven werd te verbeteren, door zelve te werken en u voortebereiden tot het verkrijgen van zulke hoedanigheden die u zo geacht als bemind maaken moeten: maar om hier toe te geraaken hebt gij gezondheid, krachten en tijd noodig: indien gij in de wereld wederkeert, kunt gij proeven geeven van uw goed en godsdienstig oogmerk; gij zult dan veel geruster zijn, om dat gij zien en ondervinden zult, dat uw berouw oprecht, bestendig en des God aangenaam zijn zal.

Hoe gaarne, mijne geliefde vriendin! schreef ik dus nog wat voord; doch ik ken uw zwakke gezondheid, en wat kan ik u toch voorhouden 't welk gij niet geduurig en veel beter hoort van die waarde vrienden, in wier bescherming gij u bevindt? - Vaar dan wel, en denk aan mij als aan uw oprechten vriend en dienaar,

JACOB VAN VEEN.

Zeventiende brief.***De Heer REINIER WALTER, aan Dezelfde.*****WAARDE LIEVE VRIENDIN!**

Gij wilt mij immers wel vergeven, dat ik omtrent u, een streng geneesheer was? uwe verleiders hadden u op den oever uws redelijken en tijdelijken bederfs gebragt: gij waart blind, voor den gevaarlijken afgrond waar langs gij wandeldet: alle uwe natuurlijke krachten waren, door uwe verkeerde opvoeding, ongeoeffend gebleven; 'er was een storm noodig om u te doen zien, in welk een' staat gij u bevond: 'Uw Vader is dood!' dit donderwoord alleen konde u uit uwe bedwelming opwekken; u tot staan brengen; maar toen ook stonde gij: dit woord rilde door uw ziel, deed uwe verkeerde driften deinzen, uwe reden kreeg gehoor; zij boog uw hart, en werkte krachtdaadig op uwen wil: dit onweder bragt u in weinige oogenblikken op den weg van het oprecht berouw, en gij maaktet groote voordgangen.

Van dit geweldig middel, mijne vriendin! bediende zich de Voorzienigheid, tot uw tijdelijk en eeuwig heil! doch zulke middelen, zijn ook slechts alleen in het begin noodig; dienen alleen om een

verhard hart te breeken, en u op éénmaal te doen zien waar gij u bevond: maar dit oogmerk is bereikt, en gij moet voortaan u laten troosten op dat de diepe wonde, u toegebracht, niet verkankere - ik las daar den brief van onzen braven vriend VAN VEEN; hij heeft reeds, zie ik, alles gezegd wat mijn voornemen was op dit stuk aan u te schrijven: hoe zeer ik het ook in deezen met hem ééns ben, zo moet ik 'er, ter mijner zelfvoldoeninge, nog het volgende bijvoegen:

Gij, mijn lieve KEETJE! werd zeer slecht opgevoed: dit mag ik thans wel zeggen, daar uw overleden Vader zulks met traanen beleden heeft: uwe Moeder is wel niet in staat om dit doortezien, doch de zaak is onbetwistbaar zo: met zulk eene opvoeding kondet gij nooit gelukkig worden; nooit voldoen aan uwe bestemming, of tot die volkomenheid geraken, waartoe de aanleg in uwe natuur voorhanden was: gelukkig dat gij geene overhelling haddet tot dingen die uwe sexe, in de oogen der deugdzaamen verlaagen! De goede lessen, u, in uwe kindsheid, door uwe Gouvernante gegeven, raakten, in uw verstroojend leven, te meer daar gij traag en werkeloos van aart waart, spoedig vergeten en verloren: weggevoerd door een onbedacht behagen, gaaft gij uw vertrouwen aan eene snoode vrouw, en verwijderdet gij u van alle uwe oprechte, welmenende, verstandige vrienden: zij bragt allen bij u in verdenking: over dit alles

beklaagen wij u veel meer dan dat wij u beschuldigen.

Mag ik u bidden, beschouw u voortaan als iemand die de eerste trede zet op het pad van verstandig en zedelijk leven; als nog een kind zijnde, dat onder het geleide van voorzichtige en tederlievende Ouders zijnen weg begint: nu leert gij andere gezelschappen, andere vermaaken, andere pligten kennen; uw lot is nu, tot uw onuitspreekelijk geluk, geheel en al veranderd; maak toch een dankbaar gebruik van alles wat de goede God u vergunt! hoe verkeerd zoudt gij handelen, indien gij zo veele weldaaden versmaadet en u alleenlijk bezig hieldt met onnutte zelfkwelling! weet gij wel dat het een groote pligt is, zorg te draagen voor onze gezondheid, zonder welke wij onzen goeden Schepper nog onvolkomener dienen kunnen, in het werkdaadig leven, dan wanneer onze ziel gerust, onze geest helder, ons ligchaam gezond is? Laat het u geheel en al onverschillig zijn, of God u beveelt, in deeze wereld uw berouw door een deugdzaamen wandel te bewijzen, dan of Hij u tot zich roept, om u in genade aantenemen, alvorens uwe jaaren zeer vermenigvuldigd zijn.

Wij allen bidden God om uwe herstelling; wij verlangen vurig u te zien en daar van de blijde getuigen te zijn; maar niemand meer dan mijne geliefde HOFMAN en haaren

WALTER.

Agttiende brief.***De Heer CORNELIS DE GROOT, aan Dezelfde.*****MIJN GELIEFDE VRIENDIN!**

Meermaals zeidet gij, dat ik te zacht te meêwarig was om u nuttig te kunnen zijn: dit herhaalt gij nogmaals in uwen brief: maar, mijne vriendin! behandelt gij u zelve niet al te gestreng? zoude het mij voegen, mij, die zelf zo zeer tegen mijne Ouders misdeed, een' steen op u te werpen? zoude ik ooit uw verslagen geest hebben kunnen bedroeven? wat zeide de groote, de heilige vriend der menschen tegen PETRUS? 'Indien gij bekeerd zijt, versterk uwe Broederen:' ik zag mijne dwaasheid; ik deed afstand van haar: maar is 't het vertrouwen op God, of de geringheid mijner schuld, die mijne teder beminde Moeder in het leven en gezondheid hieldt? Neen mijne vriendin! ik heb u nooit bedroefd; ik zal u nooit bedroeven; ik zal, integendeel, zo veel in mij is u troosten, door u te wijzen op dat boek, waarin verzekerd word: 'Dat J E Z U S in de wereld gekomen is, om berouwhebbende zondaaren zalig te

maaken:’ in dat boek waarin getuigd wordt: ‘God zal het gekrookte riet niet verbreken of de rookende vlaschwiek uitblusschen.’

Ieder kan, ieder moet, met opzicht tot zijne heerschende drift zeggen, ik ben de voornaamste zondaar: JEZUS Apostelen waren de voornaamste zondaaren, met betrekking tot hun zwak geloof, en onvolkomen vertrouwen, hun weifelend aardsgezind hart: toen ik onlangs deeze woorden van PAULUS las: ‘*waar van ik de voornaamste ben*’ wilde mijne reden dit niet zo terstond aanneemen, maar mijne aandacht daar bij houdende, zeide ik: JACOBUS en JOHANNIS, de dierbaare vrienden des Heeren, met opzicht tot hunne heerschzucht en wraaklust; PETRUS, die vuurige vriend zijns Meesters, door zijn iedel zelfvertrouwen; PAULUS, door zijnen onverlichten iever, onverstandigen haat en vervolgzucht der belijders des Heeren, konden zich als de grootste der zondaaren aanmerken: zó, mijne vriendin! is het nog heden: gij zijt dus door uwe onverzettelijke gehechtheid aan uwen onberedeneerden wil; ik door eenen zondigen dwaazen hoogmoed: naar het involgen of bestrijden deezer onzer boezemzonde, zijn wij schuldig of aangenaam in de oogen van Hem die de Geesten weegt, en ons veel minder zal oordeelen naar de vorderingen die wij in het goede gemaakt hebben, dan wel naar de oprechtheid onzer poogingen, en de grootheid onzes be-

rouws: als wij ons zelve onderzoeken, zullen wij weten of wij voorwerpen zijn kunnen der Godlijke barmhartigheid, dan of wij nog geene dier geschiktheden hebben, die 'er vereischt worden, om genade te kunnen ontvangen: Gij, mijne lieve vriendin! zult zeker, zo wel als ik, dit nuttig onderzoek op alle mogelijke wijzen voordzetten, en u even als ik durven troosten.

Het hoofddenkbeeld des geheelen Euangeliums is dit: God is de goedertieren Vader der menschen: Hij eischt van ons, berouw over onze overtredingen, en belooft ons die om JEZUS zijns Zoons wille te vergeeven: onze verdienste is, indien wij al eenige hebben, te gering om daarop onze hoop te bouwen: onze zelfkennis is te weinig, om ons, indien wij aandachtig zijn, gerusttestellen; maar wij kunnen weten of ons berouw oprecht is: dit is een onbedriegelijke toetststeen: ons geweten zal ons niet veroordeelen, indien ons berouw oprecht en bestendig is, indien het ons aandrijft tot goede werken - werken overeenkomstig met de Godlijke wetten: hoe zoudt gij dan twifelen of ook uwe zonden vergeven zijn? ô! mogt gij nog veele jaaren hier vertoeven, om tot uwe eigene vertroosting uw geloof te toonen uit uwe werken! Gij zijt nog zo jong, gij kunt hier nog zo nuttig zijn, terwijl gij u voorbereidt tot dien staat, waartoe wij, als menschen, als Christenen geroepen zijn: wacht u voor eigenwilligen Godsdienst: volg de voorschriften van onzen Zaligmaker, en Hij

zal tot u zeggen: ‘Sta op! uwe zonden zijn u vergeeven’ - Dit zij uw deel, en dat van

Uwen vriend,

C. DE GROOT.

P.S. Van den Heere SAMUEL DE GROOT.

Alles zal hersteld worden: de volheid der Heidenen zal ingaan, geheel *Israël* zal zalig worden: gij gelooft zeker in den Joodschen en Christelijken Godsdienst, dewijl gij niet twijfelt of zij van Godlijken oorspong zijn: neem des het getuigenis dier beide *Verbonden* aan met een ootmoedig en in God vertrouwend hart: dat des ouden Verbonds: ‘Zo waarachtig als ik levee spreekt de Heere, Heere, zo ik lust hebbe aan den dood des stervenden zondaars! maar daaraan heb ik lust dat hij zich bekeere en levee:’ dat des nieuwen Verbonds: ‘God wil niet dat een eenig mensch verloren ga, maar dat zij allen tot de kennis der waarheid komen en behouden worden.’

Ondertekend door de bijzondere vrienden der bedroefde - SAMUEL DE GROOT, JAN DE GROOT, MARIA DE GROOT, MARIA VAN VEEN, en F. LICHTHART.

Negentiende brief.***Juffrouw FANNIJ HARRIS, aan Juffrouw MARIA VAN VEEN.*****MIJNE VRIENDIN!**

Gij weet dat mijn hart in u dat hart vond het welk 't zocht: u uitleggen wat dit zegt is onnodig; gij zelve kunt u dit best verklaaren: ik zal des aan u schrijven over onderwerpen, te heilig om die aan veelen mede te kunnen deelen; te gewichtig om die te vermengen in de gewoone gesprekken der dagelijksche gezelschappen: mijne geheele ziel is, door de omstandigheden waarin ik mij thans bevind, bestemd tot dien dierbaaren ernst, die wel eens aandoenlijker gewaarwordingen geeft, dan de blijdschap zelve, hoe onberispelijk, ja hoe wèl instemmende met onze jaaren: gij zult niet veel schrifts van mij ontvangen, dewijl ik vrees dat mijne pen mij geen zeer goede tolk zijn zoude; immers niet zo als mijn hart wenscht.

Dank God in alles, is de vermaning van den Apostel PAULUS: maar, die God in alles zal danken, moet geleerd hebben God in alles te zien; en dit eischt een zeer aandachtig, bedaard gemoed;

evenwel dit valt niet veelen, vooral in onze jeugd, ten deele: hoewel God zich aan niemand onbetuigd laate, zo openbaart Hij zich echter, in de Natuur en op de wegen zijner Voorzienigheid, aan allen niet even duidelijk: aan u, mijne zielsvriendin! durf ik echter wel toebetrouwen, dat ik in dit onuitspreekelijk geluk eenig aandeel heb: ongetwijfeld zijn mijne opvoeding en mijne overhelling tot opmerken, bij alles wat mij ontmoette, hier toe aanleidend geweest.

Gij weet, mijne vriendin! langs welke ongemeene wegen het mij vergund werd, mijn weldoenden vriend en beschermer weder te vinden, ook toen ik de hoop daaromtrent reeds had opgegeven: gij weet, hoe ik bekend werd met eenen jongeling, wiens geheele ziel, om het zo te noemen, vuur en iever is; wiens geheele hart gevormd werd tot allerlei zachte en beminnelijke deugden: hoe mijn, nu zalige voogd, alles in hem vond wat noodig was om mij eens tot eene gelukkige vrouw te maaken: gij weet dat zijne liefde, bekroond met de goedkeuring zijner Ouders en vrienden, door mij met wederliefde beantwoord werd: hieruit kunt gij opmaaken, dat ik in uwen stad, de twee grootste aardsche zegeningen liet - te groot, te edel misschien om aardsche zegeningen genaamd te worden: u, mijne vriendin! en mijn lieven DE GROOT! Evenwel de groote de tedere gehechtheid aan mijnen voogd, liet mij niet toe daar te blijven en hem te verlaaten: hij wenschte

dat ik zijne stervende oogen zonde sluiten, en ik, dat ik zijnen ouderdom nog lange tot troost, en genoegten zijn zoude.

God heeft zijne bede verhoord; en ik heb dien treurigen, dien aandoenlijken dienst aan hem verricht: hij is, leunende in mijnen arm, aan mijn bedroefd hart... hoe zal ik zeggen? gestorven of ingeslapen? Onze reis had hem vermoeid, maar zijne gezondheid bleef volkomen: hij is ook eigenlijk niet ziek geweest; klaagde over niets: hij zeide alleenlijk dat hij vermoeid bleef, en hield zich in zijne kamer, evenwel vervolgde hij zijne gewoone levenswijze: ik vond hem eenige dagen vóór zijnen dood zeer helder van geest; hij sprak veel met mij over de wegen der Voorzienigheid, en zijne hoop op eene zalige ontbinding; vermaande mij als een Vader, mij niet te veel te bedroeven, en mij, na zijnen dood, spoedig te begeeven onder de bescherming mijner Hollandsche vrienden: hij eischte niet, dat ik zijne bijzondere gevoelens zoude omhelzen, en op zijnen bijzonderen weg wandelen; maar drong aan op de volharding in een deugzaam, Godsdienstig gedrag: 'Kind,' zeide hij, 'ik zal weldra tot mijne Vaderen verzameld worden: mijne krachten zijn binnen weinige dagen zeer verminderd: laat ik u omhelzen en zegenen in den naame van JEZUS:' Ik knielde voor hem neêr, en hij kuschte mijn voorhoofd, terwijl hij mij zijnen zegen gaf, in deeze woorden, met

eene heldere, lieflijke en mijn hart doordringende stem: 'De geest des Heeren zij rijklijk vermenigvuldigd over u! Hij zegene ook den jongeling die u voor de zijne koos; Hij maake uw leven gelukkig, en uwe dood heerlijk.' Niet instaat zijnde om anders dan door traanen te antwoorden, beval hij mij, aan zijne zijde te gaan zitten; hij zag mij sterk aan, en na een weinig, spraakloos, echter zijne lippen bewegende, gezeten te hebben, hief hij zijne stervende handen en oogen ten Hemel, zeggende: 'Heere J E Z U S ! ontvang mijnen geest:' ik vloog op en hij liet zijn hoofd op mijne bevende borst nederzijgen.

Schoon ik wist, dat, om in zijne taal te spreken, de dagen zijner vreemdelingschap welhaast zouden geëindigd zijn, en ik mij had poogen voortebereiden, om zijne verheerlijking met bedaardheid te zien, zo treft mij echter zijn dood boven alles, wat ik in staat ben uittedrukken: geen kind, dankbaar aan de weldaaden zijner tederlievende Ouders, kan hunnen dood bitterder betreuren, dan ik dien van mijnen Vader, mijn' vriend, mijn' weldoener, mijn' beschermer! Gij weet mijne vriendin! dat hij mij, na den dood mijner Ouders, die ik mij maar schemerachtig kan herinneren, in zijn huis nam; dat hij mij behandelde als zijn eigen kind; dat hij mij eene uitmuntende opvoeding gaf, en geeven liet - dat hij mij niet verstoten heeft toen hij mij, (uitwendig schuldig) wedervond;

gij waart meermaals getuige van de Vaderlijke tederheid waarmede hij met mij omging; gij weet hoe mijn geheel hart hem aankleefde!... laat mij eens uitweenen!.. bij het openen van zijn Testament blijkt, dat hij mij tot zijne eenige erfgenaam gemaakt heeft, na dat 'er veele liefdegiften, allen bepaald, zijn uitgedeeld: de voogden die hij over mij gesteld heeft, zeggen mij, dat hij boven maate rijk was: ik heb hen reeds gezegd, dat mijn oogmerk is naar Holland overtesteeken, waarin beiden bewilligen, als zijnde dit ook de wil huns overledenen vriends.

Men vleit mij, dat ik, binnen weinige dagen, eene voegzaame gelegenheid zal hebben dat reisje te doen; eene Hollandsche Famille alhier keert tot haar Vaderland weder.

Hoe verlang ik u allen te zien! uw Oom heeft mij zo heusch behandeld, dat ik geene zwaarigheid vind, om van zijn huis gebruik te maaken, immers bij mijne aankomst... Daar ontvang ik een brief van DE GROOT, met eenige regels onzer ongelukkige vriendin, die hij gecopieerd heeft: God herstelle haar, en laat haar nog veele jaaren bij ons, tot haar en ons geluk: sedert zij tot inkeer kwam, heb ik den aanleg tot zo veele goede hoedanigheden in haar ontdekt, beminde ik haar zo toegenegen, dat ik den slechten staat haarer gezondheid niet kan hooren, zonder mij zeer te bedroeven: haar, en u, en allen die mij dierbaar zijn,

hoop ik binnen een maand te omhelzen, (want ik zal haar zeker bezoeken,) ik groet u met een aan u, voor eeuwig, verbonden hart, en noem mij,

Uwe waare Vriendin,

FANNIJ HARRIS.

Twintigste brief.

Juffrouw ANNA HOFMAN, aan Mevrouw SARA LELIJWIJK.

MIJNE GEËERDE VRIENDIN!

Thans heb ik zeer aandoenlijke tooneelen voor u te schilderen: ik bevinde mij aan het huis van den Heere STAMHORST: deszelfs Zoon heeft mij afgehaald, dewijl onze lieve KEETJE zeer verlangde, mij, vóór zij stierf, nogmaals te zien: gij kunt wel denken dat ik terstond met hem ging, niet alleen om haar dat genoeg te geeven, maar om ook den liefsten wensch van mijn, aan haar gehecht, hart te voldoen: om uwe belangnemende nieuwsgierigheid niet te pijnigen, zal ik u terstond zeggen dat onze lieve vriendin niet herstellen kan:

haare krachten zijn gesloopt, ook door de te groote poogingen die zij heeft aangewend om tot gezondheid te geraaken, en dan haar geheele leven boete te doen: dit ziet zij nu, even klaar als zij alle haare verkeerdheden ziet, en betreurt: evenwel zij getroost zich alles; haar wil is geheel aan dien van haaren Schepper onderworpen: haare geheele ziel is rust en kalmte: de groote offerhande is volbragt; zij heeft haaren eigen wil verlochend; zij volgt in alles, en dat met blijmoedigheid, den raad haarer dierbaare vrienden; zij hoopt op de vergeving, en wacht haaren dood met bedaardheid af: zij lijdt nog veel, heeft veele benaauwdheden, doch klaagt niet, en is minzaam omtrent allen die bij haar zijn; alles is gunst, is weldaad wat zij ontvangt: oordeel hier uit, hoe groot haare erkentenis, hoe oprecht haare bekeering is: zij, nooit gewoon aan tegenspraak, zij, die niet wist wat het zegt, afstand te doen van eigen wil, eigen verkiezingen, eigen opvattingen, eigen smaak!... zij heeft des gestreeden, maar haare overwinning is ook volkomen; en hiervoor dankt zij God.

Zo als zij mij zag, deed zij eene, helaas! vergeefsche pooging, om uit haaren fautueil opterijzen; ik viel haar om den hals, wij beiden weenden, evenwel haare traanen waren veel bedaarder dan de mijnen: dit onverwacht bezoek, waartoe zij niet was voorbereid, deed haar, en ook mij, veel te sterk aan: zij is bijnaar eene schaduw, maar nog even schoon en veel beminnelijker voor mijn hart,

dan ik haar ooit kende: zij zeeg met haar gelaat op mijnen sterk kloppenden boezem, en sloot voor eenige minuten haare oogen: kort daar aan, mij aanziende, vroeg zij glimplachende, ‘hebt gij nu noch hoop, N A A T J E ?’ deeze vraag deed mijne geheele ziel trillen: herinner u waarop zij doelde! ‘Ja, mijne vriendin! mijne lieve vriendin! ik heb niet alleen hoop, maar die hoop is reeds vervuld; ik geniet meer dan ik ooit durfde hoopen:’ mijne aandoeningen overstelpten mij zo geweldig, dat ik snikte, en zij was te zeer bewoogen voor haaren zwakken toestand: haare Tante: Mevrouw STAMHORST, vond goed, dat zij een weinig zoude gaan liggen: men bragt haar in de zelfde kamer te bed: zij keerde haar hoofd naar mij toe en zag mij, met tederheid en aandacht onbeweegelijk aan: men gaf haar het medicament; zij nam het zwijgende, greep mijne hand, hield die, kuschte die, maar zeide niets: Mevrouw liet ons alleen, hoe gaarne B E T J E bij ons zoude gebleven zijn: wat bedaard zijnde, poogde zij opterijzen, ik hielp haar, gesteund in kussens: ‘Mijne oprechte vriendin!’ zeide zij, ‘mag ik gelooven dat gij mij alles vergeven hebt; dat gij mij mijnen val, die ik alleen mij zelve wijt, niet al te zwaar toerekent?’ - ‘Zo ik u niet zo teder en oprecht beminde dan zoude deeze vraag mij minder bedroeven: ja mijne vriendin! ik heb alles vergeven indien hier iet te vergeven is; ik betreur

uw' val, maar heb dien voorzien:' zij drukte mijne hand aan haar hart en zeide: 'Altoos verdient gij mijn vertrouwen, ook toen, toen ik u verdacht, bedrogen door de snoode vrouw die mij betoverd had: ik ga u toonen dat ik u weet recht te doen: lees deeze brieven:' zij gaf mij uit haare portefeuille, twee brieven van VAN VEEN, waarin hij haar zijne liefde bekendmaakte en om de haare bad! Ik las beiden, om haar te voldoen - 'Ik wist wel, mijne vriendin! dat VAN VEEN u meerder beminde, dan hij in staat was met woorden uittedrukken' - 'Ik twijfel 'er niet an, gij spraakt veel met hem, maar weet gij ook dat ik hem begon lief te hebben?' (zij bloosde en sloeg haare oogen neder.) Ik zweeg; zij ging dus voort: 'Dat ik hem nog zoude beminnen, indien ik niet wist dat ik niet lang leeven kan, en wel overtuigd ware, dat ik hem nooit zoude kunnen verdienen: ik zag altoos wel, dat hij geen onaangenaam jongeling was, maar ik raakte geheel in een' draaikring, en had geen aandacht dan voor de Zuster mijns verleiders... laat ik maar alles belijden... ik meende dat mijn Vader mij, ten koste van mijn geluk, wilde dwingen, en dwang was voor mij, gij weet het, ondraagelijk: ik meende ook dat mijn Vader, VAN ARKEL en zijne Zuster slecht behandelde, des wilde ik beiden vergoeding doen: hier bij kwam nog, dat VAN ARKEL mij meer behaagde: evenwel als ik eens een

oogenblik bedaard dacht, merkte ik wel, dat mijn hart niet onverschillig was voor VAN VEEN: zie daar, dwaasheid en halstarrigheid bragten mij in al mijne ongelukken, en maakten dat die edelmoedige jongeling, zo hij zich zelve wilde achten, mij moest opgeeven, zo als hij ook, door mij getergd en gehoond zijnde, deed' - zij zweeg: welk eene uitdrukking voor mij! nooit, mijne SAARTJE, dacht ik, dat onze vriendin voor liefde vatbaar was: mij dacht, hier toe was noch haar aart noch haar hart gestemd: ô! indien de Heer WILDSCHUT vaderlijk gehandeld en zijn verstand gebruikt hadde, hoe gelukkig zoude nu zijne Dochter zijn! hoe veel verdriets zoude hij zich zelve gespaard hebben! deeze gedachte maakte mij zo verdrietig, dat ik met misnoegen dacht, aan eenen man, die zo veel tot zijn, en zijns kinds verdriet heeft toegebracht.

'Bemint gij,' vroeg ik, 'dan nu nog VAN VEEN?' - 'Ja,' zèide zij, 'ik bemin hem; ik heb hem bemind sedert ik mijne dwaasheden zag, en instaat was om hem zó te zien als hij is: evenwel, al herstelde ik tot mijne voorige gezondheid, ik zoude, ofschoon hij mij nog beminde, nooit willen trouwen; ik kan hem nooit verdienen, ik acht hem te hoog om ook alsdan zijn lot aan het mijne te verbinden: konde ik hem slechts vergoeden wat ik hem misdeed! mogt hij gelukkig zijn met eene vrouw, zijner keuze beter waardig, en die hem beminde zo als

hij mij bemind heeft!' zij zweeg; ik ook: wat konde ik hier toch iet beduidends op antwoorden? - bij zich zelve spreekende - 'Edelmoedige, beminnelijke VAN VEEN! hoe gelukkig zoud gij mij gemaakt hebben! hoe grootmoedig handelt gij! en ik, ik verdacht uw oprecht hart; ik meende dat gij uw rol speeldet! ô halstarrigheid, ô zedeloze gehechtheid aan mijnen dwaazen wil, hoe ben ik, zelfs door u, gestraft!'

'Zeg mij,' ging zij voort, 'is mijn vermoeden gegrond? bemint hij mijne lieve Nicht? mij dunkt dat ik haar verrascht heb, met een' brief van hem; mij dunkt, dat zij met LEENTJE dikwijls over hem spreekt, op eene wijze die mij moet overtuigen dat zij hem weet te waardeeren' - 'Gij hebt wèl geoordeeld; VAN VEEN bemint uwe Nicht, en haare Ouders zien met genoegen dat zij niet onverschillig voor hem is:' zij zuchtte: - 'Gij zucht, mijne lieve! is u deeze verzekering lastig?' ... zij zweeg nog al: 'O,' zeide zij eindelijk, 'hoe verkeerd heb ik gehandeld! welk een schande heb ik mij zelve aangedaan! ik ben doorgegaan met een' lichtmis, en de wereld kan mij niet verschoonen dan, door te gelooven dat ik hem beminde: mogelijk zoude ik dan min schuldig zijn, maar ik ontvlugtte mijn' Vader om hem te leur te stellen, en niet om dat ik eene sterke neiging gevoelde, voor den snoonen kaerel die mij mijne buitenspoorigheid met woeker betaalde: zeg aan

onze lieve B E T J E alles, wat ik thans aan u zeg; verzeker haar dat ik mijnen God bid om zijnen zegen, over haar en over hem die haar bemint' - hier voude zij haare handen zamen, en bewoog met groote ernst, terwijl haare traanen vloeiden, haare lippen; lag haar hoofd neder en zeide niet meer: in de hoop dat zij door vermoeidheid in rust komen zoude, zat ik stil voor haar bed: kort daar aan tikte men aan de deur en B E T J E kwam binnen: 'Hoe hebt gij het nu, mijn lieve K E E T J E ? is de komst onzer vriendin u niet onuitsprekelijk aangenaam?' K E E T J E stak haar beide haare armen toe, omhelsde haar zeer lange, en zeide met eene zachte stem: 'Wees lang, zeer lang gelukkig mijne vriendin!... mijn leven zal rasch ten einde zijn, maar hoe aangenaam is het voor mij te weeten dat'... zij zweeg... en B E T J E was zo bedroefd dat zij zich niet konde verwonderen, of weeten, of doorzien, waarop haar nicht toen doelde: 'Laat mij wat alleen,' zeide zij, 'ik moet wat zien te rusten.'

Toen B E T J E en ik alleen waren, barstte zij in traanen uit, en, mij omhelzende, zeide zij: 'Wij zullen haar verliezen, N A A T J E ! Ach ziet gij niet hoe zij verzwakt, hoe zij uitgeteerd is? uwe komst heeft haar boven haare krachten opgevoerd; doch ik vlei mij niet langer, wij zullen haar verliezen, en hoe veele traanen zal dit ons allen, vooral mijne Moeder, kosten! Zij be-

mint KEETJE met ontferming, met welgevallen; zij ziet zo duidelijk wat KEETJE zoude geworden zijn, indien men haar wèl had opgevoed: KEETJE bemint mijne Moeder met haar geheele hart; zij kan niet duuren als zij haare Tante niet bij haar vindt: ô hoe zoude zij haaren Vader bemind, hoe zou zij wasch in zijne handen geweest zijn, indien hij haar had weeten te vormen en optevoeden zo als mijne Moeder mij!’

Ik weende, ik kon niets antwoorden: nooit was mijn ziel zo vertederd door droefheid en medelijden: zeer vermoeid zijnde door het sterk rijden van zo veele uren, vond Mevrouw goed, vroegtijdig te eeten om vroeg ter rust te kunnen gaan: 'er werd weinig of niet gesproken: Mevrouw at voor KEETJES bed om te zien of zij dan ook iet zoude gebruiken: BETJE had altoos traanen in haare oogen: de jonge STAMHORST zag dit, en, haare hand vattende, zeide hij eens: Laaten wij hoopen BETJE! zij kan nog herstellen; BETJE zag hem met minzaamheid en door haare traanen heen aan, doch sprak niets; de oude Heer haalde zijn' hoed in de oogen en noemde haar, zijn' lieve kind, zijn eigen, braaf, gevoelig kind, maar poogde niet haar te troosten: Juffrouw KLINKERT at niets; te zeer begaan met de lieveling van ieders hart, van haare BETJE! onuitsprekelijk is LEENTJE tot haar voordeel veranderd: zij schijnt thans eene Zuster van BETJE, beschaafd, wellevend, ongemaakt, kort ge-

zegd, nu kan men haare deugden recht doen en haar beminnen, zo als ik geloof dat zij hier bemind wordt door den jongen STAMHORST: hij verdient haar; hoe meer ik hem leer kennen hoe meer goeds ik in hem ontdek: kort gezegd, hij doet eere aan de uitmuntende opvoeding die hij ontving.

VERVOLG. DINGSDAG MORGEN.

De lieve lijderes was deeze nacht niet veel erger, maar haare krachten neemen geduurig af: haare Tante waakte een groot gedeelte van den nacht bij haar, tot dat LEENTJE in haare plaats kwam: zij schijnt zeer gerust, maar ligt doorgaands stil, hoewel haare oogen ons volgen: ik vond Mevrouw STAMHORST bij haar, zij las eenige troostrijke plaatzen uit de Euangeliën en Brieven der Apostelen, en sprak bij beurten gemoedlijk met KEETJE, die aandachtig luisterde, en wenschte dat dit ook voor haar geschreven was: haare Tante, mag ik zeggen, heeft haar tot een Christen gemaakt, zij heeft haar overtuigd dat allen die onder de roeping des Euangeliums geboren en opgevoed zijn, geene vergeving kunnen erlangen, dan om de verdiensten van Christus, in de wereld gekomen om zondaars zalig te maaken.

'S AVONDS.

Zij wandelt niet meer, ook niet door haare kamer: de Doctor ordonneert niets meer, hij geeft alleen iet versterkends en tegen de flauwten: zij heeft aan haare Tante verzocht, om zo veele brieven als men zoude kunnen verzamelen, op haar' val betrekkelijk, bij een te brengen om daaruit, tot leering en waarschuwing van jonge onbedachte lieden, haare historie optemaken: op dat zij, voegde zij 'er bij, na mijnen dood, meer nuts zoude kunnen doen, dan zij in haar geheele leven gedaan had.

Mogelijk zullen, indien dit oogmerk ter uitvoeringe gebragt wordt, 'er een zeker soort van lieden zijn, die niet zullen kunnen inschikken dat onze beminde vriendin niet in wanhoop sterft: hun oog zal welligt boos zijn, om dat Gods oog goed is: had zij der gierigheid naargewandeld, of (is deeze fout te onnatuurlijk voor jonge lieden,) geene mildaardigheid geoefend; hadde zij zich schuldig gemaakt aan laster en afgunst, aan trotschheid en hoogmoed, ô dan zoude men in haar zalig afsterven niets vreemds gevonden hebben, maar nu zij met een' lichtmis *die zij echter daar voor niet hield*, den dwang eens Vaders ontvlugt, die haar geene gehoorzaamheid geleerd heeft, nu zal men de schouders ophaalen en mogelijk een wreed vonnis vellen.

Ik zal weldra weder schrijven: vaarwel! ik ben altoos uwe eerbiedigende,

Vriendin,

ANNA HOFMAN.

Een- en- twintigste brief.

***Juffrouw* MAGDALENA KLINKERT, *aan Mejuffrouw* MARIA DE GROOT.**

ZEER WAARDE TEDERGELIEFDE TANTE!

Welke zielroerende toneelen heb ik zien openen en sluiten! In welk eene, voor mij geheel nieuwe wereld vindt ik mij verplaatst! ô mijne geliefde Tante! welk een onafmeetbaren afstand is 'er niet tusschen het droog, schraal, afmattend, uitputtend, bespiegelend leven, en tusschen het oefenende, het werkzaame! waarom zegt men dat de ziel het meest doordrongen is, door die zaaken, waarop zij haaren aandacht onafgebroken bepaalt? Kennen zij, die dus spreken, den mensch wel genoeg als een zwak wezen, wiens vermogens zeer bepaald zijn? Als men zich altoos en zonder tus-

schenpoozingen, zonder in betrekking te komen met onze medemenschen, bezig houdt in 't bestudeeren der Heilige schriften; als men al zijne verstandige vermogens daaraan besteed, word het eindelijk niets dan een beroep waar aan men gewoon is; men kan 'er zo werktuiglijk in bezig zijn, dat wij 'er weldra niet meer bij ontwaar worden, en des niet door verbeteren - ons hart blijft koud, onze ziel verheft zich niet meer met dien ernst, die ons betaamt, wij bidden niet meer met dat vuur, dien iever, dien ootmoed, die ons verzekert dat wij God lief hebben.

Sedert ik, mijne waarde Tante! mij in dit huis bevond, leerde ik het bespiegelend en werkzaam leven kennen: ik spreek nu bij eigen ondervinding: sedert ik nooit aan het overwegen van heilige zaken gegaan ben, dan met een gezond ligchaam en opgewekten geest, een levendigen aandacht en bestendigen iever; sedert men mijn aandacht leidde tot de Natuur en haaren Schepper, sedert ik verstandige menschen aan hunne bestemming zag voldoen - onder mijne oogen werken; sedert dien tijd is mij de Leer des Euangeliums, die ik zo lang, met overspannen aandacht doorzocht, met een vermoeid verstand verdedigde, terwijl ik die, naar eene stijve, vierkante, methode, die onvoorbereide lieden inprentte; sedert dien tijd, is mij die Leer geworden een kracht Gods tot zaligheid: zulke zonderlinge gevallen en omstandigheden, als waarvan ik getuige ben, verklaaren voor mij het

voldoendste de Heilige schriften; en maaken die recht gebruikbaar voor mij: dan zien wij de voetstappen der Voorzienigheid, en dat God geheel en al liefde is, omtrent den berouwhebbenden, ootmoedigen zondaar, die, niet durvende naderen, van verre blijft staan, en zucht: ô God! wees mij arme zondaar genadig!

Alles, mijne Tante! wat in betrekking staat met de lieve WILDSCHUT, haar oprecht berouw, haare hoop, haar vertrouwen op de Godlijke barmhartigheid, haar stichtelijk sterfbed, het gedrag haarer vrienden omtrent haar, hebben mij veel meer geleerd, dan ik, met al mijn blokken en hoofdbreken konde weten.

Kan men zich, als men hier van overtuigd is, wel verwonderen, dat de Apostelen niet veel ophadden met logische Leerredenen? daar zij zeggen: toont mij uw geloof, uw vertrouwen, uwe overtuiging uit uwe daaden! ô, mijne lieve Tante! hoe wel spraakt gij, als gij mij zeidet: de Godsdienst eens Christen is werkzaam zijn met bespiegelen: verschoon mij, dat ik u dus lange op deeze wijze schrijf, ik moest u toonen hoe ik het met u volkomen ééns ben.

Thans ga ik tot mijn verhaal over - Onze lieve vriendin WILDSCHUT, is niet meer bij ons, zij is overgegaan in den staat van gelukzaligheid: gisteren voormiddag om tien uren gaf zij, in de armen haarer dierbaare Tante, den geest: zij heeft in weinige weken, meer tot haare zelfverbetering

toegebragt, dan veele duizenden in eene lange reeks van jaaren: zij heeft gehoorzaamheid en onderwerping geleerd en geoefend: zij bestreed en verwon des haare hoofddrift: Mevrouw STAMHORST is zo ontroerd, door alles wat zij heeft bijgewoond, dat zij de pen niet kan opvatten: BETJE is zo hartlijk, zo aandoenlijk bedroefd, dat zij niets doet, of doen kan dan weenen: Juffrouw HOFMAN is wel wat bedaarder maar zo vermoeid door waaken en medelijdend deelneemen, in alles, dat men haar niet vergen kan omstandig te schrijven, te meer, daar zij voor agt dagen, aan Mevrouw LELIJWIJK, over onze overledene omstandig schreef: hoe zoude ik, die men uit vrees, of mijne herstellende gezondheid te veel zoude benadeeld worden, meer dan ik wenschte, in KEETJES ziekte spaarde, kunnen weigeren, (op het verzoek van Mevrouw STAMHORST,) aan u te schrijven; te meer, daar zij u nog een ander voorval wenscht medetedeelen: zij verzocht u ook, om dit overlijden aan Mevrouw WILDSCHUT te melden.

Onze lieve zieke bleef eenige dagen, zo al in den zelfden toestand, alleen haare krachten namen meerder af: zij was geheel willeloos en deed met zachtmoedigheid alles, wat men van haar eischte: haar schoon gelaat was nu zo teder, zo innemend, dat wij haar niet zien konden, zonder de levendigste smart: zij sprak weinig, en bijna nooit, dan om ons allen voor alles te bedanken: zij bad

veel in zich zelve: Mevrouw STAMHORST, ziende dat zij zo merkelyk verzwakte, week niet uit de kamer, en vroeg haar, 's daags voor haaren dood, of zij ook nog iet sterk begeerde: zij zag haare Tante aan, met eene aandoenlijke minzaamheid, en zeide: 'Niets, volstrekt niets, dan 't geen mijn' God behaagt,' - 'Zoud gij ook wenschen uwe Moeder te zien?' - 'Neen' - 'En waarom niet? ik hoop immers dat gij, mijn kind, pligmatig denkt omtrent uwe Moeder?' - 'Indien ik haar minder lief hadde, minder dankbaar ware, voor haar *goed oogmerk* omtrent mij, ik zoude wenschen haar te zien, en te omhelzen, voor het laatst; maar mijn ziel is nu zo kalm, mijn hart zo gerust, en ik geloof, dat ik dit voor mijne omstandigheid zeer noodig heb: zeg haar voor mij, mijne lieve Tante! dat ik haar met mijn geheel hart dankbaar ben, dat ik haar bemin met al de liefde van een kind, welk nu overtuigd is en voelt dat de Natuur ons naauw verbonden heeft: gij, mijne lieve Tante! zult zeker voor haar blijven zorgen en zo veel nuttig zijn willen, als zij u zal toelaaten.'

MEVROUW STAMHORST. Wees gerust, mijn kind! uwe Moeder zal altoos in mij eene vriendin, eene Zuster behouden.

KEETJE. Zo gij haar wederziet, omhels en kusch haar voor mij, en zeg haar, dat God mij in genade heeft aangenomen. [*Zij weende.*]

Zij was ons allen dankbaar, tegen allen minzaam, maar aan haare Tante nog meerder gehecht dan zelfs aan haare vriendin HOFMAN: zij, (Juffrouw HOFMAN,) heeft ons met traanen verhaald, dat zij, eens aan KEETJE vragende hoe zij het nu had, en of het haar niet moejelijk viel, te buigen voor den wil van God? dit antwoord kreeg: 'O! neen (zoetlijk glimplagchende,) de grootste offerhande is volbragt, het scheiden van mijne dierbaare Tante en van u mijne tedergeliefde vriendin.'

Weinige uren vòôr haaren dood, waren wij allen in de kamer, zij zat, in kussens gesteund, overeind, met opengeschoven gordijnen, dewijl zij het telkens zeer benaauwd had, zo dra zij lag: zij zag ons allen zeer sterk aan, zij lachtte hoorbaar; wij dachten dat het eene stuiptrekking was, en verschrikten: Juffrouw HOFMAN ging voor het bed, en zag dat dit zo niet was: 'Waar over lacht gij, vroeg zij, mijne lieve?' zie hier haar lief, eenvoudig, kinderlijk antwoord: 'Ik dacht daar, zo mijn goedertieren Schepper mij ooit tot den rang der Engelen mogt verhoogen, naar wie zoude ik dan het meest gelijken? misschien, dacht ik, naar onze lieve vriendin ZADELAAR, en dit maakte mij zeer te vreden, ja zelfs vrolijker dan ik u zeggen kan' - 'Wel,' zeide NAATJE, 'hoe vrolijk zoud't gij dan niet zijn, indien gij deeze lieve vriendin, eens in den Hemel ont-

moet.' zij zweeg eenige minuten, toen zeide zij: 'Dit zal in lange, in zeer heel lange niet gebeuren.'

HAARE TANTE. Waarom niet, mijn kind?

KEETJE. Ik zoude voor haar, daar, nog geen geschikt gezelschap zijn: ô, de goedertieren God, zal mij zeker plaatzen, bij hen, die hunne bekeering lang uitstelden; maar ik ben wel te vrede, en zal zeer gelukkig zijn, indien ik in 't gezelschap van den bekeerden moordenaar en in dat mijns lieven Vaders word aangenomen!

Dit denkbeeld is wat vreemd, maar toch niet aftekeuren, in iemand, die zo ootmoedig sterft: of nu de herinnering aan haaren Vader, haar te sterk trof, dan of de Natuur was afgestreden, kan ik niet bepalen, zij kreeg eene zwaare flauwte waarin zij lang bleef: bij zich zelve komende, zag zij ons nogmaals aan, en knikte met haar hoofd als of zij afscheid nam; toen drukte zij zich naauw aan den boezem haarer Tante, die haar omarmde sedert zij flauw werd, gaf haar de hand en zeide, met breekende oogen en naauwlijks hoorbaare stem: 'Mijne Weldoenster! mijne Moeder! - God vergelde u alles - leef lang gezegend - ik vergeef mijne vijanden alles - zo als God mij alles vergeven heeft, ik zal eeuwig gelukkig'... Hier blies zij den laatsten adem uit.

Allen barstten wij in traanen uit, maar de aandoeningen van BETJE waren zo geweldig dat haare Moeder de doode, die zij nog omarmd hield, neder legde en voor haare Dochter bijzonder zorgde: Mevrouw STAMHORST zeide niets, om haar te troosten; dit was nog de tijd niet, zij gaf haar een medicament, dat zij in voorraad gereed had, wèl voorziende dat dit noodig zijn zoude, en behandelde haar met eene tederheid die ons allen roerde: toen zij spreken konde, was haar eerste bitter woord: 'God straffe haar die oorzaak is van KEETJE'S dood' - zij zweeg, maar ging naar het lijk, haare Moeder belette dit niet: zij kuschte het met vervoering; zij noemde haar met allerlei vriendlijke naamen; kuschte beide de handen, haare wangen, en week eindelijk, als zijnde dit alles te sterk voor haar, sidderend terug: Juffrouw HOFMAN was troosteloos, maar kon niet besluiten, schijnt het, haare lieve doode vriendin te zien: zij poogde het wel, doch week telkens terug - zó was het einde van CORNELIA WILDSCHUT, die door eene verwaarloosde opvoeding, door haar nimmer tegengesprokene eigenzinnigheid, in zulke omstandigheden komende, als waarin zij kwam, *bijnaar* noodzakelijk in haar ongeluk storten moest: de beide Heeren STAMHORST bewenen haar, als eene geliefde Dochter en Zuster.

Thans ga ik u over een onverwacht bezoek schrijven, dat wij voor vier dagen ontvingen - Omtrent agt uren in den morgen, kwam hier aan huis een

knecht, in een, hier onbekend, liverei, en gaf dit briefjen over, waarop hij bescheid wachte, het was van deezen inhoud:

Mijnheer en Mevrouw STAMHORST!

I.-T. en zijne Huisvrouw, die de eere niet hebben bij u bekend te zijn, maar u bij gerucht kennen, verzoeken vriendlijk dat het hun vergund worde hunne opwachting bij u te maaken: mogelijk zal dit verzoek wat vreemd voorkomen, maar wij vleien ons, dat, indien wij nader kennis maaken, gij ons de moeite zult vergeven die u wordt aangedaan door,

Uw Dienaar en Dienaares,

I.-T. en zijne Huisvrouw.

Mevrouw STAMHORST gelieve het uur te bepaalen.

Men antwoordde, dat men te elf uuren Mijnheer I.-T. en zijne vrouw zoude wachten: naauwlijks sloeg de klok, of dezelfde knecht schelde aan, en 'er trad een zeer schoon jong paar, welgekleedde menschen in de zaal: terwijl Mevrouw STAMHORST hen ontving, nam ik de gelegenheid waar om hen te bezien: de man zag 'er uit als een fatsoenlijk Heer, hij was schoon van gelaat en gestalte, en sprak met Mevrouw: zijne vrouw was de beminnelijkste blonde, die ik ooit gezien had; zo gaf

BETJE mij ook in een paar woorden te verstaan: haare trekken waren edel en regelmatig, maar zeer verzacht door iet droefgeestigs, 't welk ons terstond in 't oog viel: na dat de gewoone complimenten geëindigd waren, zeide de Dame: 'Mevrouw STAMHORST! wij hebben van een onzer vrienden in den *Haag* gehoord, dat zekere jonge Dame bij u is, en dat gij haar behandelt als eene Moeder: wij hebben met zo veel achting van u en uw huisgezin hooren spreken, dat wij, in uw quartier zijnde, om een Duitsch reisjen te doen, ons het genoeg niet konden weigeren u van onze achting te verzekeren.'

Dit met beleefdheid beantwoord zijnde, vroeg de Dame met bijzonder deelneemen hoe Juffrouw WILDSCHUT zich bevond: daar op het antwoord gehoord hebbende, welk Mevrouw STAMHORST haar met traanen in de oogen gaf, begon zij zelve ook te weenen: ach! zeide zij, waarom kwam den brief om het arm verleid meisje te redden, niet vóór dat dit te laat was! hier van begreep Mevrouw STAMHORST niets, en verzocht daaromtrent meerder lichts: de jonge Man nam het woord, en zei: Mevrouw, mijne Vrouw had, in den *Haag* woonende, gelegenheid om den ondeugenden kaerel, die uwe onnozele Nicht verleid heeft, in alle zijne afschuwelijkheid te leeren kennen.... Bloos niet mijne Beminde (tegen zijne Vrouw,) ik spreek met de waardige Mevrouw STAMHORST; en gij zelve verdient de achting van deeze Vrouw.

BETJE en ik wilden uit de zaal gaan, maar de jonge Dame bad ons dit niet te doen: 'Ik heb,' zeide zij, 'niets te herhaalen, dat door de Dochters van Mevrouw STAMHORST niet mag gehoord worden' (mij ook voor haare Dochter aanziende.)

De man verhaalde daar op in weinige woorden, en met al de kieschheid van een eerlijk fatzoenlijk man, hoe deeze VAN ARKEL, geholpen door zijne zuster, Juffrouw GREENWOOD, (zo heette de Dame,) naauwlijks vijftien jaaren en ouderloos zijnde, verleid en daarna verlaten had; dat zij door zijne moeder, eene bloedverwante, gevonden zijnde, reeds vijf jaar daar aan huis gewoond had; dat zij door een' brief van VAN ARKEL zelven, (die haar, zij weet niet hoe, in eene andere Provincie en op het land, had weeten optespooren) geschreven, wist, dat hij, omtrent een zeer schoone, zeer schatrijke Dame, die hij niet beminde, zijne strikken spande; doch dat derzelve naam haar onbekend was: maar dat zij die hebbende uitgevonden, aan Mevrouw T. had verzocht, hier over een' brief aan de ouders der jonge Dame te schrijven, om hen te waarschouwen en de ongelukkige uit zijne handen te redden; maar dat zij uit het antwoord van Mevrouw WILDSCHUT gezien hadden, dat die brief een paar dagen te laat was aangekomen: dat zij vervolgens gehoord hebbende hoe het beklagenswaarde meisje door Mevrouw STAMHORST ontvangen zijnde, de begeerte om haar, de wel-

doensters haarer ongelukkige Nicht te zien, en zo zij hoopten meer van nabij te leeren kennen.

Mevrouw STAMHORST zeide, dat zij zich ten uiterste vereerd achtte met de gunstige gedachten van twee zulke uitmuntende lieden: dat zij niet twijfelde of het geen zij omtrent haar eenigen broeders dochter deed, niet zoude afgekeurd worden, door hen wier goedkeuring die der deugd en menschenliefde zelve is: dat haare ongelukkige Nicht meer zoude te beschuldigen zijn, indien zij beter ware opgevoed, en niet door eene der snoodste vrouwen in haar bederf gelokt ware: dat KEETJE uit halstarrigheid en om haare schijnvrienden te wreken, van het ongelijk 't welk zij meenden dat haar Vader haar had aangedaan, haaren Vader ongehoorzaam geweest was: dat haar Vader, die zich nooit met de opvoeding zijns kinds bemoeid had, meer te beschuldigen was dan het verkeerd meisje zelf: dat de dood haars Vaders, haar zodanig getroffen had, dat zij zo wel daardoor, als door andere bijkomende omstandigheden in eene doodlijke droefgeestigheid gestort was, die haare gezondheid reeds zo zeer ondermijnd had, dat 'er geen hoop op herstelling overbleef - Wij allen, ook de jonge man, weenden.

De deugeniet, zeide de Heer T. is reeds gestraft: ons is een brief voorgelezen, aan den Heere BLONDEL op zijn doodbed geschreven, maar niet voltooid; en dit, Mevrouw! moet ons eenig genoegen geven. Mevrouw STAMHORST

verhaalde hem toen, dat eene Juffrouw HOFMAN, de bijzondere viendin haarer Nicht dat zelfde bericht ontvangen had in eenen brief, op het verzoek van den Heere aan wiens huis hij geschreven was; dat die brief haar zeer getroffen had: maar dat Gods oordeelen rechtvaardig zijn.

Zoude ik, vroeg de jonge Dame, de ongelukkige niet een oogenblik kunnen zien: 'Hoe ongeschikt mijne Nicht ook zij om bezoeken aftewachten, kan ik dit niet weigeren.' Zij ging uit de zaal om KEETJE, die thans in haar fauteuil zat, een weinig voortebereiden: wij traden binnen, en vonden Juffrouw HOFMAN aan haare zijde gezeten, die, schijnt het, geweend had: lieve kind! zeide Mevrouw STAMHORST, ik breng hier eene Dame bij u, die, indien het Gode behaagd hadde, u voor uw ongeluk zoude bewaard hebben door een' brief ter uwer waarschouwing te laten schrijven.

KEETJE boog zich beleefd, en zeide: 'Zij die den raad en vermaaningen van alle haare vrienden, van eene Tante, als gij zijt, kon verwaarloozen, was niet waardig ook deeze proef van opmerkzaamheid en deelneeming te ontvangen: evenwel ik ben zeer dankbaar voor het goede oogmerk:' de beide jonge lieden zagen dit schoon, stervend jong mensch, niet dan met eene smart die op alle de trekken van hun gelaat duidelijk te leezen stond: KEETJE dit ziende, stak haare sneeuwitte vermagerde hand uit, naar

de jonge Dame, en toonde hoe gevoelig zij was voor deeze blijk van medelijden: 'Wie gij ook zijn moogt, Mevrouw!' zeide zij, 'ik zie dat gij onder het getal mijner waare vrienden eene plaats verdient: maar bedroef u niet over mij, ik hoop en vertrouw, dat ik welhaast gelukkiger zijn zal, dan ik hier ooit, door mijn eigen schuld en dwaasheid, ongelukkig was: denk niet dat ik uit liefde, uit drift, uit zwakheid viel; deeze verschooning heb ik niet; ik stortte in deezen ramp uit halstarrigheid en om mijnen Vader te dwarsboomen... ô mijn Vader!... mijn Vader! hadt gij dit van mij verdiend! de oneindige barmhartigheid van mijnen God, kan mij naauwlijks deeze groote zonde vergeeven:' zij legde haaren hand op haar hart en zeide: 'Dit is door den dood mijns Vaders, verbroken: ô mogt ik leven om alles te lijden wat ik verdien! maar dit behaagt God niet:' wij allen snikten: KEETJE was zo vermoeid dat zij met haar hoofd achterover in haare kussens zeeg: de Heer I.-T. en zijne vrouw stonden op, hij boog zich op zijne knie en kuschte KEETJE'S zwakke, bij haar nederhangende hand: zijne vrouw omhelsde haar met de grootste aandoening, maar zeide weinig: Mevrouw STAMHORST ging met hen uit de kamer, en heeft hen overgehaald om, als zij terug komen uit *Duitschland*, hier eenige dagen te vertoeven.

Alle daag wacht ik mijne waarde Moeder, mijn

verlangen is onuitsprekelijk groot, om haar wedertezien; hoe dankbaar verheugd zal zij niet zijn, als zij ziet dat mijne gezondheid hersteld en mijn geest zo in orde is, als zij zelve mij kan wenschen.

Veel zal ik aan mijn lieve BETJE verliezen; ik denk dat die binnen weinige maanden getrouwd zijn zal: Juffrouw HOFMAN komt binnen agt dagen terug, dit heeft zij mij daar zo gezegd, tot groot leedwezen van BETJE die haar ook zo gaarne hier hield, immers tot zij zelve naar *Amsterdam*, vertrekt.

Wij hebben onze lieve overledene daar nog eens in haar kist gezien: onze aandoeningen zijn te geweldig om ons te kunnen toelaaten veel te zeggen - Vaarwel lieve Tante! groet mijn Oom en Neef voor mij, en geloof dat ik ben,

Uwe oprechte vriendin, dienaares en Nicht,

M. KLINKERT.

P.S. Ik doe mijn' brief nog eens open - Zo krijgt Mevrouw STAMHORST bericht, dat de snoode verleidster van KEETJE dood is: men vreest dat zij haare dagen verkort heeft: zij is in woede en verbittering gestorven: de Heer STAMHORST zeide: 'Wie heeft zich ooit tegen God verhard en vrede gehad?' de omstandigheden zijn zo ijsselijk, dat Mevrouw niet goed vond die voor als nog aan ons te melden.

Twee- en- twintigste brief.

Mevrouw de Weduwe WILDSCHUT, aan Mevrouw ELIZABETH STAMHORST.

Wel lieve God, Zuster! wat ben ik veraltereerd, en ik heb gekreeten als een hofhond, om mijn allerliefste kind: Mejuffrouw DE GROOT kwam ook zo maar met de deur in 't huis: wel lieve Heer! konde ik denken dat zo een gezond meisje, dat 'er zo uitzag als een beeld, om dat die wat verdriet had en wat ziekelijk was, zo schielijk 'er uit zijn zoude? Zie Zuster! neem het mij niet kwalijk, maar ik ben om uw' Broêr niet half zo bedroefd geweest als ik ben over mijn kind: je moet denken ik zag hem zo zelden, en nooit dan met zijn gestoet van vreemde potentaten: zo dat, men kon nooit eens een woord spreken, dan laat in den nacht, en dan had ik meer lust in slaapen, dan in praaten, maar met mijn kind ging ik altoos op en neêr, en wij waren als twee goede vrienden, (hoewel zij mij tog lelijk bedrogen heeft.)

Wat ben ik nu blij dat ik het schaap altoos haar' zin gaf; nu heb ik een gerust gemoed, en weet dat ik haar nooit zuur heb aangezien: zo

was WILDSCHUT op 't laatst van zijn leven niet, en die knaaging heeft hem de dood gedaan; dat ik heel wel begrijpen kan.

Mijn God! dat moest haar Vader geweten hebben, dat zij zo bekeerd gestorven is! wat zou hij hoog met haar gelopen hebben, en haar alles gegeven waar zij 's nachts van droomde: en al zijn wij zo rijk niet meer als de Vader van den verloren Zoon, en kunnen geene goude ringen present doen, nu, daar zou zij nu in haar graf niet aan hebben, hij zou ook wel een gemest kalf geslagt hebben: maar nu is zij in Gods rijk en aan de bruiloft des Lams: ik heb het mijn' buurman JORDAAN ook gantsch niet wèl afgenomen, om dat hij mij belette mijn eenig kind op haar doodbed te bezoeken, en haar nog een troostlijk woord uit de schrift toetespreken: en ik zei: ô Buurman! ik geloof dat jij den Heiland niet wèl begrijpt, die zou zeker geen Moeder belet hebben haar eenig lief kind te zien, en, zei ik zo, mijne vriendin te *Rotterdam* mag dan niet bekeerd zijn, doch zij verstaat den Heiland veel beter, en met Zuster denk ik ook dat ik mij maar bij Juffrouw DE GROOT moet houden en bij mijne vriendin ook, want die menschen wilden altoos dat ik mijn kind ging bezoeken, en haar opbeuren zo als het eene Moeder betaamt: hij preutelde hier wel zo wat tegen, doch ik stoor 'er mij niet aan, en ik heb hem gezegd daar het op staat; zo ben ik, weet gij?

Nu, een mensch moet ééns sterven, en ik hoop dat mijn lief kind, het in den Hemel zo wèl heeft dat zij deeze wereld gemakkelijk kan vergeten: en ik kom niet te begraven: ik heb al schrikken en alteraties genoeg gehad, bij de begraavenis van mijn' man zaliger; ik ben wel zo aandoenlijk niet dat ik om alle wisjewasjes in flauwte val, en azijn moet opsnuiven, maar mijn hart hangt tog over mijn kind - Ik bedank u, Zuster! voor alles wat gij voor mijn kind deed; en ook uw man en kinders, en Juffrouw HOFMAN en KLINKERT, maar zo als ik zeg, ik hoop dat de Heere het u allen vergelden zal, en als BETJE in de stad komt wonen, dan zal zij aan mij een Moeder hebben, en ik zal haar alle dag bezoeken, dat zal haar nog wat opbeuren, als zij u mist, daar zij zo krachtig veel van u houdt; BETJE zal een kostelijk man hebben, nu, zij verdient hem ook, en Oom is heel in zijn schik met dat huwelijk, en MIETJE is zo blij als of zij zelve de bruid zoude worden: en ik hoor door Juffrouw HOFMAN, dat Neef PIETER naar Juffrouw LEENTJE vrijt: wel kind dat doet mij deugd: de vrouw is schat-rijk, en MIETJE is een zoet nuffeltje; en PIETER is een goed kalf, en weet zijn weetje wel, dat beloof ik je: ja Zuster, je bent maar gelukkig met je kinderen: maar dit is ieders deel niet; had het God behaagd, ik zou ook gelukkig met mijn kind geweest zijn; nu, dat heeft zo niet moeten wezen:

en WALTER wint geld als water, en NAATJE zal op een gouwen troon zitten, ziet gij, zo zegent de Heer de braave menschen, en om dat zij zo eene oprechte vriendin was van KEETJE, zal het haar welgaan: en Mejuffrouw DE GROOT heeft mij gezegd (want zij is heel vrij met mij, en ik met haar,) dat haar Zoon trouwen zal met dat Engelsch meisjen, zodra hij in zijne zaaken en wat ouder is: nu dat 's goed, als 'er niet getrouwd wierd zou *Amsterdam* gaauw uitsterven; en onze braave FRANS zal ook wel op zijn voeten neêrkomen, de Heer zal ook voor hem zorgen, om dat hij zo een braaf kind is, en zijn Ouders zo bemint en gehoorzaam is, en om dat hij zo veel van mijn' man hieldt, en zo bedroefd over hem is, dat hij nog niet van hem kan hooren spreken: dat het ondeugend vrouwspersoon dood is, doet mij recht deugd: hoor Zuster! zij was nog tien percent erger dan haar Broêr, die ook dood is, zo als Juffrouw HOFMAN mij verhaald heeft: ja, ja, boontje komt altoos om zijn loontje, en dat zij zich zelve heeft te kort gedaan kan heel wel zijn, want zij geloofde in Hemel noch Hel, en zal gedacht hebben, als ik dood ben kan mijn man mij niet in een Verbeterhuis plakken, dat moet haar tog niet aangestaan hebben, die Caronje! En nu denk ik eens naar *Rotterdam* te gaan, bij mijne oude, trouwe vriendin; zij zal mij wel een katebakkes geeven over KEE-

TJE, doch dat moet ik verdraagen; zij meent het wèl en zij heeft geen ongelijk: nu,
Zuster! groet ik u, en Broêr en uwe kinderen, en ik blijve,

Uwe liefhebbende Zuster,

FRANCINA WILDSCHUT, *Geboren* DE WIND.

**Geschrift,
GEVONDEN ONDER DE PAPIEREN VAN DEN HEERE
PAULUS WILDSCHUT.**

De Uitgeefsters deezer Historie hebben goedgevonden, met dit Stuk dit werk te sluiten, in de hoop, dat het bij oplettende Lezers dien indruk maaken zal, 't welk de Schrijver daarmede bedoelde.

Wanneer gij, mijne Medeburgers! dit Geschrift leezen zult, is de beangstige geest des Schrijvers reeds uit deeze zichtbare wereld overgegaan, tot dien staat, waarin zijn lot aanvankelijk zal beslischt zijn: dan zal hij, niet meer belet door zinlijke voorwerpen en driften, met een opgehelderd verstand, zijn eigen hart, en de geheimste drijfveeren zijner daaden beter kennen en doorzien: thans oordeelt mij mijn geweten, zo als mijn Godlijke Rechter mij, in den dag der Opstandinge oordeelen zal: sedert ik uit mijne insluimering ontwaakte, zie ik veel beter dóór, dan zelfs mijne vertrouwste vriendin, hoe verre mijne verzuimenissen in de verschooningen der genade vallen kunnen; in hoe verre ik verantwoordelijk ben omtrent de keuze die ik deed, van eene vrouw

die eens de Moeder mijner kinderen konde worden; en, helaas! van mijn eenig kind werd: hoe vrij, hoe verre ik lijdelijk ben omtrent die lafheid, die laage toegevendheid der gebreken en onbekwaamheden mijner vrouwe; in hoe verre de natuurlijke gevolgen eener verwaarloosde opvoeding, ter mijner verantwoordinge komen; in hoe verre ik schuldig sta, toen ik alle raadgevingen verwaarloosde; in hoe verre het van mij afhing mij zelven te overwinnen, en niet waardig te voldoen aan de groote pligten van man en Vader; in hoe verre het in mijn vermogen stond, mijn trek tot vermaaken, (die mij zelfs nooit voldeeden zo dra ik daar over dacht,) te overwinnen; in hoe verre ik mijne natuurlijke traagheid had kunnen afleggen; dan zal ik zeker weeten, of mijn tegenwoordig leedwezen alléén de vrucht zij van spijt, woede en razernij, over den ramp, waarin ik mij zelven, en mijn kind gestort heb.

Thans poog ik mijne verwaarloosde, verstandige vermogens te gebruiken; mijne verzwakte reden te versterken, en den tijd die mij hier nog vergund wordt, op de beste wijs te besteden: mogelijk kan dit Geschrift, geschreven door een troostloozen Vader, dienen, om Ouders, na genoeg in mijne omstandigheden, tot nadenken te brengen: dit is ten minsten mijn oogmerk; en niet om als Schrijver eenigen lof te verwerven: ik weet wel dat daar mijn talent niet ligt; minder echter, in-

dien ik mijne Zuster mag gelooven, en is zij niet mijne oprechte vriendin! door natuurlijk onvermogen, dan wel door verwaarloozing die ik mij zelven te wijten heb.

In droevige overdenking verzonken, vraag ik mij zelven: zal ik vergeeving erlangen, van dien God, die weet wat maakzels dat wij zijn? zou zijne genade, ons bekend gemaakt in zijn Euangelie, mij verontschuldigen? Hier antwoordt mijn geweten mij niets troostlijks: zoude ik ooit het geheugen kunnen verliezen, dat ik alleen uit zinlijke drift, en tegen de ernstigste waarschouwingen aan, ja tegen mijn eigen oordeel aan, eene schoone vrouw voor mij verkoos, om, ik herhaal het, want dit drukt mij zo vreeslijk, om de Moeder mijner kinderen te worden: voorzag ik dan niet, zo veel mijne driften mij zulks toelieten, voorzag ik dan niet, dat die kinderen van hunne bestemming zouden verwijderd worden, van dat oogenblik af, dat hunne reden ontwaakte? dat deeze vrouw, met de beste oogmerken, hen zoude afleiden van dien weg, die tot menschen-geluk leit? dat zij, uit onkunde, de goede neigingen zoude verstikken en de gevaarlijke koesteren? was ik daar zelf niet, al zeer vroeg, de onverschillige getuigen van? Zou de genade mij kunnen ontheffen van die knaagingen, dat zelfverwilt, die nu en dan mijne reden geheel verdelgen, en tot krankzinnigheid vervoeren: dewijl ik, in plaats van door mijne

zorg en oplettendheid de droevige gevolgen deezer opvoeding te verbeteren, voortekomen; in plaats van het kwaad te stuiten 't welk mijne dwaaze keuze veroorzaakt had, dit alles met laffe werkelooze ontevredenheid aanzag: dewijl ik mijn eenig kind nooit aan mij poogde te hechten, haar vertrouwen te winnen, door verstandige liefde, door minzaame gemeenzaamheid, door vriendlijke lessen, door nuttige vermaaningen, door haare vermaaken te regelen, haar met deugd, pligt en smaak bekend te maaken; door vriendinnen voor haar te kiezen, door haar, met mijn eigen voorbeeld te toonen hoe gelukkig ik haar poogde te maaken? Mijne rust, mijne huislijke rust, en mijn zucht tot vermaaken, mijne traagheid, hebben dit kind van dit alles beroofd!

Hoe grieft mij het denkbeeld, dat mijn eenig kind zodra zij geleerd heeft te denken, op haaren Vader niet dan met versmaading zal kunnen nederzien, en zo al niet haaten, ten minsten diep verachten! ô ijsselijk gruwzaam denkbeeld! en wie, wie heb ik dit te wijten? Indien ik mijn' pligt omtrent haar gedaan hadde, en zij door een zamenloop van ongelukkige omstandigheden, ten val gebragt ware, zoude zij dan niet met diep berouw wederkeeren, bij haaren Vader; wèl overtuigd dat een deugdzaam goedertieren Vader, zijn verdwaald, maar berouw hebbend kind nooit kan verstooten? zoude ik haar als dan nog niet aan de

deugd, en aan het geluk hebben kunnen wedergeeven? zoude zij de troost mijns ouderdoms niet zijn? zoude haare zachte hand mijne stervende oogen niet sluiten? zoude zij geene traanen storten op het lijk haars braaven tederbeminden Vaders! maar wat kan mijn ongelukkig kind tot mij brengen? heb ik door toomlooze drift en toorn haar dan niet getoond hoe weinig ik mij door goede, vaste beginzels liet bestuuren?

Zouden alle deeze naare gedachten immer uit mijne bedroefde ziel verdwijnen; ook dan misschien niet, als ik mij in een zaliger leven bevond? zoude ik mij dan niet, en met veel meer krachts en levendigheids, herinneren, wat mijn kind had kunnen worden, indien ik haar verstand bestuurd, haar hart gevormd hadde? indien ik haar ten minsten eene moeder gegeven hadde, die in staat en genegen ware ons kind optevoeden naar de beginzels van reden en Godsdienst.

Ach! wat baat een zich zelve beschuldigend zondaar, zijn krachtloos berouw, wanneer hij zijne misdrijven niet meer kan verbeteren? hoewel met zijnen God verzoend, blijft hij ongelukkig, indien hij niet bevredigd is met zich zelve.

Alles wat ik van den God der liefde kan verwachten, alles wat ik thans van Hem spreek, terwijl ik mij met een gebroken hart voor Hem in het stof nederbuig, terwijl angsten mijne ziel verscheuren, en een koud zweet mijn verstijfd aange-

zicht bedekt, alles wat ik thans ten koste mijns levens zoude wenschen te koopen, is dit, dat mijn eenig dierbaar kind tot inkeer kome, en onder bescherming van betere menschen dan haare Ouders; ô dit zou mijn lijden verzachten; mijn kind zoude dan nog bevrijd worden van de vreeslijke gevolgen mijner verkeerdheden, en van haare eigen, die tot mijne verantwoording liggen.

Maar waarmede vleit zich een bedroefd Vader niet al! gesteld dat dit gebeure, zal dit *mijne* schuld verminderen? zal mijn kind haar geluk, haare deugd aan mij te danken hebben? wat heeft zij mij te danken, dat ik haar het bestaan gaf? ô mijn geweeten! ik hoor uw verwijt! werd ik niet geheel en al bestuurd door zinlijken lust....?

Zal zij dan het eigendom niet worden dier braave menschen die haar in hunne bescherming neemen? Gaven zij haar niet haar *gelukkig* aanweezen? een aanweezen, dat ik haar in zijne uitmuntendheid nooit leerde kennen: ik kan deeze gedachte niet voordzetten.... Mijn kind in geene betrekking met haaren Vader!....

ô Gij die dit blad mogelijk eens met aandoening leezen zult, beklag geene Vaders, die hunne veelbelovende, wèlopgeweete kinderen in den bloei der jeugd, in gezondheid, omringd van groote verwachtingen, ten graave brengen: zij gaan over in de meer onmiddelijke nabijheid des algenoegzaamen Gods; zij leeven zo wel voor zich,

als voor hunne Ouders; zij weeten dat zij die Ouders eens in den dag der Opstandinge zullen wederzien: en deeze gelukkige Ouders hebben de vertroosting dat hunne dierbaare kinderen verplaatst zijn in betere leerschoolen; dat daar hunne zedelijke krachten en verstandige vermogens rasscher zullen ontwikkeld worden; dat zij de verleidingen der waereld ontkomen zijn, en mogelijk nu de beschermgeesten zijn dier Ouders, die hunne zwakke jeugd bewaakten en opvoedden voor den hemel.

Maar gij, ô mijne mede-menschen, die een zacht aandoenlijk hart in uwen boezem hebt; die bij ondervinding weet, wat het zegt, Vader te zijn; weigert mij geen medelijdenden traan! beklaagt mij ook als gij mij veroordeelt: ik ben ten hoogsten ongelukkig, en door mij zelven ongelukkig!

Als ik mij verbeeld, dat mijn eenig kind, thans zo diep gezonken, en mogelijk nog onkundig van haare overtreding, eens door de Godlijke ontferming van haare dwaaling afwijkt; als ik veronderstel, dat zij nog eens met glans zal ingaan in het Koningrijk van haaren God, om eeuwig gelukkig te zijn, dan nog blijft dit kind eeuwig voor mij verloren? Ysselijke overdenking! Ik ben slechts haar *natuurlijke* Vader; aan mij heeft zij geene eene nuttige kundigheid, geene eene deugdzaame neiging, geen een christelijk denkbeeld te danken; geen een gelukkig oogenblik, geene eene goedkeuring van haar verlicht geweeten, geen een helderen

blik in de eeuwigheid! Ach wanneer het allerwenschelijkste gebeurt, en Gods eeuwige ontferming laate dit gebeuren! dan zal ik in den dag der Opstanding aan de zijde van mijn kind staan, van mijn kind, over welks geboorte ik mij tot bedwelming toe verheugde; hoe zal ik voor haar te rug beeven! neen, ik niet, haar natuurlijke Vader, die haar alleen het aanweezen gaf; een ander waardiger, door de Voorzienigheid daartoe uitgekoozen, persoon, zal haar den dierbaaren Verlosser voorstellen; hij zal zeggen (dewijl zijn verrukking op het verheerlijkt gelaat straalt, en ik mijn aangezichte met smart bedekke:) 'Zie hier mij ô Heere! en het kind dat gij mij gegeven hebt.' Dat zal ik zien, hooren, gevoelen, en met mijn gantsche ziel toestemmen: ik zal dat kind niet mogen eischen, ik zal wegzinken in ellende en zelfverwijt: waar zal dan voor mij de Hemel zijn? ô God der genade! ondersteun mij, daar mijne verhitte verbeelding mij zulke ijsselijke tooneelen voorschildert! Ach ware het niet eene weldaad, indien Gij mij, door mij te vernietigen, mij voor haar geweldige woede bewaardet!

En gij, mijne vrienden, poogt mij nog te troosten? Ja ik aanbidde even als gij, de barmhartigheid Gods, maar kan zij gebeurde zaaken veranderen? Ik geloof in den Godlijken Verlosser, maar wat is geloof zonder de werken? zaligmaking zonder heiligmaking? Wie zal hier scheiden het geen

de God der Natuur en der Orde des Heils en der Genade heeft te zamen gevoegd? Maar ik leef nog, indien een staat als de mijne leven genaamd kan worden: ik zal nog alle de krachten mijner ziele en van mijn afgemat ligchaam bijeenzamelen; ik zal mijne eigene rampzaligheid eenige uren poogen te vergeeten, mij daar boven verheffen, en op dat ik niet geheel onnut moge geleefd hebben, het volgende ten nutte der Jeugd en der Ouderen op het papier stellen.

Waarde, beminde jonge lieden! hoort met geduld een' man die u in de angst zijner ziele schrijft; die thans vertwijfeld staat aan den rand der duistere eeuwigheid, om dat hij in uwe jaaren dwaasheden bedreef, wier gevolgen onuitöogbaar zijn: zijt gij nog niet aangestoken door den heerschenden smaak onzer eeuwe; hebt gij eenig denkbeeld van uwe groote bestemming; eerbiedigt gij met uws hart den Godsdienst der Christenen, laat ik u dan mogen bidden, zo lief u uw tijdelijk en eeuwig geluk is; zo vurig gij wenscht Medeburgers voor den Staat en den Hemel voorttebrengen, zo aangenaam en waardig u de naam van Vader in de ooren klinkt, laat ik u mogen bidden, bedenkt hoe gewigtig de keuze eener Echtgenootte zij: laat ik u mogen overtuigen, dat 'er op deeze Aarde geen belangrijker wezen bestaat dan eene *Moeder*: zij houdt goed en kwaad in evenwigt: zonder haar zoude de Almagt wonderen doen moeten, om

de zedelijke wereld in orde en rust te houden: ware het getal der deugdzaame, verstandige, tedere Moeders niet grooter dan dat der dwaaze, onkundige, zorgelooze, dan zoude weldra de maatschappij in ondeugd en verwarring nederstorten en deeze Aarde bewoond worden door monsters: al ons geluk, onze rust, onze roem, het geluk van nog niet aanwezige geslachten, staat in de magt der Moeders: in haar temperament, in haare driften, in haare begrippen, in haare levenswijs ligt de grond van het karakter onzer kinderen; zij kunnen, de Opvoeding nu eens niet in aanmerking genomen zijnde, onze kinderen den weg der deugd en des geluks, even zo moejelijk als gemakkelijk maaken: van het eerste voedzel, van de gesprekken, de behandelingen, de leiding, de lessen, het voorbeeld der Moeder door alle graaden der opvoeding, hangt het lot uwer kinderen in deeze en in de toekomstige wereld, bijnaar ten vollen, af: de Moeder kan hunne zedelijke vrijheid oneindig vernauwen of uitzetten, door hunne natuurlijke vermogens te voeden, te versterken, te leiden, of te verzwakken en te verwaarloozen.

Indien uwe kinderen geene verstandige Moeders ontvingen, geen beter opvoeding genooten dan mijn eenig ongelukkig kind, dan is hun geluk niets dan schijn: ééns zullen zij, en misschien te laat, zien, dat deeze mijne woorden gegrond

zijn: Vaders, zelfs in het gedruis der wereld geboren en opgevoed; Vaders, die in verstroojende of zondige vermaaken gedachtenloos, zonder eenige denkbeelden van Godsdienst te bezitten, geen verlicht, en des ook geen verwijtend geweten hebben; Vaders, die het nooit invalt te vraagen: wie ben ik? wat zijn mijne betrekkingen, mijne pligten? Vaders, die hunne kinderen niets bezorgen dan rijkdom of wereldsche grootheid, dan onkunde, en drift tot zinlijke vermaaken: zulke Vaders kunnen deelen in het geluk van het Vee, 't welke God gene redelijke ziel gegeven heeft; zij kunnen leeven en sterven zonder knaaging, zonder hoop, zonder verwachting; God zal hen oordeelen; Hij alleen weet hoe verre zij zelve lijdelijk waren! Maar gij, Vaders die met mij het geluk eener goede opvoeding genoot; gij die den Godsdienst kent, en uwe hooge bestemming bevat, vraagt u zelve, zoudt gij te ontschuldigen zijn, indien gij u eene vrouw gekozen haddet met geen ander dan dierlijk oogmerk? kunt gij, indien gij zelve oordeel en verstand hebt, u eene onaangenaamer, verdrietiger zinnenleving verbeelden, dan met eene vrouw, met wie gij nooit over uwe wederzijdsche belangen, over dat uwer kinderen spreken kunt? die u dan zelfs niet verstaat: dan met eene vrouw die geen gezond verstand genoeg heeft, om u met haar op eene redelijke wijze te vermaaken; die u nooit spreekt dan over dingen, die, en uw ver-

stand, en uw hart, en vernuft niet anders dan ten walge zijn? die uwe gewigtigste voorstellen niet begrijpt, of door een onophoudelijk gesnap in de war brengt; wier geest laag, wier verstand ongeoeffend, en wier vrolijkheid zelfs u doet peinzen: dit was mijn toestand, en dien heb ik mij zelven te danken! Bevind gij u in dezelfde omstandigheden, dan zult gij droefgeestig worden, of uw vermaak buiten uw huis zoeken; gij zult zelfs smaak krijgen in gezelschappen en vermaaken, die gij, ongehuwd zijnde, niet zocht, die niets behaagelijks voor u hadden.

Had ik mij ooit verbeeld, toen ik nog het gezelschap mijner Zuster en dat haars mans zo zeer beminde; toen ik menig uur met beiden zo aangenaam en leerzaam doorbragt, dat ik, getrouwd zijnde, mijn huis zoude schuwen, en mij laten verleiden door dwaaze kostbaare vermaaken, die mij weldra rangschikten onder hen, die door hunne verkeerdheden zich den naam van man en Vader onwaardig gedraagen!

ô Hadde ik die vastheid van geest poogen te erlangen, zonder welk men nooit gelukkig zijn kan! hadde ik mijne helling tot traagheid en gedachtenloosheid tegengegaan, nu zou spijt en verdriet mij niet verteeren, daar ik zie hoe diep ik beneden mij zelven gedaald ben: waarom vergat ik, dat de redelijke mensch nog andere, en veel verhevener pligten heeft dan die van zijn beroep, dat hij het

leven ontving, niet om schatten te vergaderen en te verkwisten; niet om zijne vrije uren te verbeuzelen, maar om zijn' geest te oefenen, zich aller deugden eigen te maaken, zich voortebereiden voor den Hemel: wist ik dan niet dat dit korstondig leven geschikt is, om ons voortebereiden tot dat leven, dat in alle eeuwigheid voortduurt? Wat heb ik des ter mijner verschooning? Erkende ik niet dat de Leer van JEZUS uit GOD was? dat zijne wetten mijne gehoorzaamheid eischten en verdienden? Ontbrak het mij aan een verlicht geweten, aan vermaanende vrienden? en zal ik, die dit alles verwaarloosde, mijne straffe in de natuurlijke gevolgen daarvan niet ontvangen!

ô Gij die eene dwaaze keuze deed, eene keuze die zulk een magtigen invloed heeft, op uwe zedelijkheid, op uw verstand en uwe gelukzaligheid! poogt door verdubbelde zorgvuldigheid de gevolgen daarvan in uwe kinderen te stuiten; boet voor uwe dwaasheid, getroost u huislijke onrust, en denkt, dat gij zo wel Vader als man zijt.

ô Hadde ik gepoogd mijne vrouw met oordeel, liefde en zachtzinnigheid te leiden; nu zoude zij de troost mijns levens, nu zoude ons kind gelukkig zijn: hadde ik mijn lief bevallig kind, in haare vroegste jeugd gade geslagen, haar hart aan mij gehecht, haar als een tederlievend, zorgvuldig Vader behandeld! maar, ô schande! ik kende mijn eigen kind niet, zij had gebreken die

mij onbekend waren, en toen ik die leerde kennen, gebruikte ik, om ze uitteroejen, de verkeerdste middelen: zou eene zo goedaartige vrouw als de mijne, mij niet hebben toegelaten mijn kind optevoeden, indien ik haar niet eerst dat groote werk had overgelaten? ongetwijfeld zou zij zich, indien ik dit maar met verstand, liefde, bedaardheid en standvastigheid gewild had, mij hebben toegegeven: zij, zo wel overtuigd van haar goed oogmerk, en zelve geene snoode gebreken hebbende, was niet instaat om te zien dat zij, hoewel Moeder, haar kind niet wèl opvoedde: en mijn ongelukkig kind, draagt nu van mijne lafheid, en van haars Moeders onbekwaamheid alle de gevolgen: welk een denkbeeld voor een' Vader, voor een' Vader die thans zo teder dat kind bemint, 't welk altoos zo onverschillig voor hem scheen te zijn: mij, mij is alles te wijten, ik had dit alles *kunnen* voorkomen, en verzuimde het schandelijk.

Vaders! nagenoeg in mijne omstandigheden! mogt mijn voorbeeld voor u nuttig zijn! mogt gij weeten te zorgen voor het duurzaam geluk uwer kinderen! Komt het daar op aan, geeft uit lafheid, uit zucht tot rust, of uit trek tot vermaaken, geeft dit stuk niet op: een goedaartige vrouw heeft een leidelijk, goed, zacht hart; neemt haar aan als een verwaarloosd kind; verdient haare achting, en zij zal uwe meerderheid erkennen: toont

haar, dat gij haar gezelschap niet schuwt, dit zal haar vleien; geeft haar onbedriegelijke bewijzen van uwe liefde, en zij zal geheel liefde, geheel erkentelijkheid zijn: spreekt met haar, raadpleegt met haar, dit zal haare eigenliefde vleien; toont dat gij zo wel haar als uws kinds geluk bedoelt, en zo dra zij daarvan wèl overtuigd is, zal zij u, om uw oogmerk zelf beminnen; zij zal u behulpzaam zijn, en weldra zult gij de vruchten uwer onvermoeide poogingen inzamelen; gij zult gelukkig zijn, en allen die met u in betrekking staan, gelukkig maaken.

Maar gij, die eene keuze uwer waardig, deed; gij die uwe hartvriendin omhelst in de vrouw van uw hart; gij die uwe kinderen reden geeft om u in alle eeuwigheid nog te danken voor hun aanweezen, u beschouw ik met eerbied! Alle de rampen deezes levens kunnen uw geluk niet verwoesten: gij zijt de weldoeners van nog niet aanwezige geslachten: uw huis is het stil verblijf der vrede, een woonplaats der deugd, eene oefenschool voor den zich altoos ontwikkelenden menschlijken geest! uwe kinderen beminnen u met eerbied, met dankbaarheid: uwe raadgevingen hebben bij hen de kracht der wetten; uwe goedkeuring is hun begeerelijk loon: als gij hen hunne driften helpt bestrijden, zullen zij uw edel oogmerk met dankbaarheid zien; als gij hun jeugdig verstand leidt en verlicht, zullen zij u met eer-

bied hooren; zij zullen de roem uws levens; zij zullen eens uwe beste vrienden worden - en als de dood u zacht ten grave leidt, zullen uwe stervende oogen hunne traanen zien - nooit zullen zij van u spreken, nooit aan u denken dan met de tederste gevoelens der kinderlijke liefde.

Dit alles heb ik verbeurd, mijn geweten zegt het mij ieder oogenblik, en, ô God! mogt ik alleen ongelukkig zijn! mogt mijn dierbaar kind de gevolgen eener verwaarloosde opvoeding niet hier en hier namaals draagen! - dan, de pen valt mij uit de hand - hier namaals!

Einde van het zesde en laatste Deel.